alexandru bădăuță

PRIVELIȘTI ROMÂNEȘTI

editura sport-turism

Alexandru Bădăuță

Priveliști românești

Alexandru Bădăuță

Priveliști românești

Cuvînt înainte
Șerban Cioculescu

Editura Sport-Turism, București 1983

Cuvînt înainte

Cînd și în ce împrejurări l-am cunoscut pe Alexandru Bădăuță, nu-mi amintesc exact. Știu că a fost coleg de clasă la liceul de băieți din Pitești cu Nicolae Iordache, în literatură Vladimir Streinu, cu care m-am împrietenit încă din anul întîi de universitate, 1920—1921, la Facultatea de Filosofie și Litere din București. Cred că în același an sau în cel următor a intrat și Bădăuță în universitate, spre deosebire de Vladimir, care luase clasele a VII-a și a VIII-a într-un singur an și de mine, care absolvisem de asemenea liceul în șapte ani. Nu mi-l amintesc să fi luat parte, ca Streinu și ca mine, la lucrările de seminar și apoi la ședințele Institutului de Literatură, ambele sub conducerea profesorului Mihail Dragomirescu, unde noi doi îi făceam adeseori opoziție, profitînd de bunătatea și îngăduința acestuia. Mai tîrziu, cînd tustrei ne luasem licența, ne-am întîlnit în paginile periodicului săptămînal al poetului Ion Valerian, Viața literară, *cam la aceleași rubrici, de critică literară. Cînd am preluat critica de actualitate a cărții, la* Adevĕrul, *în primăvara anului 1928, unul din primele mele foiletoane recenza, în parte, o cărțulie de Alexandru Bădăuță. Și eu și el ne amintim, rizînd cu voie bună (spre deosebire de acel așa-zis rîs mînzesc), de faptul că mă legam atunci de scrisul hașurat și sincopat al fostului meu coleg de universitate, numindu-l „maestrul contrapunctului“, deoarece nu mă împăcam cu punctuația lui, sau cu ceea ce marele Caragiale (evident, Ion Luca!) numea interpunctuația... Ca și dînsul, cred și acum că fraza merge în ritm cu respirația gîndului și cu*

suflul respectiv al scrisului și că e nefiresc și neestetic s-o tăiem în fragmente anorganice. Acest proces lateral ce i-l făceam nu a stricat bunele raporturi colegiale ce se înfiripaseră între noi. Ba chiar îi dădusem lui Sandu, cum îi spuneam, două proze critice, pe care el, în calitate de secretar de redacție, le-a publicat în numărul pe mai al Gîndirii 1928. N-am recidivat la acel organ al ortodoxiei, pe care, și Vladimir și eu, dimpreună cu Pompiliu Constantinescu și Tudor Șoimaru, l-am combătut în toamna aceluiași an, în paginile efemerelor Kalende, care au însemnat totuși ceva în istoria zbuciumată a tendințelor literare și ideologice postbelice. De altfel, nici Bădăuță nu se integrase în ideologia gîndiristă, oficiul său fiind doar acela de a strînge cît mai mulți colaboratori de prestigiu în jurul revistei. Unul dintre aceștia, în acel moment, era Mateiu I. Caragiale, ale cărui contribuții autografe, cu capitolele succesive din Craii de Curtea-Veche, au intrat în invidiabilul patrimoniu al celui ce-l vizita spre a le obține.

Contactul cu Sandu era foarte plăcut, ca acela al unui tînăr în permanență vesel sau bine dispus, dispus chiar să se glumească amical pe socoteala lui. Așa l-am cunoscut pe Bădăuță și așa îmi explic cum în anii următori s-a îndreptat tot mai mult în direcția turismului, cu performanțe surprinzătoare, mai ales cînd atinsese gabaritul unui bărbat solid și masiv de una sută de kilograme, ceea ce nu-l împiedica deloc de a escalada cu brio pantele cele mai abrupte ale Bucegilor, făcînd alpinism și antrenîndu-și prietenii în aceeași direcție. Într-o vară, cred a anului 1938, l-a convins pe Vladimir Streinu și pe soția acestuia, precum și pe nevasta lui Tudor Măinescu și pe a celui ce scrie aceste rînduri, să urce pînă la vîrful Omului. Or, nici unul din cei patru invitați nu se învrednicise cu vreun antrenament, ca astfel să încerce, fără riscuri, suprema tentativă. Ei bine! datorită spiritului său de inițiativă și experienței sale netăgăduite, ascensiunea s-a făcut în condiții normale, nu fără ca, la un moment dat, după trecerea, dincolo de Crucea Eroilor, regretata soție a poetului umorist să exclame, plină de năduf:

— Senzații tari ți-au trebuit, Măineasco? Na senzații tari!

Nu e locul să descriu fazele expediției, prin cele două Urlătoare, cabana Schiel și vîrful Caraimanului pînă la Omul, dar faptul că bunul Sandu a făcut din patru ageamii tot atîția turiști rezistenți, denotă calitatea sa excepțională de alpinist și de ghid.

În altă calitate, de animator al propagandei noastre turistice, atunci în curs de organizare, Alexandru Bădăuță a săvîrșit adevărate minuni, prin albumele de artă fotografică ale munților noștri și ale României. A fost pivotul unei lucrări de referință pe care o consider și astăzi capitală, după peste patruzeci de ani de la apariția ei: Le Guide de la Roumanie, *ouvrage couronné par l'Académie Roumaine (Prix Năsturel, 1940), Edition Ghidul României, Bucarest,* al cărui exemplar, astăzi rarisim, al ediției a II-a, îl am pe birou. Pe contrapagina falsului-titlu citesc: *rédigé par Al. Cicio Pop, avocat à la Banque Nationale de Roumanie, avec la collaboration de M. M. Prof. V. Pușcariu et Al. Badautza, sous le patronage du Ministère de la Propagande Nationale.* Cartea, în format in —16°, de 736 pagini numerotate, cu o hartă generală a țării, detașată, și cu numeroase alte hărți și planșe în alb și negru sau colorate, în afară din text, cu sute de reproduceri fotografice, de cea mai bună calitate, este un model de realizare grafică. Dacă mai adaug că este un desăvîrșit îndreptar, nu numai al punctelor turistice, dar și al tuturor orașelor și tîrgurilor țării, al drumurilor, al bogățiilor artistice, reflectînd fără cusur România interbelică în toate compartimentele vieții ei, Ghidul e în mare măsură opera celui mai informat din cei trei coautori, deși era cel din urmă semnat. Cine altul decît el străbătuse întreaga țară și adunase din proprie experiență totalitatea informației ce ar fi putut satisface nu numai setea de cunoaștere a vizitatorilor străini, în acel moment, cînd izbucnise războiul, aproape indisponibili, dar propria noastră cunoaștere a țării, în lipsa unui ghid corespunzător, în limba națională? În acel deceniu, al patrulea, al secolului nostru, cînd nori grei se adunau pe firmamentul vieții internaționale și cînd pacea era mereu mai amenințată, Alexandru Bădăuță își părăsise năzuin-

țele unei vocații literare în mugur și agonisise o nebănuită competență în domeniul încă insuficient explorat și exploatat al turismului nostru. Aici a fost adevărata chemare a colegului și prietenului nostru, angrenat în activități multiple, de birou și de teren, în care nu o dată a fost nevoit să se lupte cu inerțiile birocratice sau cu indiferentismul celor ce se angajau în direcții mai puțin spinoase și cît mai lucrative. În tot acest timp, Alexandru Bădăuță și-a cîștigat nenumărate simpatii prin caracterul său deschis, comunicativ, săritor, optimist, plin de încredere în oameni și de dragoste pentru comorile de frumusețe ale patriei.

Zestrea sa literară nu este neglijabilă. Pe lîngă cartea de critică amintită și de mai recentele impresii ale adolescentului, tîrît în vîltoarea refugiului, din anii 1916—1918, și martor al unor scene apocaliptice, paginile acestui volum, norocos intitulat Priveliști românești, *este ceea ce aș numi „partea sufletului", pe care octogenarul încă în putere ne-o hărăzește ca un ultim și suprem mesaj. Sînt și articole de critică de artă, ca acela cu titlul* Bucureștii în 1869, *dar cele mai multe privesc aspecte ale variatelor noastre ținuturi și monumente de artă, din perioada feudală pînă în zilele noastre. Nimic nu e livresc, nici atunci cînd autorul ne vorbește de* Munții lui Hogaș, *deoarece, mergînd pe urmele lui, actualizează datele călătoriei, în acești termeni:*

„Populată cu legende, Sihla mai are și acum, pentru turiștii zilelor noastre, atracții vrednice de văzut: Peștera Sfintei Teodora, despicată vertical în mijlocul unui perete de stîncă, în adîncurile căruia se spune că ar fi trăit vac de 60 de ani sfînta cu acel nume; apoi cîntecul de cleștar al fîntînii de unde ea venea să-și ia apă; și, în fine, Piatra Căprioarelor, astfel numită, fiindcă în iernile grele, ciutele vin să țină sfat deasupra ei".

Fiu al plaiurilor argeșene, poetul care zace în impenitentul nostru turist excelează în evocarea acestora (Icoane argeșene). *Nu e însă colț de țară care să nu-i fi mers drept la inimă și despre care să nu ne împărtășească din emoțiile sale. Din generația mea Alexandru Bădăuță e desigur cel ce și-a cunoscut mai bine rotundul României și i-a dat expresia emotivă cea mai puternică. Este* ceea ce Leonardo da Vinci *numea* amor intellettuale, *îmbinînd, într-o caldă strînsoare, termeni ce par și astăzi multora antinomici. Dar nu! iubim mai bine și mai temeinic ceea ce cunoaștem, decît cu ochii închiși orbește.*

În cărți, ghiduri, albume, pliante și articole, Alexandru Bădăuță s-a afirmat inegalabil în punerea în valoare a comorilor noastre naturale și a celor artistice, în ceea ce reflectă ca specific național. Poet, scriitor, reporter, turist, ghid, transformistul, dacă se poate spune, uimește și încîntă prin varietatea mijloacelor sale. Mă despart cu greu de paginile ce le-am parcurs de mai multe ori, dar pe care le așteaptă tiparul, pentru a-ți îngădui dumitale, cititorule, să-ți cunoști mai bine țara și s-o iubești în deplină cunoștință.

ȘERBAN CIOCULESCU

Destăinuiri

Un mai tînăr prieten mi-a făcut o vizită într-o caldă după-amiază de octombrie, 1980 ; a scos o pagină dactilografiată și mi-a citit din cuprinsul ei :

„Liniștea dă astfel relief celui mai neînsemnat detaliu. Schimbă aparența lucrurilor. Transfigurează și întregește muntele. Albiile seci ale torentelor te îndeamnă să gîndești la niște guri vremelnic amuțite, dar gata, în orice clipă, să reia cuvîntul tumultuos al șuvoaielor. Negurile care cad brusc pe văi sînt asemeni unor cortine, în dosul cărora simți că se pregătesc noi spectacole. Iar pietrele, cioplite de fulgere și ploi, aceste mari dălți ale cerului, devin blocuri masive de legende și povești. Liniile lor sînt pagini scrise într-un alfabet pe care închipuirea noastră izbutește totdeauna să-l descifreze, ca pe un glas eliberat de orice impuritate pămînteană, adresat direct fanteziei omenești".

Nu a fost greu să-mi recunosc frazele scrise cu multe decenii în urmă, dar nu mi-am reamintit cu ce ocazie le-am scris.

Mi-a ajutat memoria obosită prietenul, spunîndu-mi că le-a extras din albumul **MUNȚII ROMÂNIEI**, fiindu-i necesare pentru o antologie literară dedicată muntelui.

Am mai discutat despre cele scrise de mine, în perioada anilor '30 ; mi-a reamintit și de **Priveliștile românești** și de articolele spulberate în paginile revistelor de specialitate ale vremii.

Dar amiaza aceea de octombrie a însemnat pentru mine o invitație nestăvilită de a reciti tot ce am publicat în răstimpul anilor și de a-mi reaminti...

Cum a fost atunci ?

În vîltoarea frămîntărilor cotidiene am găsit și frînturi de timp cînd am așternut pe hîrtie, la solicitarea redacțiilor, gînduri

care nu-mi dădeau pace, îndemnîndu-mă să le transmit și altora, în realizarea aceluiași țel : scoaterea la lumină a frumuseților românești, cenușăreasă ascunsă pînă atunci de o insuficientă sau timidă popularizare. Dar albumul **Preziosi** ? Era în preajma unei grandioase expoziții organizată în București, iar bucureșteanul anilor '30 trebuia cumva invitat să privească în secolul trecut, ca să înțeleagă mai bine propriul timp ; iar din tot materialul ilustrativ cercetat m-am oprit la **Preziosi**, mi s-a părut cel mai grăitor, asemeni unui larg desfășurat evantai de frumuseți.

Iar cînd, în anul 1942, a apărut albumul **MUNȚII ROMANIEI**, pe care l-am dorit ca o frescă sentimentală, dar lucidă în același timp, închinată Carpaților noștri (*acoperișul* țării, după cum Everestul era *acoperișul* lumii), o bună parte din articolele răspîndite generos în pagini efemere de periodice, și-au găsit locul în album.

Iar mai tîrziu, în anii '60, am mai scris cîte un articol, fiindcă vîrsta, neiertătoarea vîrstă, nu mă lăsa să lucrez cît și cum aș fi vrut.

Există **tempi passati**... dar și **restitutio** !...

Așa s-a născut cartea de față ; ca un îndemn al descoperirii că acele scrise mai demult, în marea lor majoritate își păstrează o cuviincioasă actualitate ; am trăit astfel bucuria dogoritoare a clipei de diamant, cînd mi-am putut spune că ceea ce am făcut în viață nu mă lasă de rușine...

Ca ordonare a culegerii întocmite astăzi, am selectat unele fragmente din textele de prezentare ale albumelor, apărute atunci, și am păstrat, în independența lor firească, articolele cele mai semnificative, preferîndu-le capitolelor din **MUNȚII ROMANIEI**, cînd a fost cazul, socotindu-le mai subordonate momentului cînd au fost scrise, cred eu, decît să le includ cu un oarecare parfum antologic, dăruit sentimental arcului carpatic.

Iertată-mi fie cutezanța, dar convingerea că fac o bună treabă m-a împins spre acest gest al readucerii în minunata lume a drumeților de astăzi, a unor impresii pe care le-am înregistrat și a unor idei care m-au frămîntat, cu foarte mulți ani în urmă, dar în continuare perfect valabile, fiind definitorii timpului și spațiului românesc de astăzi.

Pentru împăcarea mea cu mine, am simțit nevoia confruntării viselor timpului de atunci cu realitățile timpului de astăzi, adică a textelor recitite acasă cu observațiile făcute în călătoriile prin

țară, oferite cu duioasă generozitate de fiicele mele ; așa am descoperit că unele rînduri nu-și mai aveau locul astăzi, fiind oarecum depășite de realizările deceniilor din urmă ; le-am scos, lăsîndu-le trecutului, cu bucuria pictorului care aruncă la coș schițele, după ce vede tabloul terminat.

Și o ultimă destăinuire: editura a înțeles să șteargă colbul anilor de pe unele CONSEMNĂRI, ale celor care-au găsit cu cale să se pronunțe asupra înfăptuirilor mele, deși eu aș fi vrut să las numai textele să vorbească, dar facă-se voia editurii, eu luîndu-mi însă libertatea de a mulțumi celor care au pus sufletul și condeiul lor, alături de îndrăzneala mea de a privi în urmă.

Totul, datorită unei însorite după-amieze de octombrie...

Alexandru Bădăuță

Priveliști românești*)

În genere contraste, elementele care alcătuiesc un peisagiu pot totuși căpăta, în chip natural, valori armonice capabile să le asocieze într-o individualitate perfectă : după cum se poate vorbi curent de o personalitate umană, la fel geograful sau turistul pot distinge, în formele, oricît de diferențiate, ale unui peisagiu, semnele individualității lui specifice.

Căci, dacă există țări în al căror peisagiu stăpînește esențial un singur element : muntele sau cîmpul — există, în schimb, altele al căror aliaj exterior este infinit mai complex, întocmai cum în retorta unor hotare naturale un alchimist nevăzut ar fi combinat fericit toți cei trei factori tereștri de seamă : apele, șesul și muntele.

Din acest punct de vedere, România oferă, într-o viguroasă imagine pitorească, toate atracțiile firești ale acestor elemente, armonizate printr-o conviețuire milenară într-o puternică individualitate geografică : una dintre cele mai complete și distincte.

Considerată în funcție de așezarea sa, România ar trebui să se bucure de condiții de viață mediteraniană. Paralelele care trec prin Delta Dunării întîlnesc, de pildă, la vest podgoriile de la Medoc și portocalii din Valea Ronului, dar, din cauza lipsei de bariere muntoase spre Nord, spre permanentul frigorifer rus, climatul ei are între sezoane o discontinuitate foarte capricioasă.

---

*) Text introductiv la albumul **Priveliști românești**, cu o prefață și un text introductiv, 190 planșe, Atelierele de foto-roto-gravură **Adevĕrul S.A.**, București, 1932.

Departe însă de a constitui un inconvenient, această distribuţie a timpului are, din punct de vedere natural şi turistic, o importanţă deosebită: creînd o floră extrem de variată, ea îngăduie peisagiului o viaţă dublă, de vară şi de iarnă : aceeaş realitate sub două măşti diferite, deopotrivă de interesante pentru drumeţi.

Dacă am presupune o secţiune în relief, făcută de-a lungul României, de pildă de la Oradea Mare la Constanţa, ea ar înfăţişa ochiului o linie plină de mişcare şi contraste. În centru, amfiteatrul muntos al Carpaţilor, din care, asemeni unor trepte imense, coboară spre platoul ardelean masivele munţilor Apuseni şi ai Banatului. Spre ambele laturi ale Carpaţilor, frămîntarea lor de piatră şi păduri scade continuu, pe scările din ce în ce mai domoale ale dealurilor, pînă acolo unde ele se îneacă definitiv, fie în vastele ape terestre ale Bărăganului, fie în neteda cîmpie transilvăneană.

Se poate, deci, uşor ceti, în acest grafic natural al solului românesc, varietatea de aspecte şi măsura în care ele s-au aliat armonic. Dar, ceea ce caracterizează peisagiul românesc, în afară de pluralitatea elementelor şi perfecta lor îmbinare, este marea varietate de forme dinlăuntrul fiecăruia dintre ele.

Ca pretutindeni, cu evidente caractere comune, diversele masive muntoase, cari compun Carpaţii, îşi păstrează pentru fiecare regiune un caracter aparte, care se prelungeşte, dincolo de aspectul fizic perceptibil, în însăşi viaţa locului ; uneori chiar în sufletul oamenilor şi, mai totdeauna, în creaţia lor practică sau artistică.

O străbatere a acestor munţi, din nord spre Dunăre, constituie o călătorie plină de mişcare. Ochiul va distinge, chiar din capul locului, o despletire de aspecte deosebite : de o parte munţii Maramureşului, ziduri aspre şi înalte, apărînd văi unde s-au strîns, mai mult decît apele, aşezările omeneşti ; de alta munţii Bucovinei, excesiv încărcaţi de păduri şi fără prea mari diferenţe de altitudine.

Cei dintîi domină o regiune de mare atracţie turistică, alături de aceia a munţilor Apuseni, printre cele mai interesante din cîte numără peisagiul românesc. Este caracteristică, în primul rînd, prin puritatea tipului etnic, nealterat de nici o influenţă, cu toată vecinătatea frontierelor, graţie izolării barierelor sale geografice ; şi prin creaţiile de artă populară locală : splendidele case ţărăneşti din ţara Oaşului şi Maramureş, cu acoperiş înalt şi pridvor lucrat în arcade, porţi de o excepţională valoare artistică prin rafinamentul cu care s-au stilizat în lemn elementele din viaţa înconjurătoare şi, mai ales, acele minunate biserici în întregime lucrate din lemn de pe Valea Izei şi a Vişeului.

O călătorie aci este un prilej continuu de freamăt, de oprire, de exclamare.

Ca şi firea lui, portul ţăranului maramureşean este sobru, croit drept şi lipsit de înflorituri. La fel costumul feminin : cămaşa, de o tăietură învoltă, are ornamentaţia redusă la minim, iar cu o frînghie petrecută peste umăr, ele poartă un fel de leagăn în care îşi duc pretutindeni copilul.

Casele maramureşene sunt de-a dreptul lucrări de artă. Porţile lor de intrare sunt, de asemeni, cu totul demne de interes : largi, coperite cu şiţă şi, mai presus de orice, cioplite cu un dar al caligrafiei în lemn, puţin obişnuit altor regiuni. Trebuiesc încă amintite, printre realizările artistice de seamă ale locului, cimitirele din această regiune care sunt, mai totdeauna, adevărate muzee ale tristeţei maramureşene. Aceiaşi tristeţe care sună, ca o melodie definitiv încrustată, în lemnul de alăută veche al folklorului maramureşan : una dintre cele mai autentice arhive de credinţe şi datini româneşti.

Asemeni Maramureşului, munţii Apuseni reprezintă una dintre cele mai ridicate valori turistice româneşti, înfăţişînd o viaţă etnică unită cu o creaţie artistică extrem de interesantă într-un cadru natural de o frumuseţe sălbatecă, din care nu lipsesc nici rîurile subterane, cum Coteţul sau Gîrdeiul, nici coloanele bazaltice cu aspect dolomitic de la Detunata, toate culminînd însă în Grotele de la Scărişoara: abis deschis în inima munţilor Arieşului, păstrînd în mijlocul lui un gheţar înconjurat de prăpăstii fără fund.

Munţii Bucovinei îşi prelungesc pădurile compacte peste dealuri, pînă în vecinătăţi de mari industrii fores-

tiere ; cum, de pildă, acele de pe Valea Bistriţei. Mai comunicativi decît acei ai Maramureşului, aceşti munţi s-au înfrăţit cu oamenii şi i-au găzduit ori de cîte ori neprielnicele condiţii istorice au cerut-o. Ei cuprind şi azi numeroase semne ale acestei vechi tovărăşii : vestitele mînăstiri ale Bucovinei, unele datînd din secolul al XV-lea, demne de cel mai mare interes prin originala diversitate a arhitectonicii, prin obiectele de artă bisericească pe care muzeele lor le conţin şi prin particularitatea frescei exterioare integrale.

Sub munţii Bucovinei încep aceia ai Moldovei. Ei sunt ca un fel de rezultantă a unei sinteze dintre Carpaţii bucovineni şi acei ai Maramureşului : mari întinderi împădurite, dinlăuntrul cărora vîrfurile ţişnesc din loc în loc, izolate şi drepte, cum de pildă Ceahlăul, dînd din depărtare călătorului impresia unor stînci de ţărm marin, de cari se sparg continuu imensele valuri verzi ale pădurilor de prin prejur.

Între ei şi restul lanţului carpatic, care se întinde pînă la Dunăre, puntea de legătură o fac Bucegii : munţi prin excelenţă calcarici, ei par, văzuţi din Valea Prahovei ori din cîmpia geometric parcelată a Bîrsei, în lumina soarelui care-i scaldă fără încetare, strălucitoare palate preistorice, astăzi prăbuşite, peste zidurile cărora, fără a le putea însă atinge vîrfurile, s-au căţărat acum neostenit pădurile de brad.

Situaţi în apropierea Bucureştilor, la numai trei ore cu trenul, Bucegii se numără printre munţii româneşti cei mai amplu organizaţi turistic. Graţie străduinţelor „Touring-Clubului" şi Societăţii „Carpatina", două din principalele asociaţii active turistice din România, Bucegii au, ca şi Carpaţii nordici, case de adăpost, cum de pildă : „Casa Peşterii" *), în apropierea unor grote cu galerii adînci, străbătute de ape subterane şi căptuşite cu bizare formaţiuni calcaroase de o mare frumuseţe şi cu un schit de călugări aşezat chiar în intrarea grotelor ; apoi „Casa Bolboci" **), situată în plină vale a Ialomiţei, între Cheile Tătarului şi ale Zănoagei, de o sălbătecie şi de un pitoresc

*) Azi, cabana Peştera.
**) Azi, cabana Bolboci.

unice. În afară de acestea, mai trebuiesc menţionate : „Casa Mălăieşti" ***), dominînd din faţă masivul Postăvarului, casa „Mihai Haret" ****) de pe Muntele Omul, una dintre cele mai înalt situate, de unde ochiul îmbrăţişează laolaltă Văile Prahovei şi Timişului şi, pînă în zare, cîmpia munteană şi aceia a Ardealului.

De pe pridvoarele vaste ale versantului Bucegilor dinspre Ardeal, se deschide drumeţului vederea vestitei cîmpii a Bîrsei, a Pietrei Craiului şi, în fund, ca un cucui al pămîntului din vreo preistorică ciocnire a lui cu munţii apropiaţi, stingheră, Măgura Codlei. Spectacolul este dintre cele mai impresionante : în dreapta, vîrful semeţ al Postăvarului, dominînd vechiul burg german al Braşovului şi la stînga lanţul îmbrăcat în ceţuri şi zăpezi al munţilor Făgăraşi, la poalele cărora, din pînze şi mătăsuri diferite, cîmpia ardeleană e ca o trenă naturală şi imensă a lor.

Din spatele Bucegilor drumul se lasă frînt spre castelul Bran, agăţat ca un cuib în peretele de piatră al munţilor, sub streaşina unor mari păduri de brad, brusc oprite deasupra lui. De la picioarele castelului, a cărui imagine se adînceşte şi se dublează invers în apele unui lac la un anume ceas al zilei, porneşte unul din acele admirabile parcuri, asemeni căruia mai sunt multe în ţară.

În apropiere de Bran, cetatea Rîşnov este zidită pe o înaltă temelie de cremene şi calcar din care, înlocuind valurile Mării, nevăzutele păsări ale vînturilor şi ploilor au ciugulit continuu în piatră chipuri şi semne, neînţelese nouă oamenilor.

De cealaltă parte a munţilor Branului, drumul coboară spre Rucăr : ca şi Arbora din Bucovina, Soveja din Moldova, Ieud din Maramureş, Tismana din Gorj şi Drăguş din Făgăraş. Rucărul este un centru românesc, de mare valoare documentară etnografică şi îndeosebi căutat de străini. În apropiere de el, şoseaua desface un braţ către Peştera Dîmbovicioarei, printr-un defileu prin care abia încap alături un drum şi un pîrîu, deopotrivă bolovănoşi şi înguşti, a căror strecurare printre zidurile înalte de stînci aminteşte Cheile Bistriţei din Vîlcea, ale Zănoagei

***) Azi, cabana Mălăieşti.
****) Azi, cabana Omul.

2*

şi Oarzei din Bucegi, ale celeilalte Bistriţe din Bucovina, ori pe ale Bicazului din Ardeal.

Asemeni Bucegilor, munţii Făgăraşi posedă, la rîndul lor, case de adăpost clădite la mari altitudini şi uneori pe margini de lacuri limpezi, provenite din gheţari, cum, de pildă, Bîlea *), în vecinătăţile căreia aşteaptă drumeţi casa Negoiul **).

Masivul Făgăraşului numără culmi care depăşesc în medie 2 500 m, şi, în raport cu Bucegii şi chiar ceilalţi munţi ai României, au o configuraţie aparte : în locul vîrfurilor subţiri, dinţate ca pînza unui fierăstrău, cum de exemplu coama Bucegilor sau a Pietrei Craiului, lanţul lor se înalţă deasupra într-o linie masivă care a biruit, prin înălţime, orice vegetaţie ; avînd de o parte şi de alta, urme de morene şi mari circuri glaciare.

La poalele lor, pitorescul costumelor făgărăşene, printre cele mai caracteristice ale ţării, exuberant înflorate, şi semnele vechilor aşezări de viaţă istorică : săpături arheologice, biserici, cetăţile Devei, Albei Iulii, Sighişoarei, creiază acestei regiuni o puternică seducţie pentru turist.

Arta acestor locuri este îndeosebi interesantă : ca pretutindeni de altfel la români, spiritul ei a tins de la început mai puţin către practic şi mai mult către frumos. La obîrşia întregii creaţii artistice populare stă în primul rînd o intenţie poetică. Chiar în lucrurile de negreşită utilitate, produse de ţăran, prezenţa ei înnobilează şi răscumpără : de la cana păstorească de lemn, purtată atîrnînd la chimir, pînă la lada în care omul îşi ţinea alimentele şi, în ordinea aportului femenin în creaţia populară autohtonă, de la batista confidentă tristeţei ochilor sau zîmbetului gurii pînă la läicerele grele de lînă, ale căror culori vegetale au rămas azi o taină a vremii şi a plantelor, totul poartă urma acestei străduinţi de poezie.

Creaţia populară românească şi arhitectura, în primul rînd, îndeplinesc cîteodată o funcţie în plus, pe lîngă valoarea strict artistică : ţin loc de document. Acolo unde scriptele s-au pierdut, o biserică în lemn, bunăoară, o rămăşiţă de poartă sau un covor, capătă un preţ istoric, certificînd o activitate sau un drept de proprietate.

*) Azi, cabana Bîlea Lac.

**) Azi, cabana Negoiul.

Dar unde puterea plastică a artei populare autohtone e mai cu seamă vizibilă este în ornamentaţie : plecînd de la a împrumuta elemente decorative din viaţa înconjurătoare, ea izbuteşte în majoritatea cazurilor să dizolve printr-o interpretare personală toate amănuntele particulare şi să reducă împrumutul la esenţial: la ceia ce este frumuseţe pură.

Niciodată natura nu este servil copiată, ci totdeauna interpretată sau stilizată. Totul însă lipsit de orice urmă de artificialitate : chiar păsările de pe covoare sau vasele de lut smălţuit, nemişcate uneori de mai mult decît o sută ori două de ani, stau pururi parcă gata de sbor şi de cîntec, sub fiorul de viaţă permanentă pe care singură arta autentică a ştiut să-l insufle.

Lucrate cu mijloace primitive, în Făgăraş, în Oltenia, ca şi în Bucovina, obiectele care constituiesc patrimoniul de artă locală fac totuşi dovada rafinamentului superior al ochiului şi mîinilor care le-au produs. Chiar acolo unde, în viziunea personală a lucrului, s-au strecurat unele elemente străine, ele s-au topit însă în retorta unei puternice sensibilităţi, devenind în cele din urmă tot atît de firesc româneşti cît universale, ca un cîntec sau ca o floare.

Mai puţin înalţi decît munţii Făgăraşi şi trăgînd aproape o linie între cele două laturi ale amfiteatrului carpatic, se întinde un alt lanţ de munţi, a căror obîrşie vulcanică este uşor de identificat prin emanaţiile de gaze şi numeroasele izvoare termale. Nu lipseşte de aci nici semnul mai nobil al activităţii vulcanice de altădată : în afară de înfloritoarele industrii plecate din extracţia diferitelor minereuri, se pot vedea aci instalaţiile aurifere de la Rodna, Baia etc.

Dar acest contrast continuu, aflat chiar înlăuntrul elementelor care compun peisagiul românesc, poate fi urmărit şi dincolo de munte. Bunăoară, în apele României. Mai întîi Dunărea. Lipsită de uniformitate, ea are două regiuni caracteristice şi total deosebite. Una tumultuoasă, alta potolită. O Dunăre de munte şi alta de şes : Cazanele şi Delta. Din momentul cînd intră pe teritoriul românesc,

de la Baziaş pînă la Orşova şi, pentru a cincea oară de la izvor, apele Dunării îşi fărîmă curgerea lor de mătase domoală, se strîng şi spumegă între colţii ascuţiţi de stîncă şi două ziduri mari de munţi. Priveliştea se schimbă la fiecare clipă. De pe un ţărm sau altul se desfac, dintre păduri, ruine de cetăţi, a căror imagine se îngemănează o clipă în ape spre a cădea apoi la fund, sfărîmată de mişcarea undelor.

Şi, nu o dată, în mijlocul albiei, vapoarele trebuie să ocolească vîrfuri solitare şi semeţe de piatră, ostroave inundate de vegetaţie, iar către Orşova, insula cu ziduri de cetate : Ada Kaleh *), prim punct avansat şi izolat al Orientului.

Cu totul altceva este Delta. Cuprinsă între cele trei braţe, prin care Dunărea se varsă în Mare, ea alcătuieşte un ţinut fără egal în Europa : întindere foşnitoare de trestie, cu ape adormite pe oglinda cărora tremură frînt numai zborul păsărilor şi lotcile pescarilor, Delta este renumită, dincolo de poezia fără egal a aspectului, prin vînatul numeros pe care-l găzduiesc plaurii ei ; specii de păsări care numai aci se mai păstrează. O viaţă domoală şi nicăieri întîlnită ochiului trăieşte în aceste locuri. Omul însuşi este altul, cu un tip aparte şi un trai specific, adaptat locului şi profesiei lui de căpetenie: pescuitul.

Tot atît de plină de contraste este şi Marea : de o sălbătecie aproape normandă, cu stînci înalte şi grote în care jocul valurilor se prelungeşte neştiut în inima pămîntului ; în regiunea sudică, ţărmul ei se îmblînzeşte şi îşi schimbă culoarea. Structura calcaroasă a locului, resfrîntă în apă, dă ţărmului de aci o culoare profundă şi neobişnuită, iar vegetaţia şi minaretele vestesc Orientul de dincolo de Mare. Şi, cu cît se apropie de Constanţa şi urcă spre nord, malurile Mării devin din ce în ce mai joase şi bogate în plaje : este regiunea aşezărilor balneare maritime româneşti, unanim considerată drept una dintre cele mai pitoreşti şi cuprinzătoare din cîte se cunosc.

Prea strînsă ca să fie completă, această schiţă a peisagiului românesc a vrut numai să stabilească imensa lui

*) Azi strămutată în insula Şimian.

diversitate naturală : adică tocmai acel element care formează punctul capital de atracţie în orice acţiune turistică. În această privinţă, România se situează printre ţările cele mai admirabil dăruite de natură. În plină organizare, ea oferă deocamdată călătorului străin, poate într-o mai mică măsură, confortul pe care îl poate afla în alte părţi ; în schimb, îi pune la dispoziţie imensele şi variatele ei comori naturale, sporite de ceia ce omul le-a adăugat : un tip etnic de o mare originalitate, o creaţie artistică populară a cărei personalitate se detaşează distinct de aceia a altor popoare, de o infinită diversitate şi bogăţie de culori, costume, ţesături, cioplituri în lemn, ceramică şi arhitectură rurală de o neobişnuită noutate ; toate variind, ca şi tipul, de la o regiune la alta.

Lor mai trebuie încă adăugate, spre a avea cel puţin enunţat linear graficul specificului românesc, mînăstirile României. Zidite în vremi nesigure, ele au căutat să fie cît mai ferite de primejdii : dacă nu erau împrejmuite cu întărituri de piatră care să le apere, cum de exemplu Probota sau Neamţ, ele se găseau cel puţin situate în locuri unde vrăjmaşii puteau mai anevoie străbate, în felul mînăstirilor Cozia sau Tismana. Pe măsură însă ce timpurile se domolesc, aşezările bisericeşti coboară în mijlocul oamenilor ; în tîrguri şi în sate.

În fruntea lor stau, desigur, mînăstirile din Bucovina : Voroneţ, Gura Humorului, Vatra Moldoviţei, Suceviţa, Putna, Dragomirna şi altele ; toate cu o înfăţişare aparte.

O grupă deosebită alcătuiesc mînăstirile Moldovei, cum de pildă Bistriţa, Văratec, Agapia, Galata, Secu, Cetăţuia şi, mai cu osebire, acele ale Olteniei : tot atît de impunătoare şi numeroase ca mînăstirile Bucovinei.

Coborînd pe Valea Oltului şi lăsînd în urmă Schitul Turnu-Roşu, întîlneşti astfel biserica din Cornet, urzită în veacul al şasesprezecilea şi pe sub ale cărei ziduri trece astăzi drumul de fier ; iar mai jos minunata mînăstire a Coziei, datînd din cel de al patrusprezecilea secol, deasupra căreia se înalţă schitul cu acelaşi nume, şi el cu vechime de aproape patru sute de ani.

În dreapta văii Oltului, la o distanţă de cîţiva zeci de kilometri, se ridică în calea drumeţului, după o mică aba-

tere de la şoseaua Tîrgu Jiului, mînăstirea de maici Hurezi, împrejmuită cu numeroase chilii şi pridvoare, a căror cizelură în piatră cunoscătorii o au în mare stimă de artă.

Mai spre munţi şi îndărătul Hurezului, se găsesc mînăstirile Arnota şi Bistriţa din Vîlcea : amîndouă în mijlocul unei văi care îţi fură şi bucură sufletul. Iar cam la două poşte de Tîrgu Jiu, în apropierea comunei cu acelaş nume, se află mînăstirea Tismana, dăinuind aci de prin veacul al patrusprezecilea, şi ale cărei împrejurimi păduroase sunt pline de schituri şi legende.

Nu trebuie deasemeni uitat Ardealul. În afară de locurile româneşti de închinare, el mai numără o seamă de biserici de altă religie, monumente de deosebită valoare, printre care Biserica Neagră din Braşov este, excepţie făcînd Densuş-ul, unul dintre cele mai vechi din întreaga Transilvanie.

Egal de interesante sunt apoi bisericile întărite înlăuntrul cărora se retrăgeau, în vreme de grea cumpănă şi în chilii dinainte hotărîte, cu merinde şi avut, locuitorii din împrejurimi — cum se mai pot vedea şi astăzi la Hărman, Prejmer şi în alte numeroase localităţi ardelene.

Dar ce cuprinde într-adevăr caracteristic românesc Ardealul, sunt bisericile în lemn : locuri de rugăciune, cu o turlă peste măsură de înaltă şi ascuţită, sprijinită pe o clădire joasă, cu pridvor de cele mai adesea ori în arcade aşezate pe stîlpi groşi şi scurţi, ori cu turlă mai scăzută dar nefiresc de largă. Aceste biserici sunt în întregime lucrate din lemn, cu un meşteşug şi o ştiinţă fără pereche. Ele se întîlnesc în judeţele Arad, Maramureş şi Bihor ; adică mai cu osebire acolo unde, piatra lipsind, omul a fost nevoit s-o înlocuiască prin ceia ce avea în primul rînd la îndemînă : vastele păduri ale munţilor.

Completînd astfel acest peisagiu, viaţa omului s-a adăugat pretutindeni : de la cioplitura în lemn, întîia slovă prin care păstorul îşi comunica soaţei singurătatea şi visurile lui, şi pînă la covoarele sau cămăşile înflorate, care nu sunt altceva decît scrisorile ei de răspuns ; de la vasul primitiv desenat şi pînă la semeaţa biserică maramureşeană, minune de simţ arhitectonic natural ; de la troiţa

firesc înflorită la marginea tuturor drumurilor ţării şi pînă la splendidele biserici ale Bucovinei — totul atestă, alături de indiscutabila individualitate a peisagiului, puternica personalitate a poporului român.

Izvorînd mai întotdeauna din taina anonimatului, arta populară autohtonă se integrează, deci, în scara unor fenomene naturale de suflet : toate drumurile ţării nu fac, în acest sens, decît să aducă ochiului şi urechii drumeţului de azi măiestrul ei cîntec, care sună nealterat prin frunzişul tuturor timpurilor ; uneori fragmentat de condiţiile istorice, dar niciodată definitiv biruit...

Bucureştii în 1869 *)

PREZIOSI

Situate de-a lungul unei căi naturale de comunicaţie, cum era Dunărea şi, în acelaşi timp, în preajma Orientului care a ispitit atîţi călători, Ţările Româneşti au fost vizitate, din cele mai depărtate vremuri, de numeroşi drumeţi străini. Despre unii nu avem nici o ştire exactă. Despre cei mai vechi îndeosebi. Despre alţii, însă, există destule mărturii. Fie propriile lor note de drum, fie însemnările altora despre ei. Călugări, călăuziţi de o stea misionară, negustori, atraşi de bogăţia locurilor, ori simpli călători în trecere; firul vremelnic al acestor oaspeţi de altădată, începe de prin veacul al XIV-lea, chiar al XIII-lea şi urcă pînă în zilele noastre.

Pentru istoria şi, deci, pentru cultura noastră, trecerile acestea au fost de multă însemnătate: cînd n-au avut vreo utilitate imediată, pentru stările de atunci, ele au slujit, cel puţin ca document, mai tîrziu. Mulţumită ecoului lor, păstrat în documentele şi bibliotecile altor ţări, mai puţin încercate decît au fost ţările dunărene, s-au putut cunoaşte şi lega între ele fapte şi stări despre care, altfel, am fi rămas fără nici o veste.

Bunăoară, acea admirabilă reconstituire a „Istoriei românilor prin călători", pe care o datorăm erudiţiei fără egal şi marelui dar de evocare, care însoţesc totdeauna cercetările d-lui N. Iorga. Începînd de la misionarii franciscani ai celui de-al XIII-lea secol şi pînă la italianul

*) Text de prezentare al albumului **Bucureştii în 1869** de Preziosi, editat cu ocazia expoziţiei **Luna Bucureştilor,** 5000 exemplare, foto-litografie, Tipografia **Luceafărul,** Bucureşti, 1936.

Botero, de dinaintea lui Mihai Viteazul; continuînd cu Bandini, Del Chiaro, Porter, Boscovich, Sulzer, Raicevich, Hacquet, Recordon, şi pînă la mai noii Pertusier, Zucker, Haussez, Demidov, Vaillant, Colson, Marmier ş.a. — d. N. Iorga învie, în cele 4 volume ale lucrării sale, în acelaşi timp cu viaţa fiecăruia, însăşi viaţa şi aspectele principale ale epocii în care ei au poposit între hotarele româneşti.

Deopotrivă preţioase cît mărturiile scrise, rămase de la aceşti călători, sînt acelea în care impresiile de drum au fost exprimate, nu prin simple cuvinte, ci prin linii şi culori: artiştii străini, pictori şi acuarelişti îndeosebi, care au trecut sau au rămas mai îndelung la noi, începînd cu a doua jumătate a veacului al XVIII-lea.

Între aceştia, cei mai de seamă sînt acei care au format grupul artiştilor francezi: Liotard, Louis Dupré, Hector de Béarn, Doussault, Bouquet, Raffet, Valério, Lancelot etc.

De bună seamă că, judecate independent de instrumentul sau forţa care le stăpîneşte, cuvîntul şi culoarea nu sînt, în fond, decît două mijloace de expresie. Egale ca posibilităţi şi rezultat artistic, cu această singură diferenţă în favoarea culorii: de a putea exprima mai sintetic şi direct pentru ochi, decît descripţia scrisă, aspectele şi formele realităţii. O diferenţă mai mult aparentă; mai degrabă în funcţie nu de artist, cît de acei care folosesc sau judecă rezultatul efortului său.

Căci, în condiţii de artă egale, un peisagiu în culori nu este niciodată mai uşor de realizat ca transpunerea lui în cuvinte. Primul se percepe, însă, mai facil şi convinge mai mult. În vreme ce descripţia, cu mijloace scrise sau verbale, lasă mai totdeauna loc bănuielilor, în ceea ce priveşte exactitatea ei. De aceea, pentru marele public, pictura, acuarela sau desenul şi, recent, fotografia, sînt dovezi mai puternice decît echivalentul lor, realizat prin cuvinte.

Din acest punct de vedere, în primul rînd documentar, întîile imagini exacte ale trecutului (exceptînd stampele ale căror linii primitive au fost mai degrabă pretexte de interpretări) încep, în genere, cu artiştii străini care ne-au vizitat. Ei ne-au descoperit, fie după mărturiile mai vechi ale călătorilor, fie în drum spre Constantinopol, sau venind

la noi ca oaspeți ai fiilor de boieri care începuseră să studieze la Paris și, uneori, chiar ca musafiri ai domnitorului. Unul din acestea poate să fie și cazul lui Preziosi.

Căci, dacă despre toți ceilalți există informații asupra vieții și activității lor anterioare, mai mult sau mai puțin complete, opus lor, Preziosi este o enigmă. Nu se știu despre el decît foarte puține lucruri. Sigur că era italian. Dar în Italia nu este cunoscut. Cercetările întreprinse, în acest sens, n-au dus la vreun rezultat mai amplu. Singura încercare de a-i schița viața, ne-a dat-o d-l Al. Busuioceanu în „Studii italiene": investigațiilor făcute de d-sa, le adăugăm pe ale noastre, cu toate rezervele și temerile pe care această ciudată existență le obligă.

Încă necunoscută, fotografia era premearsă, la acea epocă, de transpunerea realității în culori și desen. O seamă de specialiști ai acestui meșteșug colindau, pe atunci, diferitele orașe ale țărilor. Cei mai buni treceau hotarele. Cîțiva au fost solicitați chiar de regele Carol I. Nu atît ca portretiști ai familiei domnitoare ci, mai degrabă, cu rostul — nemărturisit dar extrem de util — de a răspîndi în cît mai largi cercuri europene, unde se discutau pe acea vreme destinele României, vederi dintr-o țară ignorată. Astfel au venit la noi, sau au fost chemați: Szathmary și germanii August Becker, F. Kaiser, Emil Volckers, peisagiști sîrguitori; dintre ei, ultimul venind la București în același timp cu regele Carol I. În aceeași situație, mai pot fi citați: englezul Schonberg, polonezul Adjubiewisz, specialist în scene de parăzi militare etc.

Unii dintre aceștia, simpli meseriași ai penelului, nu puteau depăși acuarela documentară. Desenul și culoarea corectă. Nu izbuteau să se ridice, decît prea puțin, deasupra realității. Alții, printre care Preziosi, păstrau subiectul ca simplu pretext și, fără să-l falsifice, ridicau acuarela pînă la artă.

În acest sens, mai direct perceptibilă decît chiar în tablouri, forța talentului lui Preziosi se conturează definitiv, în schițele sale de drum : lucrate totdeauna în fugă, cîteodată călare în suita domnitorului, mai rar așezat, dar cu caietul ținut incomod pe genunchi (cum în Autoportretul care deschide acest album), „însemnările de drum" ale lui Preziosi se desfac, de sub creionul și penelul său, cu o

căldură și siguranță de cari numai un artist autentic poate fi capabil.

Cîteva linii numai, ajung ca să închege un ansamblu. Două—trei culori, scuturate fugar, sunt suficiente, alteori, ca să aducă pe hîrtie un zîmbet, o lumină, o mișcare : viața adevărată.

Preziosi a fost astfel, înainte de toate, un desenator și acuarelist de indiscutabil talent : plin de spontaneitate, cu un simț al observației dintre cele mai neobișnuite și un maestru al culorii ingenue și clare. Probabil însă un artist nomad. Cum just se presupune: unul dintre acei neosteniți cîntăreți în culori, un fel de trubadur al penelului, mereu atras de drumuri și aspecte noi.

Desigur că și-a părăsit patria de timpuriu. Înainte de a-și fi putut da întreaga măsură a talentului său. Pentru acest motiv, Preziosi nu este citat în nici un manual de istoria artei noi italiene : solicitat de noi, însuși Zozi, cunoscutul critic de artă venețian, nu l-a putut identifica biografic.

Nici măcar numele nu i se cunoaște întreg. A semnat pretutindeni, simplu „Preziosi". D-l Busuioceanu, sprijinindu-se pe o indicație dintr-un catalog de expoziție din 1873, unde numele pictorului era notat „D. Preziosi", presupune că el s-ar fi putut chema Domenico.

Evident, problematic. Pe de altă parte, albumul din care s-au extras planșele de față are acest titlu, scris se pare de mîna lui Preziosi : „La Valachie par Preziosi". Alături de care, notat cert de altcineva, s-a adaus ulterior: „Aquarelles de mon grand Père Preziosi". De unde rezultă că acest album, propriu-zis o carte de schițe, un jurnal de drum în culori, a aparținut urmașilor pictorului care, după unele informații, au locuit mai tîrziu la Constantinopol

Această constatare vine să dea certitudine presupunerii că, înainte de a lucra la noi și probabil și după aceea, Preziosi a trăit la malurile Bosforului. Din acest caiet de schițe nu rezultă, de altfel, dacă e să credem că desfășurarea lui păstrează cursul cronologic al diferitelor etape ale călătoriei, drumul pe care Preziosi a venit. Albumul, deși prima acuarelă poartă o dată mai tîrzie, se începe

organizat cu data de 1 Iunie 1869, cînd Preziosi se afla la Bucureşti. Acest fapt verifică afirmaţia că pictorul a lucrat la noi în două vacanţe consecutive : în verile anilor 1868 şi 1869.

. Mărturisim, însă, că această lipsă sau imprecizie de date, asupra vieţii lui Preziosi, nu ne supără prea mult. Esenţialul n-a fost niciodată viaţa artistului. Ci rezultatul ei. Pe de altă parte, pentru un popor, cum e al nostru, care are în patrimoniul său popular de artă, atîţia glorioşi eroi anonimi (Poetul, Sculptorul în lemn, Cîntăreţul etc.), această nesiguranţă în ceea ce priveşte viaţa lui Preziosi e parcă anume făcută ca să ni-l apropie şi mai mult.

Este foarte posibil, deci, ca Preziosi să fi venit la Bucureşti chemat de regele Carol I, spre a-l întovărăşi în călătoriile sale. Datele unor acuarele coincid, într-adevăr, cu principalele locuri ale unora dintre aceste călătorii. Cum nu e mai puţin adevărat că, în afară de Szathmary, nici unul dintre acuareliştii care au fixat în culori începutul domniei regelui Carol I n-a izbutit, mai matur ca Preziosi, să realizeze scene şi aspecte atît de variate : de la peisagiul vast şi liniştit al Dunării, pînă la amestecul colorat şi pitoresc al „Moşilor" ; şi de la scenele rustice, pînă la ilustraţiile atît de reuşite din primii ani ai domniei.

Albumul lui Preziosi este o frescă vie a ţării de acum aproape trei sferturi de veac. Ţăranii săi au atitudini şi linii pline de nobleţe. Preziosi a ştiut să surprindă pretutindeni detaliul cel mai potrivit. Culoarea cea mai autentică. Momentul cel mai caracteristic. Scenele din „Moşi" sunt inegalabile : ca valoare documentară şi, deopotrivă, ca poezie a vechilor tîrguri din margine de oraş ; loc de întîlnire al tuturor regiunilor ţării, adevărat muzeu viu.

Dar, cel puţin tot atît de însemnat, este Preziosi pentru oraşul în sine; cu excepţia lui Szathmary, nici unul dintre maeştrii acuarelei documentare, în trecere prin Muntenia, n-a izbutit să redea, mai sigur şi simplu ca el, imagini din acel Bucureşti de la jumătatea veacului trecut.

•

Desprinse direct din caietul de lucru al lui Preziosi, fără intermediul tablourilor în care realitatea poate fi uneori prelucrată, scenele şi vederile închise în acest album au fost anume alese ca să evoce, în linii şi culori care nu se pot stinge, cîteva din momentele cele mai autentice şi colorate din trecutul Capitalei noastre : Bucureştii anului 1869.

România la lucru *)

Albumul de față este o prezentare în imagini a muncii românești. Adică o prezentare a deosebitelor activități ale omului, în culoarea locală și în caracterele lor. În acest album sunt prinse chipuri și scene ale muncii noastre naționale : de la cele mai simple acte ale economiei țărănești pînă la cele mai complete întreprinderi ale economiei moderne. Nu e vorba de o prezentare completă a muncii românești în toate aspectele și toate sectoarele ei (lucru cu neputință de împlinit în cuprinsul unui album), ci doar de cîteva imagini din marea imagine a muncii naționale.

La început, albumul cuprinde chipuri și scene din munca agricolă, munca originară și dominantă a pămîntului românesc, munca pe rodul căreia putem spune că se ridică, în primul rînd, statul român. Ogorul sub deosebitele sale înfățișări și momente, de la arat pînă la treerat, deschid paginile albumului. Urmează apoi alte îndeletniciri legate tot de ogor, așa cum sunt munca în podgorii și creșterea vitelor.

Cu industria casnică se încheie un capitol important al muncii noastre. Aceasta din urmă atrăgînd în cîmpul ei elemente variate: de la meșteșug la artă, de la cunoștința tehnică la subtilitatea de gust. Este, în acest fel, una din cele mai complexe și caracteristice munci ale vieții populare românești.

Două munci cu un pronunțat caracter popular, de o mare însemnătate în economia națională, sunt acelea depuse

*) Fragment din textul de prezentare al albumului **România la lucru**, 1940.

în industria lemnului și pescuitului. Țară încărcată de păduri bătrîne, cu o varietate de lemn recunoscută, țară îmbrățișată de cel mai mare fluviu din Europa — Dunărea, fluviu românesc — în bălțile și delta căreia abundă peștele, România este o țară a lemnăritului și pescuitului ; ceea ce face ca o mare parte a brațelor noastre să meargă către aceste munci.

Dacă trecem acum la industria mare, găsim aceeași bogăție și intensitate a muncii românești. Pămîntul acesta bogat în substanțe necesare agriculturii este tot atît de bogat în minereuri. În afară de ogor, pămîntul românesc este mină de aur, de cărbuni, de petrol mai ales. Așa a fost cu putință dezvoltarea industriei, într-un ritm puțin obișnuit celorlalte popoare vecine, în ultimii douăzeci de ani. România, țară a grîului, și-a ridicat puterea industrială cu 50%, ceea ce a dat muncii românești un alt caracter, dar nu a redus-o ci, dimpotrivă, judecată cantitativ, a sporit-o așa cum cereau nevoile moderne ale vieții naționale.

Petrolul, această bogăție și forță neasemuită a veacului, pune România pe primul plan în Continent. Industria petroliferă dă industriei noastre în general un caracter și o forță deosebită, determinînd în mare măsură alte activități, alte munci și alte rosturi care îi aparțin indirect în întregime.

Poporul român este un popor de muncitori, un popor care a trăit sub semnul muncii care trasfigurează. Pe el nu-l înspăimîntă munca niciodată ci, dimpotrivă, îl creează. De aceea, nu fuge de ea, ci se supune cu credință. Pentru el munca nu este un blestem, ci un rost pămîntean superior : al soartei sale de om.

Deși adaptați nevoilor moderne de viață, românii nu au încetat de a fi un popor de muncitori. Pentru a înțelege acest lucru în valoarea sa umană, pentru a judeca drept temeiurile muncii, „legea muncii“ după o expresie populară, este nevoie să ne întoarcem din nou către țăran.

Între celelalte munci ale omului, cea mai necruțătoare și cea mai organică, este munca agricolă, pentru că ea ține de ogor, de natură. Omul cînd o practică știe sigur ce dă ; dar deloc sigur ce va căpăta. Prin neprevăzutul ei, prin

lipsa de certitudine a rodului și, totdeodată, prin necesitatea cu care cere să fie slujită, agricultura, între celelalte activități ale omului, este munca însăși. De aceea țăranul este un muncitor prin excelență.

Poporul care a crescut la această lege aspră a muncii, în alcătuirea căreia este prezentă o disciplină interioară și o forță mistică, chiar dacă vremurile l-au făcut să-și părăsească ogorul strămoșilor, el nu părăsește natura și sensul tradițional al muncii sale. Pentru a înțelege România de azi, „România la lucru", în toată complexitatea sa modernă, pentru a-i înțelege sufletul puternic și de semnificativă creație, este necesar să coborîm în adîncuri : la izvoarele și sensurile originare ale acestei grandioase manifestări.

Această carte de chipuri este, în acest înțeles, și o invitație: pentru români, ca și pentru streini...

Munții României *)

PRIETENIA FRUMUSEȚILOR

Cei vechi împărțeau lucrurile, de orice fel, în două grupe: bune și rele. Firește: după cum ele erau de folos ori nu. Lumina era, de pildă, o forță bună. Noaptea, în schimb, una rea. Muntele era un prieten. Marea, de cele mai adese ori, o vrăjmașă. Pe munte locuiau zeii cei buni ; în ape zeii mînioși și ostili.

Cu vremea, această împărțire a lumii s-a schimbat : în măsura în care omul a izbutit să privească mai obiectiv, el și-a dat seama că toate elementele naturii sînt mai de grabă forțe prietene și bune, pricepînd în fine că frumusețea nu reprezintă altceva decît sensul cel bun al lucrurilor, transpus pe înțelesul sufletului omenesc. Cu alte cuvinte : frumusețea este darul cel mai înalt al naturii, semnul ei de prietenie pentru oameni.

Această convingere, pe care au afirmat-o amplu cei dintîi romanticii, a dus la un cult nou : acel al frumuseților pămîntului și a creat poezia naturii, care nu e în fond decît un ecou organizat al ei, mărturisit prin intermediul sensibilității omenești. O întreagă literatură a luat naștere. O literatură în care scriitorul se contopea cu toate formele naturii. Le anima. Făcea din ele simbolul propriilor lui stări sufletești : mai mult un imn al pămîntului, decît o prezentare obiectivă a frumuseților lui.

Excesivă în sine, această atitudine, dincolo de rezultatele ei propriu-zis literare, a avut însă un alt efect : a

*) Fragmente din textul de prezentare al albumului **Munții României**, cu planșe din colecția Iosif Ficher și vignete de I. Demetrescu Dem., Ed. Scrisul Românesc, 1942.

deschis drumurile omului către natură, punîndu-i în evidență marele ei rost educativ. Gîndiți-vă, bunăoară, la „Émile“ al lui Rousseau. În această tulburătoare carte se vorbește, de pildă, despre geografie, altfel decît despre o simplă știință a pămîntului. Acolo se arată, întîia dată, că ea este mai curînd un fel de Biblie a lui, din care se despletesc și în care se adună, din nou, o bună parte din toate celelalte științe ; ca o poartă prin care mintea noastră pătrunde spre înțelegerea și dezlegarea celor mai multe taine din vecinătatea omului.

Este, de bună seamă, concepția cea mai justă. Înțelesul cel mai real pe care trebuie să-l acordăm geografiei. Iată un deal, un pom, un om, o floare. Adică tot atîtea întrebări care se pun gîndului fraged și încă neorganizat. Pentru fiecare, copilul va avea mai tîrziu cîte o carte. Dar prima sete a întrebării o lămurește geografia. Ea precizează cum s-a format geologic un deal. Arată valoarea și rostul botanic al florii sau al pomului. Descrie omul și pe oameni. Ne introduce, așadar, rînd pe rînd, treaptă cu treaptă, către toate marile probleme care se pun de la început cunoașterii. E, într-un cuvînt, un rezumat concentrat de aspecte și răspunsuri.

Apropiind pe om de toate ascunzișurile care constituiesc, din cele mai vechi timpuri, viața, geografia caută să fie întotdeauna o știință vie : atlasul cu chipuri devine astfel auxiliarul geografiei, mai apropiat nouă. Prin el, rîndul scris capătă întîiul contur sensibil ochiului. Dă valoare concretă imaginației, trezind-o prin descriere, prin linia ori culoarea hărților sau a planșelor.

Pornind de la realitate, geografia se străduie să prezinte fețe cît mai numeroase și necunoscute ale acestei realități. Ea prelungește privirea acolo unde, singură, n-ar putea ajunge. O carte de geografie este un îndemn tacit la mișcare, iar rostul ei începe să fie ajuns numai atunci cînd cele mai multe pagini au fost deja schimbate aievea și trăite.

Geografia vie începe cu excursia. Cu ceasul cînd, ajutînd rîndul abstract al manualului, piciorul înlesnește privirii peisagii ale căror nume stau presate în ierbarul filelor cărții, dar a căror ființă gîndul nu o putuse cuprinde întreagă ; nu o stăpînise în toată culoarea și diversitatea ei.

În viața care ne înconjoară, excursia este asemeni unei căderi care ar tulbura mijlocul unei ape, provocînd cercuri din ce în ce mai largi : sporind deci, cu fiecare pas nou, orizonturile cunoștinței noastre.

Căci o excursie înseamnă mai mult decît o pagină de carte. Vă aduceți aminte de voinicul din poveste, pe care zmeul îl taie cu paloșul și îl face fărîme, de nu se mai cunoaște nici locul unde îi era capul și nici unde îi stăteau picioarele. Și, iarăși, vă aduceți aminte de o zînă care, cu un singur strop de apă fermecată nu numai că a dat din nou viață trupului ciopîrțit, dar l-a făcut mai întreg și mai puternic ca înainte : pentru cunoștințele, de cele mai multe ori dobîndite disparat în școală, excursia este asemenea acestei ape vii. Ea adună de pretutindeni, din toate colțurile minții, din amintiri chiar, datele cele mai răzlețe, într-o singură ființă unitară și întreagă.

De pildă, o excursie la munte.

Știm că muntele e fratele mai mare al dealului. Știm ce haină vegetală îl îmbracă pînă la o anume înălțime. Apoi, că de la mijloc începe pieptarul, bine strîns peste mijlocul lui cu chimiruri de poteci, al jnepenilor. Că pe vîrful gol stă, de cele mai adeseori, numai cușma norilor și a ceților.

Dar, cîtă deosebire de la cele știute din carte, și pînă la realitate. De la geografia scrisă și pînă la cea trăită. Muntele este într-adevăr înalt. La poale, brazii sînt mari și proptiți, ciobănește, în bîtele trunchiurilor. Apoi din ce în ce mai mici, cum urci către coamă, pînă acolo unde crengile lor se schimbă în șerpi care se îndoaie și tîrăsc lipiți de pămînt. Spusele cărții nu greșesc. Dar, neîncăpută în aceste rînduri, ca o forță pentru care jgheaburile scrisului sunt prea mici, marea viață a codrului, a pietrelor, a șuvoaielor și a înălțimilor, e ca o apă care se bea, pură, numai la izvorul muntelui.

Ori de unde ai pleca : de la Dobrești spre Cheile Bucegilor și spre Bolboci, de la Sinaia la Peștera, de la Bușteni spre Omul, de la Predeal spre Mălăiești, de la Brașov spre Piatra Mare, de la Poiana către casele de adăpost de pe Postăvarul, de la Zărnești spre Piatra Craiului, de pe linia ferată dintre Brașov — Sibiu spre toate casele din

Făgăraş, de la Piatra Neamţ spre cabana Ceahlăului *) ori de la Cîmpulungul Bucovinei la aceea de pe Rarău **), spectacolul e acelaşi. Nu diferă decît aspectele.

De cum porneşti să urci, începe şi taina. Mai întîi, ca un cîntec subţire şi afund : al vîntului care fuge prin miile de ace ale brazilor. Pădurea toată e ca o harpă peste care trece respiraţia imensă a muntelui, îmbălsămată de miresmele răşinii şi de aromele rare ale florilor, care suferă că n-au fost niciodată atinse de o mînă omenească. La un cot al potecii, brusc o prăpastie : un zid de piatră, drept şi curat, pe faţa căruia, frămîntată şi aspră, stă scrisă întreaga poveste a muntelui, ca un hrisov al lui, ţinut la zi şi atestat, din loc în loc, cu peceţile vîntului şi ale ploilor.

Mai sus, pe neaşteptate, glasurile tac. E ceasul lor de recreaţie. Pînă şi pasul omului calcă, mut şi nefiresc, pe pîsla deasă a ierbii. Un trosnet de cracă uscată, seamănă atunci cu un ţipăt. O piatră care cade, împinsă cu piciorul în prăpastie, e asemeni unei păsări prăbuşită din zbor, de glonţul neauzit al unui vînător tainic.

Apoi viorile subţiri ale vîntului pornesc din nou. Iarba astupă iar pasul, ca un covor pe care mîini, pururi rămase nevăzute, au ştiut să aleagă, meşter, flori şi împerecheri rare de culori. De aci priveliştea este fără pereche. Muntele apare înalt, ca un chiot necuprins al pămîntului.

Vederea se deschide largă. Ochiul omului capătă agerimea şi ascuţimea privirilor de şoim ; de pe vîrful Prislopului, de pildă, care desparte munţii Maramureşului de acei ai Bucovinei, turistul poate zări, fireşte în zilele cu totul senine, firul, aproape nematerial de acolo de sus, al Dunării la Galaţi ; de pe Ceahlău, ca nişte năluci de argint, turlele Iaşilor ; iar, din vîrful Negoiului, asemeni unor mărunte jocuri de copii răsturnate, satele din sudul Munteniei.

Verificînd astfel cunoştinţele abstracte, călătoria le asimilează definitiv sufletului : după un drum de înălţimi, muntele nu mai rămîne un simplu fenomen geologic izolat, o manifestare întîmplătoare a pămîntului, ci se integrează

*) Azi, cabana Dochia.

**) Azi, cabana Rarău.

natural într-o scară de valori terestre, deopotrivă necesare acelei armonii în care valea, şesul, apele, marea şi toate aşezările omeneşti, se adună normal între liniile aceluiaşi peisagiu unic; excursia duce la o transfigurare a realităţii. Actul cunoaşterii directe provoacă totdeauna o participare sufletească. Una e să urmăreşti pe hartă cursul unui rîu, alta e să legi tovărăşie cu pasul, alături de matca lui. Să-i asculţi cîntecul, infinit multiplicat de orchestra neobosită a pomilor. Mă gîndesc, bunăoară, la Bistriţa : în atlas e numai o aţă subţire şi albastră, împletită ca o horbotă printre munţi, iar în realitate este de o frămîntare şi de un pitoresc pe care închipuirea nu le-ar fi putut crea niciodată.

Cărţile de note de drum sînt, şi ele, manuale de geografie trăită, în care realitatea este descrisă, mai puţin sub raportul semnificaţiei ei ştiinţifice şi, mai ales, sub ceea ce-i constituie frumuseţea : farmecul ei specific. Chipul locurilor şi al lucrurilor este transpus alături de ecoul pe care ele l-au stîrnit în sensibilitate ; cîtă vreme geografia didactică este documentară, geografia trăită se sprijină, în primul rînd, pe fixarea descriptivă şi artistică a naturii. Una purcede din cealaltă, şi amîndouă se completează, înlesnind omului înţelesurile şi sufletul, nu pentru mulţi priceput, al pămîntului.

Căci o viaţă a existat chiar acolo unde ochiul nu o vede dintr-o dată: un munte este, poate, o lungă cronică a unei regiuni ; o floare, indiciul unei împăcări sau al unui dezacord dintre pămînt şi soare ; iar un pom, semnul unei dăruiri exterioare a vieţii vegetale.

De aci, nevoia excursiei. Obligaţia mişcării în natură. Această pasiune spre a culege direct, cu ochiul, priveliştile şi fenomenele enunţate numai în cărţi. Drumeţia este o deprindere care trebue stimulată şi crescută cu multă grijă. Unele şcoli străine au pentru ea ore speciale de studii : se numesc cursuri de geografie aplicată. Sigur că nu vor întîrzia nici la noi. Aşteptîndu-le, individual sau colectiv, trebuie totuşi să ne pregătim în spiritul lor.

Pentru cei încă prea tineri spre a putea pleca la drum, lectura notelor de călătorie este o primă cale : fără să fie excesiv de numeroase, printre aceste cărţi se numără, totuşi, o seamă care se impun folosite, de şcolari îndeosebi.

Acolo unde astfel de cărți lipsesc, familiaritatea elevului cu peisagiul, deci ispitirea lui către el, se poate creia pe o altă cale : aplicarea pe teren a lecțiilor de geografie, mai întîi într-un cadru mai limitat, apoi tinzîndu-se spre excursii cît mai depărtate și variate.

Căci un turism românesc trebuie, negreșit, să înceapă de jos în sus : de la tînăr la adult. Și, cu această convingere, mai mult ca oricînd necesară, frumusețile naturii pot deveni prietenele cele mai bune ale tineretului și auxiliarele cele mai utile ale educației.

Dacă fizica și chimia se pot face în laborator, botanica la nevoie pe ierbar, în schimb geografia, cunoașterea țării și limpezirea celor mai multe din întrebările pe care cartea le stîrnește în mintea școlarului, nu se pot obține decît într-un singur fel : călătorind, călătorind, călătorind !...

MUNȚII NOȘTRI ROMÂNEȘTI

În genere contraste, elementele care alcătuiesc un peisagiu pot totuși căpăta, în chip natural, valori armonice capabile să le asocieze într-o individualitate perfectă : după cum se poate vorbi curent de o personalitate umană, la fel geograful sau turistul pot distinge, în formele oricît de diferențiate ale unui peisagiu, semnele individualității lui specifice.

Dacă există țări în al căror peisagiu stăpînește esențial un singur element : muntele sau cîmpul — există, în schimb, altele al căror aliaj exterior este infinit mai complet, întocmai cum în retorta unor hotare naturale un alchimist nevăzut ar fi combinat fericit toți cei trei factori tereștri de seamă: apele, șesul și muntele.

Din acest punct de vedere, România oferă, într-o viguroasă imagine pitorească, toate atracțiile firești ale acestor trei elemente, armonizate printr-o conviețuire milenară, într-o puternică individualitate geografică.

În monumentala sa lucrare de sinteză : „Le pays et le peuple roumain", d-l prof. Simeon Mehedinți a demonstrat, amplu și plastic, tocmai această indiscutabilă individualitate geografică ; strălucit și convingător, marele nostru geograf a pus în lumină, măsura în care, printr-o milenară alchimie, neamul și pămîntul românesc s-au împletit adînc și definitiv, într-o entitate indisolubilă. Întocmai cum bătrînele rădăcini ale rasei, scormonind adîncurile ar fi plămădit acolo, pentru sufletul colectiv ca și pentru nenumăratele forme materiale în care el s-a destăinuit, o armonie unică : o forță de viață personală și viguroasă ; un destin comun, pînă la identitate.

Dacă am presupune o secțiune în relief, făcută de-a lungul țării, ea ar înfățișa ochiului o linie plină de mișcare și contraste: în centru, amfiteatrul muntos al Carpaților din care, asemeni unor trepte imense, coboară spre platoul ardelean masivele munților Apuseni și ai Banatului; spre ambele laturi ale Carpaților, frămîntarea lor de piatră și păduri scade continuu, pe scările din ce în ce mai domoale ale dealurilor, pînă acolo unde ele se îneacă definitiv, fie în vastele ape terestre ale Bărăganului, fie în plana cîmpie transilvăneană. Se poate, așa dar, citi cu ușurință, în acest grafic natural al solului românesc, varietatea de aspecte și măsura în care ele s-au aliat armonic. Ceea ce caracterizează însă peisagiul românesc, în afară de pluralitatea elementelor și perfecta lor îmbinare, este mai ales marea varietate de forme dinlăuntrul fiecăruia dintre aceste elemente.

Ca pretutindeni, cu evidente caractere comune, diversele masive muntoase, care compun Carpații, își păstrează pentru fiecare regiune cu caracter aparte, care se prelungește, dincolo de aspectul fizic perceptibil, în însăși viața locului; uneori chiar în sufletul oamenilor și, de obicei, în creația lor practică sau artistică.

Rezervor milenar de viață românească, astăzi vast muzeu etnografic viu, nordul Ardealului păstrează, în folklorul și creația sa artistică, forma cea mai curată a geniului popular autohton. Este regiunea în care se pot descifra, culese de pe toate treptele vremii, cele mai vechi urme de pas autohotn. O gură de bătrîn ardelean este ca un izvor : muzical și plin de taine, adăstînd parcă să fie transcris de culegător. Trebuiesc, de asemeni, notate aci, printre realizările artistice de seamă ale locului, cimitirele acestei regiuni cari sunt, mai totdeauna, adevărate muzee ale tristeții ardelene, definitiv caligrafiată pe troițele și semnele funerare ale cimitirelor. Aceeași tristețe care sună,

ca o melodie definitiv încrustată, în lemnul de alăută veche al folclorului de peste munţi: una dintre cele mai autentice arhive de creaţie şi datini româneşti.

Munţii Bucovinei îşi prelungesc pădurile compacte peste dealuri. Ei s-au înfrăţit cu oamenii şi i-au găzduit, ori de cîte ori neprielnice condiţii istorice au cerut-o. Munţii Bucovinei cuprind, şi azi, numeroase semne ale acestei vechi tovărăşii : vestitele mînăstiri ale Bucovinei, cele mai multe datînd din secolul al XV-lea, demne de cel mai mare interes prin originala diversitate arhitectonică, prin obiectele de artă somptuară pe care muzeele lor le conţin şi prin particularitatea frescei exterioare integrale.

Sub munţii Bucovinei, încep aceia ai Moldovei. Ei sunt ca un fel de rezultantă ai unei sinteze dintre Carpaţii bucovineni şi aceia ai Maramureşului: mari întinderi împădurite, dinlăuntrul cărora vîrfurile ţîşnesc, din loc în loc, izolate şi drepte, cum de pildă Ceahlăul, dînd din depărtare călătorului impresia unor stînci de ţărm marin, de care se sparg continuu imensele valuri verzi ale pădurilor dimprejur.

Între munţii Moldovei şi restul arcului carpatic, care se întinde pînă la Dunăre, puntea de legătură o fac Bucegii. Munţi prin excelenţă calcarici, ei par, văzuţi din Valea Prahovei ori din Cîmpia Bîrsei, în lumina soarelui care-i scaldă fără încetare, strălucitoare palate preistorice, astăzi prăbuşite, peste zidurile cărora, fără a le putea însă atinge vîrfurile, s-au căţărat acum neostenit pădurile de brad.

Situaţi în apropierea Bucureştilor, Bucegii se numără printre munţii româneşti cei mai amplu organizaţi turistic. Graţie strădainţei „Touring-Clubului" şi Societăţii „Carpatina", a căror activitate se cade cît mai cald omagiată, ei sînt astăzi munţi-fruntaşi ai României şi patriarhii alpinismului autohton.

De pe pridvoarele versantului Bucegilor dinspre Ardeal, se deschide drumeţului vederea vestitei cîmpii a Bîrsei, a Masivului Piatra Craiului şi, în fund, ca un cucui al pămîntului din vreo preistorică ciocnire cu munţii apropiaţi : singuratică, Măgura Codlea. Din spatele Bucegilor, drumul se lasă frînt spre castelul Bran, a cărui imagine se dublează în apele unui lac, aflat în mijlocul unui admirabil parc.

De cealaltă parte a munţilor, drumul coboară spre Rucăr : ca şi Arbora din Bucovina, Soveja din Moldova, Tismana din Gorj, Drăguş din Făgăraş, Sălişte şi Poiana de la Sibiu, Rucărul este un centru pur românesc, de mare valoare documentară etnografică, îndeosebi preţuit de străini. În apropiere de el, şoseaua desface un braţ către Peştera Dîmboviţei, printr-un defileu sălbatec în care abia încap, alături, un drum şi un pîrîu ; deopotrivă de bolovănoşi şi de înguşti. Asemeni Bucegilor, Masivul Munţilor Făgăraşi numără culmi care depăşesc uneori 2 500 m şi, în raport cu cei mai mulţi dintre munţii României, au o configuraţie aparte : în locul vîrfurilor subţiri şi dinţate, cum bunăoară în Bucegi sau pe Piatra Craiului, lanţul lor se înalţă într-o linie masivă, avînd de o parte şi de alta urme de morene şi frămîntate circuri glaciare.

Încheind lanţul carpatic, masivul banatic, începînd de la poalele munţilor Retezat şi Parîng, vechi centre româneşti de transhumanţă păstorească, merge pînă în marginea Dunării, ale cărei ape cîntătoare şi harnice le-a întrerupt de mult drumul în Balcani.

La fel cu munţii, văile României ilustrează admirabil măsura în care apele trebuiesc considerate drept factorul esenţial al plasticii naturale româneşti : dalta care a modelat, în munţi şi în coaja pămîntului, marea poemă a frumuseţilor noastre ; arcuşul care a emis cîntecul lor simfonic. Spărgînd platourile, dînd glas singurătăţii munţilor, întrerupînd şi decorînd monotonia şesurilor cu foşnitoarea lor beteală luminoasă, apele au cioplit, milenar, toată plastica mişcare terestră a pămîntului românesc : estetic şi turistic, ele au fost, astfel, capital determinante. Uman, ele au constituit primul instrument dinamic de asociere, înlesnind cele dintîi aşezări de viaţă colectivă. Din acest punct de vedere, văile româneşti conţin, şi astăzi întregi, toate caracterele acestei întreite convieţuiri : munte, apă şi om. Plastica lor naturală este dintre cele mai atrăgătoare şi atestă, ca un uriaş şi indiscutabil document, marea bătălie ce trebuie să se fi dat, cîndva, între ape şi lanţul la început neîntrerupt al munţilor. Despre acele timpuri, drumeţul nespecialist nu va putea vedea mare lucru.

Unii vor putea distinge, totuşi, stratificate şi ascunse sub grelele veşminte de păduri, imensul şir de răni prin care munţii au sîngerat, îndelung şi geologic, pînă să ajungă la formele, de tulburătoare frumuseţi, de azi.

MUNŢI NECUNOSCUŢI

Ar trebui o dată, nu un om, căci munca ar fi peste puterile unuia singur, ci mai mulţi, să se adune laolaltă şi să scrie această carte unică, de mari adevăruri şi de uluitoare revelaţii de frumuseţi naturale : „România care se ascunde". O carte, care despre nici o altă ţară nu s-ar putea scrie, mai îndrituit, decît despre ţara noastră.

Curiozitatea drumeţilor de pretutindeni a pătruns, adînc, oriunde exista o frumuseţe naturală : un obicei anevoie de sesizat, o vale ascunsă între ziduri prăpăstioase de munţi, sau o înălţime care se tăinuia între nori. Alpii italieni, Jura franceză, Pirineii, Tirolul, Elveţia, Tatra slovacă, Alpii Iulieni, Bavaria şi Munţii Logora din Balcani, pentru a nu cita decît aceste ţinuturi de mare turism, nu sunt pentru drumeţul contemporan decît simple muzee ale naturii, în care potecile, drumurile, marcajele, ghidurile şi casele de adăpost au înlesnit turistului perceperea, fără riscuri, a celor mai inaccesibile frumuseţi europene.

Diminuarea circulaţiei pur turistice, în aceste ţări, constatată în ultimii ani, nu este, astfel, numai o urmare a crizei economice ci, în acelaşi timp, o oboseală a curiozităţii. Prin efortul pe care îl obligă, bănesc şi fizic, un fapt natural, odată văzut : un peisagiu, un monument sau o particularitate etnică, înseamnă cu totul altceva decît, bunăoară, un tablou sau o carte, aflate în aceeaşi situaţie; avîndu-le la îndemînă, pe acestea din urmă, le poţi reciti cu plăcere, ele fiind lîngă tine, în viaţa imediată, pe peretele sau în biblioteca ta, în timp ce un munte, un sat sau o vale, impun altfel de jertfe.

În această situaţie, România se bucură de un avantaj unic : nou venită în turism, cu frumuseţi de cele mai adesea ori departe de drumurile de fier şi de şoselele care o brăzdează, ea este, prin raport cu ce se ştie normal, o ţară pe care drumeţul, străin în primul rînd, nu o cunoaşte

decît într-o proporţie infimă. România care se ascunde este, profund, o realitate. Marele public de la noi nu a descoperit marea, de pildă, decît în ultimii 10—15 ani. Mînăstirile Olteniei sunt frecventate de şi mai puţin timp. Acelea ale Bucovinei nu au decît, cel mult, cinci ori zece ani de notorietate mai amplă. Ţinuturile de mare spectacol turistic sunt, şi azi destul de arar străbătute de maşini. Ce să mai vorbim de „Ţara Haţegului", de Munţii Apuseni şi mai cu osebire de acest paradis fără egal: Bihorul !

Marea carte a pitorescului românesc ne lipseşte, deşi scriitorii care ar putea-o face sunt aci, între noi: iată-l pe V. Voiculescu, a cărui poezie este, toată, un ierbar în care stau presate frînturi de peisagiu românesc peste care s-au scuturat stelele unei înalte sensibilităţi; pe Emanoil Bucuţa, povestaş ca nimeni altul al poeziei apelor; pe Ion Pillat din amplul poem-pastel „Florica" — pentru a nu-i cita decît pe aceşti cîţiva. E anevoie să le înţelegi pregetarea şi să te miri cum de pot ţine, aşa de avar întemniţate în inima lor, atîtea comori adunate cu ochii.

De prisos să mai subliniez măsura în care o astfel de enciclopedie literară a frumuseţilor noastre ar deschide, larg, porţi către această „ţară care încă nu se vede" !...

O politică turistică sănătoasă spre care se tinde firesc, va avea de făcut numeroase acte de justiţie : niciunul, însă, mai meritat decît acela pe care îl solicită acest ţinut, uluitor de frumos şi de românesc, care se adună atît de inedit, în jurul şi înlăuntrul Munţilor Bihorului. Adevăr elementar de care, o dată mai mult, mi-am dat seama, anii trecuţi, prin norocul unei călătorii printr-unul din cele mai sălbatice drumuri ale Ardealului : Valea Iadului, cale care mînă, de-a dreptul, către inima unei regiuni intitulată de străini : „Elveţia Transilvaniei". Într-adevăr, nici o apologie şi nici un calificativ, oricît de neprecupeţit şi entuziast ar fi, nu sunt prea mult pentru ceea ce dalta lui Dumnezeu a tăiat, frumos şi etern, în aceşti munţi.

Mai întîi un neam sănătos de oameni : înalţi şi drepţi, adevăraţi brazi în mers. Oameni de munte : simpli şi curaţi, cu port şi vorbă aşezată ; muncitori neosteniţi, vînători cu ochi ageri, pădurari îndrăgostiţi de codru, ciobani cu puzderie de turme. Acolo, la începutul Văii Iadului, îi vezi

cînd treci, asemeni unor troițe vii, printre fînețe înflorite, rezemați în coase, în securile de tăiat, sau în bîtele lor ciobănești.

Casele, cu ochii ferestrelor scăpînd zîmbitor de sub înalta cușmă de paie a acoperișurilor, printr-un mimetism firesc, se confundă cu pădurile din preajma lor : toate de lemn, abia cioplit, brazi întregi așezați în chip de zid, sunt ca niște daruri pentru oameni ale munților. La fel și bisericile : de lemn, întocmai cum pădurile înșile s-ar fi creștinat și ar fi ridicat această rugăciune semeață, a turlelor.

Printre oamenii aceștia de la începutul văii cu Izvoare, am pătruns, țin minte, într-o dimineață de vară, mai înainte chiar ca munții să se fi sculat : bătrîni uriești, cu lungile zeghii de păduri căzînd pînă în marginea rîului, tot mai dormeau, cu crestele rezemate pe largile perne aeriene ale negurii. Nu se auzea decît cîntecul apei, neîntrerupt și aspru, la întrecere cu păsările care își struneau glasurile, pentru concertul zilei.

Am plecat, atunci, de la o gară mică, așezată pe malul stîng al Crișului ; de acolo călătorul ia azi, în locul trenului industrial de altădată, cu locomotiva sgomotoasă care înneca valea și păta întregul peisagiu, cu desenuri pieritoare și stîngace de fum, un fel de automobil, montat pe roți de tren. Prin fereastra auto-trenului, de o parte și de alta, pe ambele flancuri ale văii, cît poate să cuprindă vulturește ochiul, călătorul zărește păduri uriașe ; atît de înalte și frumoase, încît însuși vîntul își ține respirația, cînd trece printre crengi. Simți cum o bătrînă liniște înscăunată domnește peste înălțimi, adîncă și fără de sfîrșit, trebuie să-și înceapă stăpînirea, de acolo de unde încetează glasurile apei. La hotarele dintre ele, de bună seamă că fac de strajă toate duhurile pădurii și legendele care populează, ca nicăieri, aceste locuri. Fiecare nume, toate cu o rezonanță curat românească, este aci o poveste: fapte de demult, pe care ciobanii ți le spun, privind cu fereală împrejur, seara cînd străjuiesc, cu focurile, în mijlocul turmelor.

Linia străbate astfel valea fără popas, pînă la o măruntă dar foarte prețuită așezare de odihnă, altădată puternică exploatare forestieră, situată pe malul rîului, care formează aci un pitoresc strand natural, sub un înalt perete de munte. Apoi valea se îngustează. Luptă continuu

cu muntele și, unde n-a putut răzbi singură, se vede, clar, cum a cerut ajutorul apei : prietenă totdeauna în afară de epoca ploilor de munte, cînd devine vrăjmașă tuturor și chiar terasamentului liniei, nu o dată rupt : ca un pact pe care natura îl calcă, în înțelegerea ei cu omul.

Pînă la punctul terminus al drumului, călătoria este o încîntare : pretutindeni neprevăzut, aer greu, încărcat de respirația brazilor și de toate aromele pădurii. Și cascade. Toată valea, ca de altfel întregul masiv al Bihariei, este de o uriașă bogăție de cascade și de izvoare care-și despletesc și piaptănă apele printre brazi. Mai întîi, cascada Iadolinei : odinioară o impresionantă cădere a rîului cu același nume, astăzi mult mai potolită, totuși de o majestuoasă frumusețe sălbatecă, cu stînci printre care rîul își sfîșie și dezgolește trupul alb de spume. Apoi Serenada : cascadă la care, după ce cad aproape fără zgomot, apele adorm întinse pe uriașe paturi de piatră și prund. Mai sus, se află cascada Vălul Miresei, în apropiere de care, la cîteva sute de metri numai, rîul formează unul din cele mai frumoase locuri de pescuit, intitulat Livada Dianei. Povestea spune că, atrasă de frumusețea locului, însăși Zeița vînătoarei venea să se scalde aci. Se pare, cel puțin așa mai afirmă și azi legenda, că Acteon ar fi zărit-o, în clipa în care se îmbăia: ar fi căzut îndrăgostit de ea; și că Zeița Răzbunării, pentru a-l pedepsi de această nelegiuire, l-a preschimbat în cerb; locul unde s-a împlinit această mînie a zeiței, un minunat bazin natural, se și cheamă, pînă în zilele noastre : „Primejdia lui Acteon“. În apropiere, se află „Ecoul lui Jupiter“ : punctul acustic maxim al munților Bihorului, în care orice zgomot și glas se multiplică, înviind, de mai multe ori, pe toate văile și pe crestele vecine. La capătul Văii cu Izvoare, acolo unde ea se oprește în mijlocul unui vast circ înconjurat de toate părțile de munți, la o altitudine nu mai mare decît 1 100 de metri, se află o stațiune climaterică : așezare de un rar pitoresc, cu un aer ozonificat și continuu primenit de brazi *). Deschisă întregul an, stațiunea însemnează, sub raport turistic, o poartă prin care drumețul să poată pătrunde, direct și oricînd, în inima acestui ținut de miracole naturale, care

*) Este vorba de stațiunea Stîna de Vale.

sunt munţii Bihorului. Fie mergînd către vecinătăţile apropiate ale staţiunii : la Izvorul Minunilor, la Izvorul Clocotitor, la acela al Păcii, al Eremitului sau al Narcisului ; acestea două din urmă, fiind de fapt aceeaşi apă, întreruptă numai subteran printr-un sorb care înghite întregul pîrîu, spre a-l face să reapară la suprafaţă, trei sute de metri mai jos. Fie către Aria Vulturului, către Vîrful Poenii, Vîrful Gusturilor sau către Moara Dracului, a cărei cascadă mai vorbeşte, şi azi, prin glasul ciobanilor, de o zînă ascunsă, cîndva, într-un palat de ghiaţă, gata s-o fure un zmeu, de care a scăpat-o însă voinicul Britei, munte din apropiere, care o mai veghează şi acum. Dar excursiile cele mai frumoase care se pot face, plecînd de aci, sunt, de bună seamă, acelea care duc către Bazarul Someşului, Peşterile de la Rădeasa şi grotele de la Ocneasa. Amîndouă fără egal cît priveşte varietatea configuraţiei subterane, măreţia formelor plastice şi poezia plină de tulburătoare primejdii, a unor drumuri către tainele afunde ale pămîntului.

Multe încă neexplorate de ochi şi de picior omenesc...

BASME DE PIATRĂ

Munţii alcătuiesc, de bună seamă, cea mai vastă colecţie de basme care se poate imagina. Unele inventate de oameni şi culese în cărţi. Altele scrise de natură, direct în slova frămîntată a pietrei.

De aceea, mergînd pe munte, ai sentimentul că trebuie să se întîmple ceva. Aştepţi continuu. Albia seacă a unui torent te îndeamnă să gîndeşti la nişte guri vremelnic amuţite dar gata, în orice clipă, să reia cuvîntul tumultuos al şiroaielor. Negurile care cad brusc pe văi sunt asemeni unor cortine, în dosul cărora se pregătesc noi spectacole. Iar pietrele, cioplite de fulgere şi de ploi, devin, sub ochii drumeţilor, blocuri masive de legende şi de basme. Liniile lor sunt pagini scrise într-un alfabet pe care închipuirea izbuteşte însă, totdeauna, să-l descifreze, ca pe un glas, eliberat de orice ecou pămîntean, adresat direct inimii omeneşti.

Mă gîndesc, bunăoară, la „Babele" : acele fantastice umbrele de piatră deschise de veacuri, altădată peste drumurile ciobanilor, azi numai deasupra potecilor turiştilor. Situate pe ridicătura care formează un fel de baraj natural la vîrful superior al Văii Jepilor, într-un punct de unde domină poteca de la Schiel spre Omul, Babele se bucură de una dintre cele mai frumoase aşezări alpine din cîte există în munţii noştri.

De o parte Platoul, ros de ape şi păscut de oi, care coboară dinspre Cruce. De alta, toată Valea Ialomiţei cît cuprind ochii: de la firul subţire al Obîrşiei, pînă jos la Scropoasa.

Vezi, în zilele cu soare, cum igliţa harnică a Ialomiţei croşetează firul său subţire de argint prin toate Cheile Urşilor, Tătarului, Zănoagei şi Oarzei, ca pe un ghem de tors luminos, pe care Babele l-au scăpat cîndva din mîini. Vederea alternează ochiului plaiuri deschise cu păduri dese de brad, cînd obosite de viaţă, cu arbori cari s-au frînt singuri de bătrîneţe sau au cerut sprijin securii omeneşti, cînd aliniaţi şi compacţi, asemeni unor masive armate vegetale, care ar urca irezistibil către înălţimi.

Dacă n-ar fi, astfel, decît singur peisagiul, şi încă ar fi destul ca el să lămurească marea înrîurire pe care aceste locuri au exercitat-o asupra fanteziei drumeţilor şi a ciobanilor. Crescînd însă din el, ca o altă chemare şi mai puternică, Babele l-au completat şi i-au sporit prestigiul.

E greu de spus în ce măsură toate cîte se povestesc despre ele sunt adevărul sau pur şi simplu născociri : măreţia cadrului care le înconjoară, forma lor bizară şi prezenţa inexplicabilă a acestor uriaşe pietre într-un platou căptuşit numai de groase covoare de ierburi, formează tot atîtea justificări pentru oricare din aceste alternative.

La masa de lucru, citind nu numai paginile inspirate ale Carmen Sylvei, Bucurei Dumbravă şi ale lui Nestor Ureche, dar chiar studiile, sprijinite de un bogat aparat ştiinţific, ale lui Ovid Densuşianu, eşti înclinat să consideri pură invenţie totul. Dar, acolo sus, atunci cînd te afli în preajma lor, lucrurile se schimbă.

Babele încetează de a fi numai un accident geologic : simple pietre, fie aruncate de vreo uriaşă praştie a adîncurilor pămîntului, fie prăvălite dintr-un munte, astăzi dis-

părut. Simţi trăind în jurul lor o întreagă lume nevăzută. Vecinătăţile lor se populează de o puzderie de fiinţe magice. Închipuirea vede aievea, urcînd pe poteci a căror urmă noi am pierdut-o de mult, procesiunile de preoţi păgîni, îmbrăcaţi în odăjdii grele, cu sunătoare brăţări şi podoabe de aur. Ei izvorăsc din adîncurile Peşterii Ialomiţei, unde tradiţia mai păstrează şi azi un schit de călugări ; şi mînă din urmă cirezile de vite destinate sacrificiului. Pe aceste pietre, altădată altare, sîngele şi focul răscumpărau probabil păcate, şi potoleau mîniile unor zei care, de bună seamă, nu mai locuiesc azi pe aci. Vîntul frîngea apoi lujerii subţiri ai fumului care se ridica spre cer. Aromele tari ale pădurii înnăbuşeau pe acelea ale mirodeniilor arse. Procesiunea întreagă se trăgea în Peşteră şi spre adîncurile văii.

Astăzi, de-a lungul Ialomiţei s-au înălţat case de adăpost. S-au deschis cărări prin păduri, iar preoţii de odinioară s-au întors în legendă. Babele au rămas cu totul singure. Le-a părăsit pînă şi ultimul nepot : un izvor sprinten, crescut de cine ştie cînd lîngă ele, care a plecat acum în vale, atras de chemarea muzicală şi înşelătoare a apelor Ialomiţei. Nici turiştii nu mai sunt atît de mulţi ca acum cîţiva ani. De cînd s-a deschis poteca de la Schiel, direct spre Peştera, numărul lor este din ce în ce mai mic. Numai văile continuă să mai trimită spre grupul Babelor, în zilele noroase, ca nişte năframe pentru lacrimi, negurile lor.

Babele au tins astfel, treptat-treptat să-şi recapete viaţa lor firească, cercînd să se izoleze din nou în singurătate. De data asta, însă, nu pentru multă vreme: o asociaţie de turism, una dintre cele mai active şi bine intenţionate, a construit o cabană, chiar în adăpostul lor. Nu ştim dacă este locul cel mai potrivit.

Cu atît mai mult, cu cît la mai puţin decît un kilometru depărtare, pe un loc care mai avusese o întrebuinţare similară înainte de război, s-a ridicat o altă casă. Ne întrebăm, numai, dacă vecinătatea imediată şi continuă a omului nu va păgubi poezia tainică a acestor locuri. Majestatea lor stătea, altădată, în singurătatea lor. Poate că temerea este exagerată.

N-am vrea, însă, să se repete aci ceea ce s-a mai întîmplat pe „Omul“, unde cea mai înalt situată casă de

adăpost a munţilor noştri a trebuit să-şi facă loc, cu dinamita, în apropiere de o formaţie asemănătoare „Babelor“: ea însăşi prilej de numeroase legende şi interpretări, de o rară frumuseţe magică; astăzi aservită casei de adăpost şi cu totul lipsită de impresionanta-i măreţie de odinioară.

Dacă, pe „Omul“, permanenţa vînturilor şi violenţa curenţilor de aer justifică, într-o măsură, această unică soluţie folosită pentru zidirea cabanei (cu totul necesară circulaţiei turistice în acest masiv), construcţia de la „Babele“ nu ni se pare a avea aceiaşi scuză. Dimpotrivă, ea domesticeşte şi reduce splendida majestate a unuia dintre cele mai frumoase monumente naturale ale munţilor noştri şi desfrunzeşte poezia înălţimilor româneşti de una dintre cele mai tulburătoare legende.

În aceiaşi ordine a „basmelor de piatră“, a căror serie este nesfîrşită, se cade să evocăm, printr-o firească asociere, povestea acelui „Cioban cu oile“, pe lîngă care trece una din singuraticele poteci ale Negoiului. Este asemeni „Babelor“: un grup de blocuri cioplite natural, ciudat nu numai prin izolarea lui în mijlocul unui plai de păşuni, fără nici o altă urmă de piatră, dar, mai ales, prin alcătuirea şi formele lui. În frunte, ca statuia unui cioban, cu o plastică primitivă dar foarte corectă, un bloc imens păzeşte o serie de alte blocuri mai mici, a căror asemănare cu o turmă de oi este atît de puternică încît, din depărtare şi pînă la cîţiva zeci de metri distanţă, ai convingerea neîndoioasă că te apropii de un cioban ieşit cu oile la păscut. Te surprinde numai faptul că n-auzi nici un sunet de talangă. Nu distingi nici o mişcare. Şi nu te întîmpină nici un lătrat de cîine. Ciobanul şi oile, firesc grupate în jurul lui, parcă l-ar asculta cîntînd din fluier, au atitudini simple şi foarte apropiate de real: aşa trebuie să se fi conservat viaţa în oraşele în care o erupţie de gaze ucigătoare a premers acoperirea lor sub năvala lavelor vulcanice.

După una din legendele pastorale, de care acest vechi masiv de ciobani este plin, povestea „Turmei“ este foarte simplă : un cioban, ambiţios ca oile lui să dea lapte mai mult decît oile celorlalţi baci, s-a depărtat într-atît cu turma, atras de iarba grasă a înălţimilor, încît atunci cînd

furtuna izbucni, el n-a putut să se mai întoarcă la strungă. Fulgerele l-au surprins pe drum, iar un trăznet trecînd asupra turmei, a schimbat-o în stane de piatră: aşa cum se mai vede şi astăzi.

Totul este atît de natural şi afirmaţiile localnicilor care confirmă că, din timp în timp, aud ciobanul cîntînd, ţi se par tot atît de verosimile cît spusele altora care pretind că turma se mută dintr-un loc într-altul. Aceiaşi impresie o are, dealtfel, oricine seara, cînd coboară de la „Şipotele cu Lapte": un izvor care, adunîndu-se într-o excavaţie de calcar pur, pare asemeni unui uriaş şiştar plin cu lapte. Atunci, propriul mers, cu ocoluri, coborîri şi urcuşuri, pe o potecă şerpuind printre ierburi mari, printre care se zăresc lucind numai pietrele albe, în îngemănarea de real şi ireal a nopţii, creiază acest miraj al Ciobanului care merge: semn după care bacii mai judecă şi astăzi vremea. Căci, nu o dată, i-am auzit: — „Iarăşi mută ciobanul oile, mîine are să plouă !".

Şi trebuie să adaug, spre ruşinea mea, care nu mai cred de mult în astfel de semne: de cele mai adeseori, prorocirea lor se dovedeşte adevărată.

JOCUL ANOTIMPURILOR

Iarna şi primăvara au hotare precise numai în amintirile copilăriei, ca două ţări diferite, aşezate pe aceiaşi hartă a anului: iarna era zăpada, primăvara florile. De cîte ori gîndurile ne cad îndărăt, asemeni sălciilor pletoase, ochiul dinlăuntru culege, pentru fiecare, de pe apele neschimbate ale trecutului, două imagini, aparent distincte, dar totdeauna asociate armonic în sufletul nostru de odinioară.

Îmi amintesc, şi astăzi, de felul cum vechile cromolitografii reprezentau anotimpurile: patru fete, zvelte şi tinere, care dansau parcă pe pajiştile largi ale timpului, prinse într-o horă rotundă şi mereu mişcătoare. Mă întreb, chiar, dacă le-am văzut într-adevăr zugrăvite astfel, sau dacă mi le imaginez numai aşa : anul ca un joc repetat al vremii, în care fiecare anotimp se desprinde de celelalte, pentru a se înfrăţi apoi, din nou, cu ele. Şi mă întreb iar : s-au schimbat între timp regulile acestui joc etern ori ne-am schimbat noi ?

Am trecut de curînd pe sub munţi. În săptămînile acestea din urmă, cînd vremea este ca o hartă pe care drumeţul poate deosebi anotimpurile, asemeni unor ţări cu hotare precise. Panglica de asfalt a drumului străbate însăşi împărăţia de fast şi de culoare a începutului primăverii. Pădurea, transfigurată, îşi pregătea găteli noi. Un basm ireal avea să înceapă în curînd. Mergem pe drum cu sentimentul că trecem printr-un palat vrăjit. Prin sute şi sute de încăperi, doldora de avuţii neştiute.

Dar, mai sus, cu cîteva sute de metri numai, distingeam graniţele basmului. Crestele albe ale munţilor dădeau ochiului impresia unui hotar, care despărţea un anotimp pe sfîrşite de altul care începea. La răspîntia lor, ochiul nostru nu ştia pe care anotimp să-l admire mai mult. Care dintre cele două înfăţişări ale muntelui erau mai frumoase. Ce vestmînt îl îmbrăca mai bine; mantiile luminos de albe ale înălţimilor, sau lunga trenă, în verde minor, a văilor ? Din loc în loc, crestele îşi potriveau cu mîini aeriene lungile bucle căzînde ale norilor. Nu se auzea decît, singur, glasul de psalt al apelor. Tăcerea era aproape religioasă. Spectacolul unic.

De fapt, o trecere de la un sezon la altul seamănă mai degrabă a luptă. A bătălie care se dă, sub pămînt şi în văzduhuri, întocmai cum mii de mîini s-ar întinde ca să apuce, pentru a purta mai departe, torţa pururi vie a anului. Simţurile noastre nu culeg real decît ecourile materiale ale acestei lupte, mult prea depărtată ca ochiul omenesc să o poată percepe. Eşti îndemnat să presupui numai, undeva în înalt sau undeva în adînc, o încleştare puternică de trîntă între o domnie veche, care nu vrea să cedeze, şi alta nouă, care îşi cere locul.

Aşa se întîmplă, bunăoară, în unii ani : de unde, în primele săptămîni, un soare cald şi tînăr alungă spre munţi mioarele albe ale iernii, face să fumege cîmpurile, prin toate hogeacurile văilor, şi scoate pe străzi ghiocei şi răchită proaspătă înmugurită ; brusc apoi faţa vremii se schimbă, peste noapte, şi alte zile vin posomorîte, îmbrăcate într-o zeghe de zăpezi, curînd petecită cu noroaie. Desfac de pe umeri o traistă doldora de răutăţi şi surprize.

Scapă din mîini lanțurile acelor nenumărați zăvozi : vînturile. Rup de pe crengi muguri. Opresc pe loc îndrăzneala suavă a primelor flori, ca niște bătrîni morocănoși care nu vor să guste glumele puzderiei sale de nepoți neastîmpărați : pomii. Soarele însuși trebuie să se refugieze între nori, ca o sămînță în brazde. Iarna nu se mai îndură să plece. Primăvara, însă, nu poate întîrzia : ea își pregătește totdeauna o cît mai splendidă intrare pe scenă, în acest mare și neschimbat spectacol al anului.

Cu adevărat caracteristică este tocmai această, deseori, subită dezlănțuire a primăverii : la munte, la mare, ca și pe șesuri, ea revine cu aceiași grabă de gospodină zorită să-și reia lucrul. Acordurile preliminare sînt infime. Aproape imperceptibile. Numai pe înălțimi și în văile ascunse ale munților, primăvara apare mai tîrziu. Atunci cînd o izgonesc, din toate cotloanele țării, necruțătoarele haite solare. Atunci jocul anotimpurilor intră din nou sub stăpînirea vechilor legi și, în acel ceas, pomii înfloriți se schimbă în țărănci harnice, cu coșuri luminos încărcate pe umeri, care duc să pună la uscat ultimele pînze și vestminte ale iernii.

CHEMAREA PRIMĂVERII

După o iarnă, plină de ciudățenii, cu antracte lungi de soare între geruri fugare și zăpezi grăbite ca mîini capricioase de copil și săptămîni întregi în care apele cerului au rămas liniștite, albastre și profunde, asemeni unor vise, prima decadă a lunii martie a venit încărcată de toate făgăduielile unei primăveri neobișnuit de timpurii.

Dacă la munte zăpezile mai dăinuiau intacte, spre bucuria pasionaților schiului, spre șesuri fuga lor grăbită începuse de mult. Drumețul putea să audă, încă de la finele lui martie, în fundul tuturor văilor țării, ca ropotul mărunt al unor turme de ciute speriate de un foc de pușcă, neobosita goană a apelor ; atît de tulburi că nici o fantezie n-ar mai fi putut distinge în culorile lor, pămîntii și posomorîte, vreo urmă din acea pură mîndrie albă a iernii : zăpezile. În cîteva zile, toate cîmpurile se dezbrăcaseră, lăsînd goală, în soare, pielea proaspătă și brună a pămîntului.

Aceiași fusese versiunea acestei ierni și în orașe. Aci durata zăpezilor se simțise și mai clar. Oamenii asistaseră, neîncrezători, la bătălia care se angajase chiar sub ochii lor. Fiecare stradă era asemeni unei arene în care iarna și primăvara, ca doi atleți viguroși, își prinseseră dîrz și voinicește mijlocurile, sub înaltul arbitraj al soarelui desemnat de natură, din oficiu, drept judecător unic al acestui pasionant meci. Lupta fusese scurtă și decizia fără aparența vreunei posibilități de apel : tinerețea primăverii, anticipînd perpetuarea unui invariabil și ancestral ritm al pămîntului, biruise încă o dată bătrîna iarnă, pe care lumea se grăbea s-o treacă în amintire, ca o fotografie în album.

Rimînd cu soarele, domnia cea nouă se grăbea să-și ia în primire scaunul anotimpului. Depozitele de lemne își închideau stagiunea. Paltoanele, în doliu după zăpezile defuncte, se pregăteau să le perpetueze amintirea în iarna artificială a naftalinei.

Cînd, brusc și cu nebănuite puteri, cu o splendidă și ultimă încordare de forțe și elemente dezlănțuite, iarna s-a năpustit, încă o dată, peste țară. Și-a asmuțit toți zăvozii ei după vînatul încă firav al primăverii. I-a astupat urmele cu nămeți și a rîs în ferestrele caselor, cu hohote prelungi de crivăț. N-a fost, însă, decît un uriaș cîntec de lebădă. Un efort menit mai degrabă să refacă prestigiul unei morți inevitabile : asemeni vaselor de război care se duc la fund în sunetul propriilor muzici, nava anotimpului, pe bord cu toate fanfarele vînturilor, s-a scufundat curînd și fără regret, numai în adîncimile pămîntului. A fost un divertisment final, în care — să recunoaștem — violența n-a fost deloc lipsită de majestate. Anume parcă, spre a face mai viu contrastul cu primăvara, ale cărei vînturi au început într-adevăr, de cîteva zile, să adie cu prevestiri și parfumuri adînci de viață nouă.

Curînd, de la un capăt la altul al țării, sub unghiurile mobile și cîntătoare ale păsărilor care revin, plugurile vor schimba șesurile românești în mări cu nemișcate valuri de brazde, oprite în marginea satelor, ca în fața unor țărmuri. Primăvara se va dezlănțui, cu aceiași grabă de gos-

podină zorită să-și reia lucrul întrerupt de iarnă. Acordurile preliminare vor fi infime. Aproape imperceptibile.

Dar nu despre aspectele pitorești ale primăverii vreau să scriu. Despre dealurile care au început de pe acum să fumege potolit, sub soarele cald, ca niște vite obosite. Nici despre păsările mici și foșnitoare ale frunzelor, care vor poposi curînd pe crengi. Sau despre puzderiile de invizibili artiști decoratori care vor îmbrăca, într-o singură noapte, vechile cadre ale pămîntului cu mătăsuri și colori noi...

Dacă pentru plugar începutul primăverii e semnul unei pregătiri efective de lucrul agricol, la fel, în turism, primele zile cu soare și întîiele flori constituiesc prilejul cel mai nimerit al unor precizări și revizuiri de instrumente.

Turismul de primăvară are două momente distincte : unul legat încă de iarna care, la munte, dăinuie uneori pînă la jumătatea lui april și îngăduie practicarea unor sporturi care-i aparțin exclusiv ; altul, ținînd direct de anotimp, turism minor, al drumurilor de șes, al pădurilor și al florilor.

Pentru această ultimă categorie, regiunile cele mai frumoase ale țării sînt plaiurile Bucovinei, ale cărei mînăstiri rămîn încărcate de floare pînă la sfîrșitul lui mai, întocmai cum frescele lor exterioare s-ar contopi și ar reveni în natura din care au fost culese, ca motiv decorativ ori cu esență vegetală a culorilor ; apoi livezile Muscelului, cîmpurile de cireși de la Cisnădie și din jurul Sibiului, mînăstirile și drumurile din partea nordică a Olteniei, în care, casele ascunse între grădini, crucile colorate ale cimitirelor și nenumăratele troițe de la marginea drumurilor, scăldate în valurile de cîntec, de flori și de soare, au într-adevăr un farmec unic.

Cît privește primăvara alpină, ea apare mult mai tîrziu. Ai spune : abia atunci cînd din toate văile țării o izgonesc spre înălțimi necruțătoarele haite solare. Prin contrast, primăvara cea mai timpurie începe în România pe litoralul Mării Negre și, mai cu osebire, în acele fără egal văi dobrogene, supranumite cu drept cuvînt veritabil paradis terestru : nicăieri culorile nu se îmbină mai simfonic și nicăieri, ca aci, peisajul nu se dematerializează, prin înflorire, în cîteva zile numai, în efecte și irizări vegetale mai inedite. O călătorie, în luna lui florar, pe aceste

praguri de pămînt, sub care se întinde chilimul mișcător și întunecat al mării, ca un fum albăstrui de seară, este tot ce se poate visa mai ispititor, ca aspect de primăvară marină românească.

Sub alt înțeles decît cel strict drumețesc, primăvara este pentru turism, deopotrivă, un anotimp de pregătire. Pentru cel autohton ar trebui să fie îndeosebi.

Fără aceasta, multe alte primăveri vor înflori generos și se vor scutura, inutil, peste turismul românesc.

IZVOARE ETERNE

Nu știu dacă v-ați gîndit, vreodată, la marea învățătură a apelor !

Nu vreau să vorbesc, de pildă, de poezia calmă a malurilor pe care îngenunche sălcii pletoase, asemeni unor gospodine care își spală, harnic, în valuri, veșmintele foșnitoare ale frunzișului. Nici de magica putere a adîncurilor de a crea, prin simpla dedublare a formelor din afară, basme și imagini gemene, în care liniile și conturele lucrurilor se prelungesc într-un joc pe care, niciodată, cea mai întraripată fantezie literară și paleta celui mai talentat pictor nu-l vor putea surprinde în toată varietatea și profunzimea sa. Sau de însușirea de a da glas celui mai sărac peisagiu și de a schimba, bunăoară, o vale altfel pururi mută, într-o vioară pe care apa cîntă, ca un etern arcuș de argint al ei.

Nu mă gîndesc nici la inspirata daltă milenară a apelor care a modelat, în scoarța pămîntului, la început stearpă de orice forme vii, uriașele statui de piatră ale munților și, între ele, vastele antracte ale văilor — ca niște porți prin care omul să poată pătrunde în necuprinsul paradis pămîntean care îl înconjoară. La rostul lor de a înlesni viața, ori la acel de a fi deschis popoarelor cele dintîi căi de comunicații și, prin urmare, primele lor drumuri spre mai bine.

Nu vreau, cu alte cuvinte, să mă opresc la niciunul din aceste aspecte : de poezie și de plastică naturală, de economie, de istorie și de civilizație — de fapt numai cîteva dintre formele sub care poate fi considerat acest ine-

galabil aliat al omului, căruia el îi datorează, într-o atît de mare măsură, traiul şi o bună parte din creaţiile lui.

Marea învăţătură a apelor, la care vreau să mă refer aci, este alta ; cu totul alta. Ea stă în puterea de a întruni, în chip organic, între două maluri, ca într-un implacabil destin comun, izvoarele cele mai disparate, indiferent de puritate şi distanţe geografice ; de a le da acelaşi ritm şi de a le îndruma, printre toate obstacolele scoarţei pămîntene, către finalitatea lor naturală.

Plecaţi-vă pe o hartă şi urmăriţi nervurile apelor. Veţi avea dintr-o dată sub ochi, ca pe o uriaşă planşă de anatomie terestră, întreg sistemul care comandă existenţa însăşi a pămîntului. Veţi distinge, clar, cum izvoarele sînt asemeni celulelor sensoriale ale globului, iar masa oceanică creierul viu, în care toate circuitele lor se întrunesc şi pleacă iar, ca într-o imensă uzină care guvernează viaţa de tot felul a pămîntului.

La fel cu apele, sînt ţările: ele adună aşezările omeneşti de pretutindeni, le urcă la suprafaţă şi le dau, în albia organică a fruntariilor, un ritm şi un destin propriu. Legile apelor sînt legile popoarelor. Anul lor este istoria. Cu anotimpuri care le scot din matcă şi altele care le duc îndărăt. Toată istoria umanităţii se sprijină şi scrie pe acest echilibru ; pe această căutare de albii noi a popoarelor, pînă atunci cînd ele îşi află matca lor naturală, în care să încapă şi prin care să se îndrepte, nestingherite, către vastul ocean universal. De aceea, asemeni apelor nici popoarele nu cunosc obstacole. Drumul lor se taie prin piatră ca şi prin timp. La suprafaţă sau în adîncuri. Indiferent de piedici, popoarele se regăsesc şi întrunite în istorie ca pe o hartă unică a destinelor lor. În această ordine, fiecare popor are un izvor etern al său : prea viu şi prea puternic ca să poată fi înnăbuşit de vreo forţă din afară, el se guvernează de legi, care nu pot fi niciodată modificate ; şi curge, prin albia permanenţelor lui istorice, către finalitatea sa firească.

Izvorul nostru e poporul. Izvor multiplicat în fiecare sat şi, tot de atîtea ori, întrunit în largul fluviu al ţării. Nestăvilit de nici o piedică şi ţîşnind la fel de curat din piatra înaltă a munţilor, ca şi de sub brazda fecundă a şesurilor.

Izvorul nostru e ţăranul : ţăranul pălmaş şi plugar ; ţăranul artist, ţăranul — ziditor de istorie, ţăranul — ctitor de credinţă, ţăranul — păstrător de datini. Într-un cuvînt, ţăranul-tezaur naţional : de omenie, de nobleţe, de duh şi de încredere în noi şi în puterile constructive ale ţării. Omul umil şi neclintit : pavăza de ieri şi certitudinea noastră de mîine. Cele două braţe, cu palme întărite de coarnele plugului şi de strînsura armei, dar cu inima fragedă ca o floare. Oricînd gata de trîntă, ca şi de cîntec sau de joc.

Este destul să ieşi dintre zidurile oraşului ca să-l întîlneşti şi, uneori, ca să-l descoperi. Iată-l, plutind parcă peste apele ondulate de brazde ale ogoarelor. Închizi ochii şi îl vezi, la fel de liniştit şi simplu : crescînd cu grîul care îl seamănă, deschizînd cu secera drumuri în holde, închizînd în punga sacilor aurul pămîntului nostru şi, de atîtea ori de cînd există neamul, reluînd anual, cu rîvnă şi griji sporite, munca dintru început : aceeaşi care stă săpată în piatra metopelor, încă de pe vremea străbunilor daci şi romani.

Faci palma minţii straşină, te uiţi peste timpuri şi retrăieşti aievea, de-a lungul tuturor hotarelor, balada de la Argeş : îl vezi zidind şi rezidind ţara, ca un Meşter Manole multiplicat la nesfîrşit, ori de cîte ori vrăjmaşii i-o dărîmau. Ţi se umple inima de încredere în destinele lui şi ale noastre, cînd te gîndeşti că în mai puţin de trei sferturi de veac, a izbutit să parcurgă un drum pe care alte neamuri l-au străbătut în sute de ani şi că, azi el, ţăranul român, le stă alături — cu drepturi şi puteri egale.

Intri în sate şi nu-ţi vine să crezi : cînd, Doamne, în atîta potop de muncă a mai găsit el vreme să împlinească minunile pe care le-a împlinit ? Iată poarta înflorată de mîna lui — ca o maramă de lemn. Casa veche, parcă lucrată de un arhitect al timpurilor noastre. Icoanele pe sticlă şi ciopliturile păstoreşti, aidoma unor podoabe ieşite din mîna unui aurar al lemnului. Le priveşti pe toate şi te întrebi : cum de au putut palmele bătătorite de plug, de coasă, de seceră şi de sabie, să cioplească astfel de tăieturi, mai subţiri şi mai migăloase decît slova celui mai mare meşter caligraf ?

Ce duh de mare cărturar se ascunde în țăranul nostru ? Cine l-a învățat să cînte atît de frumos ? Cum de s-au putut păstra toate aceste versuri ? Și ești înclinat să crezi că nu e simplă vorbă superstiția bătrînilor noștri care spuneau că o vioară păstrează, încrustate în lemnul ei, toate melodiile pe care le-a cîntat cîndva.

Asculți „Miorița" și îți dai seama că acei care au alcătuit-o, ciobani sau țărani, simpli îndrăgostiți sau crainici ai unor întîmplări care nu puteau rămîne mute, ar fi putut să fie tot atît de mari scriitori și poeți cît contemporanii lor din Apus, dacă ar fi avut norocul cunoașterii slovelor și al unor biblioteci în care ele să fi fost păstrate. Ții în mînă, cu teamă, fragila alăută a întîilor noștri cîntăreți, și îți spui cît potop de suflet va fi vibrat pe coardele acestui instrument atît de primitiv, ca el să fi putut reda, în sunete, marea gamă de tonuri și nuanțe, care alcătuie muzica noastră populară ?

Chemat de bătaia vatalelor unui război țărănesc ; de culorile unui covor care se țese pe o prispă de casă de țară și adună, în urzeală, primăverile unei fantezii atît de originale ; de silueta unei fete care brodează, sub arcada unei porți, păstrînd în atitudine linia de autentică noblețe a unei principese bizantine ; oriunde te-ai opri și întoarce într-un sat, de la munca împlinită de munca unui păstor sau a unei țărănci, pînă la forma înviată din lutul mort de roata unui olar, totul este nou, neașteptat, și pune în valoare un simț creator nativ și o superioară intuiție de artă : ambele, semne indiscutabile ale puternicei personalități cu care este înzestrat țăranul român.

Dacă întîmplarea te face să treci pe lîngă un locaș de închinare, nu poți să nu te oprești, cu înfiorare, în fața frescelor zugrăvite cu sute de ani în urmă, de maeștrii noștri țărani : Marin și Preda. Te apropii, le privești cu ochii plini de uimire și întrebi, așa cum fac toți cunoscătorii străini : Au fost într-adevăr țărani ? N-au învățat nicăieri meșteșugul ? Arta lor e numai un dar de la natură ? Și ți-e greu să-ți răspunzi, cum e greu să-i convingi și pe ei. Și, totuși, acesta e adevărul : nici unul, nici altul, și nici miile ca ei nu au învățat meseria de undeva. Cum nu a învățat-o nici iconarul, și nici țăranul care a construit acele semețe biserici de lemn, ale căror planuri le studiază, ca pe niște minuni ale tehnicii construcțiilor în lemn, toți arhitecții care ne vizitează țara.

De unde să învețe Preda și Marin, umili țărani neștiutori de carte, prepararea culorilor vegetale, cînd zeci și chiar sute de ani mai tîrziu, specialiști încercați s-au trudit să le descopere formula ? Și, la urma urmei, de ce s-o fi învățat numaidecît de undeva, atunci cînd le stăteau la îndemînă nesfîrșitele laboratoare ale plaiurilor bucovinene — grădina noastră de totdeauna — cu oricîte plante și flori le-ar fi trebuit pentru experiențe ?

Nu ! Țăranul nostru n-a învățat de nicăieri ! El a fost, din cele mai vechi timpuri, un mare cărturar și un creator totdeauna inspirat : pictor, arhitect, poet, muzicant. De la el au învățat arta și împrumutat meșteșugul alte popoare : de la el învățăm noi — și azi.

Unde răzbește, peste hotare, ceva lucrat de el, obiectul face senzație : mîna țăranului nostru, fie că a zugrăvit sau a construit, fie că s-a plimbat de-a lungul fluierului, a cioplit în lemn ori a cules flori pe marame și în lîna covoarelor — a cules pentru totdeauna. Chiar dacă materialul a fost pieritor : liniile trase, florile alese și păsările smălțuite de el, pe lutul vaselor sau în țesătura vechilor noastre covoare, trăiesc ilimitat și sunt pururi vii.

Căci țăranul nostru a creat etern — după cum el rămîne etern, izvorul națiunii și viitorul nostru ; și cea mai efectivă contribuție românească, la istoria și geografia de valori universale ale spiritului omenesc.

Icoane argeșene*)

NESTINSELE PRIMĂVERI
ALE AMINTIRILOR ARGEȘENE

Cine a fost școlar își mai amintește, desigur, că multe din formele cele mai verificate ale gîndirii și experienței omenești nu aveau, totdeauna, un cuprins egal. Că înțelesul unora din gîndurile cele mai adînci se schimbă cu anii. Că înțelepciunea însăși are, și ea, vîrstă : vîrsta aceluia care o rostește.

De pildă. proverbele. Și iau cazul unuia dintre cele mai des folosite de părinți, la adresa noastră, care făcea să ne sîngere demnitatea, de atîtea ori, dragă Doamne, ultragiată de neînțelegerea și nedreptatea celor mai bătrîni :

— „Ehe, dragul tatei, de dimineață de scoli, departe ajungi. Și, ție, prea îți place să dormi peste ora 8, ca să mai pot crede eu, că o să ajungi ceva și undeva în viață. Păcat de banii pe care-i cheltuiesc cu tine !".

Degeaba încercai să dovedești că, dacă înveți seara tîrziu, nu te poți trezi cu dimineața în cap. Că dorința lor, de a te vedea „sculat cu găinile", nu putea fi împlinită decît dacă te culcai odată cu ele. Și, oricît ai fi vrut să opui maximelor lor, pe ale tale (uneori avînd meritul că, deși inventate de circumstanță, ele puteau egala, ca valoare de gîndire, pe oricare din „Colecțiile" lui Tocilescu sau Dem. Teodorescu), ei găseau ușor mijlocul să-ți întoarcă proverbul tău îndărăt, ca un bumerang rău folosit. Mai ales că, niciodată, nu îndrăzneam să le dăm replica definitivă. Aceea care ne stătea, de atîtea ori, pe buze :

*) Fragmente din volumul **Icoane argeșene**, **Fundația Argeșul**, tipărit la **Dacia-Traiană**, 1944.

— „Cum se cunoaște, tată, ziua bună numai de dimineață ? Iată eu, ieri dimineață, n-am fost la școală ; și, totuși, după masă am luat la Boerescu 7 (șapte la Matematică era atît de rar, încît cel care izbutea acest record, putea să se considere, cu justificată mîndrie, egalul lui Pitagora, de pildă).

Puteai să invoci, însă, acest suprem argument ? Din păcate nu. Bolnăvicioasa curiozitate părintească te-ar fi întrebat imediat :

— „Dar de dimineață, unde ai fost?"

Și, aci, răspunsul, deși în fond extrem de facil, era mai anevoie de sesizat de... strîmta înțelegere părintească. Pentru simplul motiv că : dealul din spatele Liceului, cu toate ierburile lui înalte și Turnul Pompierilor, din care se vedea întregul oraș, chioșcurile din Trivale, cu lemnul scrijelat adînc, de cugetările atîtor antecesori iluștri, printre care uneori chiar proprii noștri părinți, care făcuseră (la vremea lor) tot ca noi, Zăvoiul, în care Argeșul și Doamna cîntau mai ademenitor ca orga profesorului nostru de muzică : „nenea" Costică Albu ; toate acestea și încă atîtea altele, nu figurau însă din păcate, în nici o programă analitică, asimilate cu Chimia lui Ghimpa, Algebra domnului Oncica și, nici măcar, cu Latina bunului nostru Nicolae Brânzeu sau a eruditului M. Mihăileanu.

Dintre toate proverbele, cu care știința uluitoare a părinților noștri ne întîmpina, cel mai lipsit de sens ni se părea tocmai acel care constituia concluzia, ca o lespede a tuturor discuțiilor noastre cu familia. Îndeosebi, în vremea răfuielilor trimestriale. Atunci cînd, după ce terminam toată gama justificărilor, trebuia, în cele din urmă, să aducem, pentru semnare „Carnetul de note și absențe". Doamne, cît invidiam pe acei care stăteau „în gazdă". Sau categoria (și mai fericită) a acelora care puteau plastografia semnătura celor de acasă, atît de izbutit, încît nici ochii, de experți rafinați, ai diriginților nu puteau să o descopere. Parcă aud și acum :

— „Iar, dragul tatei ? 4 absențe la Matematică, 2 la Fizico-Chimice, 2 la Geologie — treacă meargă ! dar cu Muzica ce ai ? La 6 ai lipsit, la 17 ai lipsit, la 23 la fel. Asta ce mai e ? Dacă și cîntecul te sperie, ce să mai vorbim de celelalte ?"

Puteam eu să-i spun că „Nenea Costică", profesor de Muzică, diriginte al clasei și subdirector al liceului (supranumit și Ilderim, Trestia lui Dumnezeu), bătea cu nuiaua sa, nu numai tactul divinelor armonii ale solfegiilor, ci și degetele noastre, atunci cînd ne prindea că învățăm papagalicește? Că „semnele de noroc", cum credea mama, petele albe din dosul unghiilor mele („oițele" cum le numeam noi), nu erau altceva decît vînătăile — ascunse la vreme și evoluate apoi lent de la negru la culoarea de sidef — ale loviturilor trestiei domnului Albu? Firește că nu. De aceea concluzia tatei (proverbul la care el ținea mult și pe care îl repeta în toate aceste împrejurări), devenise un fel de „motto" al copilăriei mele, probabil și al copilăriei altor colegi. Injustiție atunci, prilej îndrituit de zîmbet azi:

— „Toamna se numără bobocii"...

Multă vreme n-am înțeles greșala tatii. Căci, în școală, toamna nu se număra nimic. Nici bunii, nici răii. Notele se dădeau rar, ca la orice început de an; iar absențele se motivau ușor, fie pentru că profesorii nu ne cunoșteau încă, fie pentru că, în trimestrul I, indulgența lor era mai înțelegătoare și mult mai clementă decît în restul anului. De aceea, împotriva afirmației proverbului, bobocii din amintirea mea s-au numărat numai primăvara. Dacă vreodată, voi putea să scriu despre „Primăverile de altădată", sigur că nu le voi înfățișa decît ca pe anotimpul cel mai tragic al copilăriei. Voi vorbi despre ele, cum în școală despre o piesă de Corneille sau Racine. Pentru toți: luptă vie între conștiință și ispită, între drepturi și datorii — mai aspră decît în sufletul lui Cid sau al Andromacăi!

De o parte, „Școala": trimestrul ultim, cu toate notele rele care se cereau îndreptate și absențele care trebuiau motivate; de alta „natura" însăși, cu trimestrul ei prim — doldora de chemări și tentații. Oricît ai fi vrut să închizi ochii; oricît să astupi urechile, ea răzbătea pînă în cel mai ascuns colț al orașului și al sufletului. Frumoasă totdeauna, primăvara nu e nici cînd mai tulburătoare ca în copilărie; plină de podoabe pretutindeni, în puține locuri din țară ea este mai fragedă și mai îmbietoare ca în Argeș: ținut de păduri fără moarte, de livezi fără capăt, de podgorii fără număr și de zăvoaie fără sfîrșit. Una

dintre cele mai meșteșugite fresce naturale a zugrăvit-o pe înaltele ziduri nevăzute ale acestui mare templu de frumuseți, care e țara noastră!

Închid ochii și îmi prind, între palmele curate ale aducerilor aminte, obrajii fierbinți ai sufletului de altădată. Iată-mă, cu coatele rezemate de pupitru, poate la un început de martie fără zăpadă, furînd cu coada ochiului dreptunghiul de cer al ferestrei. Pe catedră cineva explică. Poate domnul Stănescu. Poate domnul Chresteni. Nu știu care, dar, sigur, e ora de Chimie. Pe cîmpul negru al tablei, gol ca acel de afară, cifrele par asemeni unor flori de cretă, pe care mîna grăbită a buretelui le culege, rînd pe rînd. Formulele se aliniază și cresc în etaje, ca niște minuscule și efemere construcții arhitecturale. Dar nimeni nu le urmărește. Cuvîntul de pe catedră vine de departe și nu ajunge pînă la noi. Pentru că, din fiecare, cel dinlăuntru s-a desfăcut nesimțit de forma lui din bancă (acum prezentă numai sub ochii profesorului și în catalog) și, în vîrful picioarelor sufletului, a fugit pe furiș din clasă. Acum e pe deal. Acolo au venit, rînd pe rînd, duhurile celorlalți. S-au adunat, clasă cu clasă. Întregul liceu: acel adevărat, care nu se vede, dar trăiește totdeauna.

Cu mîinile streașină și auzul încordat, toți pîndeam minunea. Cineva a adus, azi de dimineață, vestea senzațională a întoarcerii privighetorilor: melodioasele flori vii ale văzduhului, acelea care răsar cele dintîi pe crengile lui albastre; cu mult înaintea adevăratei primăveri a pămîntului.

Clopotul sfîrșitului de oră ne-a trezit ca dintr-un somn. Nici nu știam cînd ajungeam acasă. Cînd mîncam. Și ce pretext născoceam ca să putem întîlni pe ceilalți din noi, care ne așteptau să ne ducă: fie în inima ascunsă a celor trei văi, acolo unde pădurea se trezea din iarnă, ca un urs din somn; fie în zăvoiul în care sălciile înmugurite își potriveau, pe oglinda tremurătoare a apelor, cele dintîi veșminte ale primăverii.

Pașii ni se înfundau, cu teamă, în pîsla de frunze uscate: chilim putred, mărturie melancolică a atîtor primăveri care mai trecuseră peste Argeș. Ochiul și mîna căutau să surprindă, ca pe niște cornițe de ied, umflăturile

minuscule, încă ascunse, ale întîielor flori. Pasărea de lumină a inimii tremura, neastîmpărată, în fiecare, gata să sbucnească în zborul necuprins al chiotelor. Şi, cînd cel dintîi dintre noi, ca un scafandru în apele primăverii, izbutea să aducă la suprafaţă, de sub frunze, primele flori ale anului, bucuria noastră era fără margini. Stolurile strigătelor fîlfîiau peste toate văile pădurii, de pretutindeni, noi şi cei din noi (care plecaseră de-a dreptul din clasă), alergam spre cuiburile de păsări speriate ale florilor, asemeni magilor la ieslea minunată în care se năştea Anotimpul.

Mîinile tuturora ar fi vrut să se facă obroc clopoţeilor de zăpadă care stăteau, sub privirile noastre, spăimîntaţi parcă de lumina crudă în care fuseseră dintr-o dată scoşi: dezbrăcaţi de frunze, ireal de albi şi atît de fragili, încît părea că se topesc în soare, ei îşi îndoiau, sub greutatea celor patru petale, lujerii înspre pămînt — întocmai cum, ruşinaţi, ar fi cercat să-şi acopere, cu mînuţe invizibile, splendida lor impudoare vegetală.

Treptat, pămîntul se însufleţea : după sălciile Argeşului şi acelea de pe malurile Rîului Doamnei (cochetele graţioase ale primăverii), înfloreau, în cîteva zile numai, măceşii.

TRIVALEA NOASTRĂ

Trivalea făcea, pentru noi elevii de atunci, cam aceeaşi funcţie pe care au îndeplinit-o pădurile... în istoria românilor : mai mult decît sursă lirică, loc de refugiu. Aci ne ascundeam — fie în vremurile de bejanie ale lecţiilor neînvăţate ; fie de teama familiei, a pensionului sau a tutorilor, atunci cînd eram eliminaţi.

De aceea, Trivalea ca şi Bulevardul, ne-au rămas pentru totdeauna dragi. Fiecare alee e o amintire. Pomii ei : cunoştinţe de cînd lumea. Unii dintre noi, chiar dacă nu prea izbuteam la algebră, de pildă, ştiam pe dinafară : cîte cuiburi sunt în cutare parte a pădurii ; cîţi brazi sau stejari a mai tăiat Ocolul silvic ; cîte care de pietriş s-au adus pe şosea ; ba, alţii mai isteţi, pretindeau că au numărat în zilele de la începutul primăverii (atunci cînd se întîmpla ca programul să adune, în aceeaşi dimineaţă,

toate obiectele noastre scumpe : chimia, matematica sau germana), pînă la 10.000 de ghiocei — cifră care pare să fi rămas, chiar pentru harnicii elevi ai generaţiei de azi : record argeşean de specialitate !

Trivalea era, astfel, rima lirică a copilăriei noastre. Unii o culegeam în versuri. Alţii în ierbare. Documente, deopotrivă ale ştiinţei noastre de erborişti obligaţi, cît şi mîndrii ale acelui botanist emerit, care a fost profesorul Macarie: una dintre siluietele cele mai misterioase ale adolescenţei noastre.

Locuia într-o mansardă a liceului. Cu totul singur. Şi fabrica viori. Nu o dată, seara tîrziu, cînd treceam pe strada Egalităţii, ne opream să-l ascultăm cum îşi cerca viorile. Cînta trist. Întocmai cum ar fi mărturisit o taină. De altfel, toate viorile lui (aşa se spunea) aveau o rezonanţă aproape umană : de plînset. Ca şi cum constructorul lor le-ar fi acordat după propriu-i suflet şi ar fi închis în lemnul lor nu ştiu care amară suferinţă pe care, poate, singure viorile lui o puteau divulga.

Singuratec (şi aproape din viaţă intrat în legendă), profesorul Macarie şi-a sfîrşit viaţa, tot singur : atîrnat de o funie — întinsă ca o coardă de violină, între el şi veşnicie.

Peste noi, cei de ieri, ca şi peste acei care vor veni, Trivalea va continua să-şi scuture, mai departe, florile nepieritoarelor primăveri ale amintirii. Pentru sufletul acelora care au îmbrăţişat-o, ca noi (cu inima şi cu pasul), în toate colţişoarele ei şi în anii noştri cei mai frumoşi, Trivalea va rămîne totdeauna vie. Dragostea noastră pentru ea exclude, lăuntric, anotimpurile : asemeni iubirilor adolescenţei (care nu îmbătrînesc niciodată), Trivalea ne va urmări pînă departe, la capătul anilor noştri, cu foşnetul nepotolit al pădurilor şi cu toate aromele lor tari.

În sipetul tainic din noi, printre bucuriile şi întristările pe care viaţa le-a aruncat în acest „débarras" al sufletului, Trivalea va fi ca o fotografie de tinereţe pe care timpul nu o va putea îngălbeni. Buzele frunzişului vor stărui să ne vorbească peste vreme. La glasurile trecutului care ne vor striga (de pe alei sau din toate ascunzişurile celor trei văi), inima noastră se va grăbi să răspundă totdeauna : prezent.

Căci, toţi, am rămas rudă cu Trivalea. De cîte ori vin în Piteşti, cel dintîi drum e pentru ea. Acum ca şi în anii în care mai trăia fratele ei bun din oraş — Bulevardul. O zăresc de departe şi astăzi, cum vine grăbită înainte, cu liniştea şi adierile ei proaspete — ca nişte braţe aeriene, larg deschise spre noi. Ele ne cuprind şi strîng sufletul, ca două mîini prieteneşti.

De cum ai trecut casa lui „Nenea Vasilică" Mîndru, o simţi alături. Cu rochiile ei lungi, care foşnesc pe alei. Cu zîmbete de soare, care scapă printre crengi. O simţi cum se pleacă spre tine, prin toţi bătrînii copaci ai potecilor ei. Cum îţi şopteşte la ureche întrebări de demult, în aceeaşi limbă dintotdeauna familiară urechii tale dinlăuntru.

Urmau apoi caişii. Pe urmă, livezile de pruni, albind dintr-o dată toate marginile drumurilor spre Curtea de Argeş, spre Rîmnic, spre Turnu şi, mai departe, spre toate hotarele acelei dumnezeieşti grădini, care este Argeşul nostru.

Dar, incendiul alb al primăverii se întindea fără cruţare. După ce dădea foc tuturor cireşilor şi gutuilor din oraş, flăcările lui cuprindeau bulevardul : castanii îşi aprindeau toate candelabrele de la Grădina Publică şi pînă la Gară.

Dacă te urcai pe dealul unde se înalţă astăzi Şcoala militară, spectacolul era şi mai vast. De jur împrejur, cît putea cuprinde ochiul : spre Olt, spre Cîmpia Burzei, dincolo de Goleşti, către Florica şi, departe pînă la Vieroşi, primăvara era ca un înnec. Întocmai cum, din matca anotimpului, mult prea neîncăpătoare pentru interminabilele ploi florale, apele îmbătătoare ale primăverii s-ar fi revărsat, acoperind întregul judeţ. Dacă privirile se întorceau cumva spre munte, priveliştea lua proporţii cereşti : în fund, ca un patriarh al pămînturilor argeşene, îmbrăcat în odăjdii de zăpezi şi de soare, singur peste creste şi nepieritor peste vreme : Negoiul.

De o parte, primăvara ; de alta, iarna. În acelaşi cadru pămîntean : două anotimpuri, ale căror granițe nici ochiul şi nici sufletul nu le puteau desluşi, oricît s-ar fi întrebat : unde sfîrşesc florile primăverii şi unde încep acele, deopotrivă de albe şi veşnice, ale iernii şi ale aducerilor aminte ?

Întrebare care rămîne (şi pentru sufletul nostru de azi), una din cele mai tulburătoare taine ale acestui paradis argeşean, pe care amintirea noastră nu-l va pierde niciodată.

Îţi ia apoi sufletul de mînă. Pe drumul cel mare sau pe cărările din stînga lui. Se opreşte cu tine lîngă banca ştiută : acolo unde eşti, şi acum, tentat să mai cauţi (ca nişte frunze ale fericirii tale scuturate), bucăţelele de hîrtie ale unei scrisori pe care ai rupt-o cîndva, mînios. Îţi zîmbeşte înţelegător, clătinîndu-şi frunţile înalte ale copacilor dimprejur, ca un neînduplecat şi limpede răspuns al timpului.

Şi, din nou, Trivalea te îmbie să mergi mai departe. Iată urmele bazinului, în care profesorul Alexandru Dumitrescu, altădată şi primar al oraşului, vroise să oprească apa Trivalii, ca să dea podului de alături o oglindă şi, nouă, un loc de patinaj. Pîrîul s-a împotrivit însă: asemeni timpului, el a sfărîmat slabele zăgazuri omeneşti şi a fugit, ca un îndrăgostit fericit, la cine ştie ce întîlnire cu pădurea, de la care nu vroia să întîrzie prea mult.

Uite şi „Grota": peştera lecturilor noastre de altădată. Neschimbată. Ca în noaptea în care am citit, aci, „Leii de piatră" ai lui Mircea Dem. Rădulescu. Vladimir Streinu, îţi aminteşti ? Parcă mai erau de faţă : Paximade şi Rădulescu (ştii, acela mic, coleg de clasă cu mine, care nu mai e printre noi. Iubea „simbolismul" — pe atunci la modă — şi scrisese, între altele, o poemă care-ţi plăcea ţie mult : „Şi felucele au stat").

Era o noapte curată, umedă şi călduţă, ca un bot de căprioară.

ARGEŞUL COPILĂRIEI

Între om şi viaţă, raportul este ca între pămînt şi ape. Element precis în aparenţă, ţărmul este, de fapt, o ficţiune. O iluzorie linie convenţională între două elemente, depăşită în adînc, în chiar clipa în care ochiul o acceptă exterior. Suprafeţele sau volumele, înşile, nu sunt în timp decît un joc mobil. O permanentă întrepătrundere, între

forţele din afară şi aceea dinlăuntrul nostru. Exact ca în poezia populară : niciodată nu poţi şti care a fost, real, forma primă a unei poeme sau a unei balade. Unde s-a oprit inspiraţia întîiului ei creator, marele poet anonim, şi unde începe contribuţia personală a celor care au păstrat-o sau au transcris-o, sporind, cu propriul lor suflet, izvoarele iniţiale.

Căci, oricît de nefiresc ar părea, dintre toate bunurile care i-au fost dăruite, singurul a cărui delimitare omul nu a putut-o face niciodată cert, a fost aceea a fiinţei sale, în raport cu viaţa dimprejur. Se opreşte ea la liniile materiale văzute ? Sau ochiul adevărat şi oglinzile care nu mint sunt numai în noi ? Unde se află graniţa dintre ins şi existenţă ? Cu alte cuvinte : ţărmul real al omului. Este el linia de aparenţă a trupului sau, mai degrabă, orizontul din adîncul lui, acolo unde actele fizice se topesc în apele imateriale ale sufletului ?

Şi, cu cît cercetezi mai atent, cu atît eşti mai tentat să consideri, aievea, că procesul dintre aceste două elemente (om şi viaţă) urmează exact aceleaşi legi ca orizontul marin: acea eternă linie morgană, unde cerul se dublează şi devine ocean, iar apele, înşile, dematerializate prin depărtare, se schimbă în azur. Cauţi adevărul — asemeni navigatorilor fenicieni : corăbieri neosteniţi care au pierit, năzuind să treacă direct, de pe apele mărilor în cerul ale cărui porţi împărăteşti de altar credeau că le vor putea deschide, în clipa în care navele lor vor atinge orizontul. Acea ireală geană subţire pe care închipuirea lor o credea ţărm prim al cerului spre pămînt : radă în care, împreună cu navele, setea lor de adevăr să poată poposi numai atît cît trebuia pentru a merge mai departe, către pămînturile de lumină ale fabulosului Nevăzut.

De aceea poate, ca mulţi dinaintea sa, insul de azi (fenicianul contemporan) se mai întreabă încă : trăiesc într-adevăr prin senzaţii de fiecare clipă, pe care realitatea exterioară le plouă în noi, în funcţie exclusivă de anotimpurile din afară ? Sau efectiv, numai prin ecoul care germinează lăuntric ? Şi, pînă la sfîrşit, este anevoie să se refuze acele porniri care îndeamnă să gîndeşti toate actele exterioare (autozidirea omului în afara sa) drept simple arcuri din marele şi nesfîrşitul pod al perpetuării, pe sub

care existenţa curge de fapt, adîncă şi senină, către finalităţi care ne depăşesc. În acest fel, devine valabilă şi vechea constatare, a unuia din sensurile prime ale existenţei noastre: eu—omul, oricît de înalt m-aş bolti peste aceste ape care curg, real ele nu sporesc decît în măsura în care izvoarele vii din noi izbutesc să li se alăture organic, în această albie care duce din trup — dincolo de el ; şi din viaţă — dincolo de timp.

Desigur, această „trăire dincolo de timp" poate avea forme diferite. Pe planuri exterioare, ea se poate chema artă; creaţie, în genere. Pe planuri interioare: gînd, viaţă lăuntrică, navigare care poate împinge oriunde lotcile închipuirii. Către ţărmuri oricît de adînci. Către orizonturi oricît de îndepărtate.

Somnul este, de pildă, o ieşire inconştientă din timp. Amintirea : una conştientă. Întocmai cum ai deschide trecutul — ca un sipet ; şi ai trage perdelele timpului ca să priveşti, prin fereastra cea mai limpede a fiinţei tale, către tot ceea ce anii şi viaţa au adăugat, în scrinurile sufletului nostru.

Poate, la început, să nu distingi dintr-o dată totul clar, ca într-o oglindă care s-a dezobişnuit de imagini, pentru că nu te-ai uitat demult în ea. De aceea pe întinderile vieţii de odinioară mai stăruie, tulbure, ceaţa. Încăperile inimii sunt încă sub umbră. Calci cu teamă, ca într-un pod de casă în care, adult, descoperi jucăriile copilăriei. Cu frică, să nu loveşti cumva păpuşa (vie şi azi), care spunea altădată, atît de uman : „mama". Ursuleţul care te înspăimînta cu mormăitul lui mecanic. Pe „Teddy", calul năzdrăvan, hrănit cu jărăgai ca în basme, de mînuţele tale, grijulii ca nu cumva... să i se aprindă rumeguşul cu care descoperiseşi, totuşi, că era umplut ; „Teddy", care te purtase — ca pe Făt-Frumos : peste ape, peste păduri şi peste munţi — de atîtea ori, spre palatele în care stăteau zăvorîte Cosînzenele lui Ispirescu şi ale lui Grimm. Pe acrobatul de metal, care se învîrtea, înnebunit de un şurub, pe fusul lui — în faţa acelei galerii, plurale şi entuziaste pe care o alcătuiau, singure, privirile tale.

Apoi decorul se limpezeşte. Ceaţa se ridică treptat. Umbrele se scutură, ca un praf al vremii. Cleştarul ferestrei din tine devine limpede şi, prin el, zăreşti dintr-o dată

un copil, cu multe bagaje alături, pe treptele din spatele unei gări — singur ca pe cheiul unui port de care se spărgeau întîile valuri ale unui început de viață ; debarcarea mea în Pitești ! De o parte — eu : blond argonaut firav, în primul popas pe care îl făceam după îndelungile rătăciri pe mările copilăriei ; de alta, Argeșul — în care veneam să caut miraculoasa lînă de aur a vieții mele de mîine.

Așa ne-am cunoscut și așa începe „Argeșul copilăriei" mele. În față cu un bulevard lung : o panglică de asfalt, luminos și proaspăt spălat — ca un obraz de adolescent, plîns. De o parte și de alta — un adevărat mai vegetal : două rînduri de castani, cu piepturile frunzișului bombate și aliniați cît zărea ochiul, ca niște soldați gătiți cu tot marele echipament al primăverii.

Am intrat, astfel, în Pitești, în cea mai frumoasă sărbătoare națională a naturii : pe sub pomii încărcați de frunze, cu crengile întinse asemeni unor brațe, care, după ce ne salutau, se înfrățeau într-o boltă care limita văzduhul de sus la cerul mai strîmt și foșnitor, de frunziș, al bulevardului. Am mers pe el — ca pe sub un uriaș și prelungit arc de triumf : tunel vegetal al cărui sfîrșit nu-l zăream aproape niciodată.

Toate sosirile și plecările mele argeșene începeau și se sfîrșeau cu el.

Îl lăsam, la capătul vacanței, gol și trist parcă de plecarea frunzișului său uman : copiii, ca să-l regăsesc la întoarcere, așteptîndu-ne în fața gării — îmbrăcat ca o bunicuță, care-și adăsta nepoții, cu scufița de sărbătoare a unui frunziș nou. Toți castanii rîdeau. Parcă ne-ar fi jucat cine știe ce farsă. Și, mă tem că, în viața mea de mai tîrziu, nu există amintirea vreunei alte glume, mai frumoasă decît aceea pe care ne-o făcea bulevardul din Pitești, înfrunzind în lipsa noastră.

Plimbîndu-ne pe sub copacii lui, ni l-am făcut confident. În unul sau în doi. Bulevardul a fost pedagogul inimii noastre. Și rareori, prieten sau dascăl care să fi trăit mai adînc și mai organic : visurile, durerile și bucuriile de atunci. A înflorit cu ele. S-a scuturat cu noi.

Primăvara, bulevardul era adolescent. Iubea — cum iubeam ; se mărturisea prin flori, asemeni nouă — prin

cuvinte. Știa să ne ascundă, îndesindu-și frunza și umbra — la vreme : atunci cînd se apropia vacanța cea mare și, cu ea, despărțirile cele mai grele ! Dar, tot bulevardul, știa să ne consoleze toamna, cînd ne întorceam : pe cei mici (ca să uite frumoasele zile ale Aranjuezului familial, de care se despărțiseră cu greu) îi antrena cu castane, minuscule mingi iluzorii, pentru viitoarele lor meciuri de fotbal ; pe cei mari îi făcea să înțeleagă — prin propria sa desfrunzire — rînduielile neiertătoare ale vieții. Și, deopotrivă sensul, necesar și în iubire, al anotimpurilor.

Astăzi, ca și adolescența noastră, bulevardul însuși este amintire. Destinul nu l-a cruțat nici pe el. Castanii de altădată, majestuoși ca niște pensionari încărcați de decorații, au fost incinerați în crematoriile sobelor argeșene, iar cenușa lor aruncată în cele patru vînturi. Doamne, cum îmi sîngeră inima, de atîtea ori de cîte ori plec de la gară spre oraș : pomii cei noi de azi, subțiri și necăjiți, te întîmpină de fiecare dată, întocmai ca atunci cînd ai reveni acasă, după ani și ani, dintr-o lungă călătorie ; și, la gară, în locul celor dragi, pieriți în lipsa ta, ți-ar ieși înainte nu știu care rudă săracă și depărtată — sporind cu prezența ei durerea ta. Și, nu o dată, ești îndemnat să parafrazezi versurile lui Ion Pillat :

„Castanul, între oameni, și-a înțeles menirea.
Ce-am căutat pe drumuri, găsește stînd pe loc
Și adîncind pămîntul aceluiași noroc
Cu zeci de ramuri ține în brațe fericirea.
Mă simt, castan, în preajmă-ți atîta de sărac.
De ce nu poate pasu-mi să prindă rădăcină
Și să rămînă-al Vieții — ca pomul pe colină !
Și să mă strîng la tine, ca vița pe arac".

Dincolo de bulevard, orașul se întindea ca și azi. Aceleași străzi care urcau sau coborau. Aproape cu aceleași case. Poate, numai, cu alți oameni. Unii care nu mai sînt. Alții care s-au schimbat. Adulții de altădată au îmbătrînit. Profesorii au devenit pensionari.

Trec azi pe lîngă acei care le-au luat locul : foștii lor elevi, colegii mei de ieri — și abia mă stăpînesc să nu-i întreb : Nu vă tremură mîna cînd răsfoiți filele „Catalo-

gului“ ? Ați uitat cum stăteați cu respirația suspendată de firul, atîta de subțire că se rupea regulat, al gîndului „de nu s-ar opri la «litera» mea“ ? Și tare mă tem că nici unul nu aveți omeneasca îngăduință, în fond atît de pedagogică, bunăoară a lui Vestemian („Chiosea“ al nostru — nu, prieteni ?). Dascălul care, deși știa că sub obrazul nefiresc umflat se ascundea, de fapt, un cocoloș de hîrtie (simulînd o gravă durere de dinți — care ne împiedicase, dragă Doamne, să învățăm lecția de germană a acelei zile), zîmbea cu filosofie, ca să-ți spună de nu știu cîte ori, cu un glas plin de bemolii unei iremediabile bunătăți :

— „Ei bine, Bădăuță, de ce nu scoți odată măseaua aceea ?“

La care voi toți, colegii mei de clasă, răspundeați în cor, cu rîsete abia stăpînite :

— „E măseaua minții, domnule profesor !“

Pentru ca el, asprul „Chiosea“, să conchidă, cu o părintească maliție :

— „Știu : minte...“

Astăzi, scumpul nostru Vestemian este în rîndul celor drepți și al castanilor : undeva sus — alături de ceilalți : I. Cuțui, Nenciu, Ghimpa, Părintele Băjenaru, Pamfil, N. I. Apostolescu, N. M. Teohari, Boerescu sau Mihail Căprescu. Acel Căprescu de care ne leagă (ca de toți ceilalți), atîtea amintiri. De pildă, inegalabilele explicații despre „Revoluția franceză“ și, în ordine personală, povestea unei „Piramide“. Nu vreuna dintre acele înălțate de Keops, Kefren și Mikerinos — domeniu de istorie antică, rezervat domnului Lupescu. Vi-l amintiți : pensionarul tînăr de azi, vînjosul dascăl de altădată.

Ci ... „povestea piramidei din clasa V-a“. Mi se pare că eram chiar chestor: eu — cel zgomotos, neastîmpăratul cap al răutăților — pur și simplu cioban peste oițele, care erați voi — colegii mei de atunci („oițe“ pentru că ... mai mult decît buchiile, păşteați la fit pe dealul din spatele liceului)! Era ora de Istorie. A lui Căprescu. A doua, cred. Prima, dacă nu mă înșel, fusese „Gimnastica“. Cu Vasilică Mîndru : „Nenea Vasilică“ (cel cu arbaleta de la Zürich, din Belgia)! Și, bine dispus, „nenea Vasilică Mîndru“ ne inițiase, în dimineața aceea, în secretele tehnice ale piramidei cu cinci etaje: opt elevi la bază, șase la al doilea, patru la al treilea — și așa descrescînd pe măsură ce creșteau etajele: deasupra, punct terminus spre cer, eu singur, chestorul. Conform rînduielilor firești ale erarhiei școlare: cap de clasă — vîrf de piramidă!

Nu știu cine a avut inspirația să repetăm, în recreație, piramida. Parcă Dan Popovici, consilierul — azi la Curtea de Apel — atunci al clasei — la năzbîtii. Zis și făcut. Începem: opt la bază, șase la al doilea ș.a.m.d. Eu, bineînțeles, în vîrf. Și cînd, spre mîndria noastră, tocmai se terminaseră dificilele lucrări de zidire vie a acestui temerar zgîrie-nori gimnastic, se deschide ușa : Căprescu (venise mai devreme, fiindcă vroia, probabil să plece la vie). Îl văd ca acum. A rămas stană. S-a roșit: roșul-violent al lui Căprescu. I s-au umflat vinele de la gît: semn pe care îl știam că înseamnă mînie mare, de atunci cînd, din toată seria scoasă la ascultare, niciunul nu știa lecția.

A privit la catalog: clasa V-a. S-a uitat la inscripția de deasupra ușii: clasa V-a. Prin urmare: nici o eroare. Și, brusc, s-a declanșat. Asemeni lui Mihai Viteazul la Călugăreni. A luat catalogul de un colț și s-a năpustit în noi — ca în hoardele lui Sinan-Pașa, lovind rîndurile de la baza Piramidei. Surprinsă de acest atac neașteptat, „baza“ s-a clătinat. L-a zărit, apoi, pe Căprescu și a înțeles totul: fără nici o preocupare (pentru ceea ce se poate întîmpla cu o construcție atunci cînd ... îi fuge temelia), ei au luat-o la goană. Ca un joc de cărți, „piramida“ s-a prăbușit — „blocurile“ ei, sub grindina de lovituri, au căpătat picioare fugind spre bănci, sub care s-au ascuns — anticipînd prin aceasta, cu 25 de ani, descoperirea cupolelor blindate din actualele fortificații militare!

Unul singur a rămas pe poziție. În mijlocul clasei: eu — chestorul. Nu atît din eroism, cît din amețeala căzăturii. Vă închipuiți ce a urmat. Destul să spun că, eliminat din cauza presupusei mele calități de confrate al celorlalți trei constructori de piramide din „Istoria antică“, cît și pentru că eram șeful clasei — am avut destulă vreme, înaintea vacanței celei mari, să-mi vindec vînătăile produse de colțurile de metal ale catalogului, în chioșcurile și pe aleele din Trivale.

Inițial drum, pentru ape ca şi pentru oameni, valea Argeşului şi-a întărit, de-a lungul veacurilor, acest caracter de elevație şi de mişcare, sub semnul cărora ea trebuie totdeauna judecată şi înțeleasă (dacă vrem să-i culegem şi păstrăm, odată cu farmecul, adevăratul ei rost, în trecutul țării noastre şi azi).

Începînd cu apele Argeşului şi terminînd cu localnicii, totul în această vale călătoreşte: în majoritatea lor crescători de vite şi, mai ales, păstori de irezistibilă vocație, argeşenii au prelungit de această parte a munților, pînă la Dunăre şi Marea Neagră, drumurile vechii ciobănii dace. Asemenea Basarabilor, care n-au trecut aci din Răsărit, ci direct din Hațeg, ciobanii argeşeni sunt, în mare parte, veniți de peste munți.

În adevăr, spune Ion Conea în lucrarea „Basarabii în Argeş": „axa etnică a poporului, ca şi aceea a pămîntului românesc, e formată de acea regiune de triplă întîlnire, dintre Banat, Oltenia şi Hațeg, cu inima în munții Retezatului. Aşa a fost în vremea dacă, aşa în cea romană, aşa în cea românească. Şi, de acolo tocmai, vedem că a roit spre margini, mai ales spre Oltenia, numele de Basarab: carpatic e pămîntul românesc şi carpatici, cu veche rădăcină în partea muntelui, se dovedesc a fi şi Basarabii întemeetori".

Din acest punct de vedere, am adăuga noi, Basarabii argeşeni pot fi considerați mai mult decît o formă de descălecare, drept expresia voievodală a formației carpatice şi transilvane a Țării Româneşti.

Departe de a fi fost, astfel, o barieră, Carpații au constituit, de fapt, pentru valea Argeşului, un punct de intrare în marile căi păstoreşti ale Ardealului, ducînd către văile fără iarnă ale Dobrogei. Pe aceste drumuri, care s-au spiritualizat şi au devenit tradiții, ei s-au lăsat, cu turmele sau numai cu piciorul cînd deoparte a Carpaților, cînd de cealaltă. Sate întregi poartă, şi azi, nume ardelene: Galeş, Poienari, Ungureni, Brădet şi atîtea altele.

Centrul pastoral al Argeşului (dovedea cîndva Maria Pop în „Buletinul Soc. de Geografie") este Areful. Păşunele lui se întind pînă la picioarele Negoiului. Tot atît de bogate, însă, pot fi considerate şi aşezările păstoreşti propriu-zise din valea Argeşului, ca şi acelea de pe Vîlsan. Manifestările pastorale de aci au rămas, pînă în zilele noastre, printre cele mai interesante şi originale din România. Îmi aduc aminte, de pildă, de ceremonia ciobănească pe care am surprins-o, cu ani în urmă, la o stînă de deasupra văii Argeşului: tunsul oilor.

Adunate de la toate stînele dimprejur, turmele de oi, cu lîna proaspăt spălată, aşterneau peste verdele greu al muntelui, albul mişcător al unei zăpezi premature. Pe un tăpşan din mijlocul plaiului se prinseră la joc familiile bacilor şi ale ciobanilor: puzderie de fete şi femei, împodobite cu lungi marame de borangic, fluturînd aerian în ritmul muzicii; cu fote strînse peste mijloc şi ii înflorate, cu mîneci largi — toate păreau asemeni domnițelor din vechile fresce bisericeşti, înviate în acest cadru de baladă argeşeană.

Şi nu voi uita niciodată stihurile de profundă rezonanță pastorală, uşor umbrite de o caldă tristețe umană, pe care le-am auzit cu acel prilej şi le-am întîlnit, mai tîrziu, citate de Maria Pop:

„Bate vîntul dinspre Jii,
Rămîn stînele pustii,
Strunguțe făr' de oițe,
Stînițe făr' de băcițe,
Pietrari făr' de mielari,
Vîrfuri făr' de berbecari,
Isvoare făr' de ciopoare
Şi căldări făr' de mioare.
Drăguță Sfîntă Marie,
Nu lăsa toamna să vie,
Că ies bacii din băcie,
Ciobanii din ciobănie,
Şi pleacă la cătănie".

O particularitate extrem de interesantă a vieții pastorale argeşene — şi ea, probabil, o formă descinsă din tradițiile voievodale ale acestor ținuturi — o constituie, de

asemeni, puternicul simț al ierarhiei pe care îl păzesc cu sfințenie, din tată în fiu, ciobanii din munții și de pe valea Argeșului. Baciul este stăpînul absolut al stînii, ajutat de doi pînă la patru vătafi, care au sub comandă nenumărați mînzărari, șterparici și boitari, a căror așezare printre oile turmei, atunci cînd ea este în mers, păstrează neclintit rînduieli, a căror călcare este aspru pedepsită.

Urmînd exemplul voievodal de altădată, ciobanii argeșeni, călători neosteniți, au simțit nevoia să-și marcheze durabil trecerea prin viață și pe drumurile acestei văi. Aproape nu există comună în care ei să nu fi ridicat, din cele mai străvechi timpuri biserici, capele sau troițe, pe munți sau de-a lungul acelei minunate treimi a apelor argeșene: Topolog, Argeș și Vîlsan.

Nu știu dacă drumeția păstorească poate fi considerată drept prima formă de turism autohton. Sigur este, însă, că cei dintîi țărani-călători au fost ciobanii. Cei dintîi, ei au dus faima așezărilor argeșene de-a lungul și de-a latul Țării Românești. Toamna, după ce împlineau, cu fast și jocuri, o altă ceremonie pastorală argeșană: „numărătoarea“ (fie la Nucșoara, fie deasupra Sălătrucului), ciobanii de pe această vale porneau, la început pe Drumul Oilor, apoi pe șoseaua cea mare spre Pitești. De aci drumurile se despărțeau: unul peste cîmpia Burzii, spre Zimnicea și Turnu Măgurele. Altul pe la mînăstirea Comana, către bălțile de la Greaca și Oltenița. În sfîrșit, un al treilea și cel mai lung: spre Găiești, peste Titu și peste Dunărea înghețată la acea epocă, pînă către miezul cîmpiilor dobrogene.

Așa se face că valea Argeșului, cu toate legendele și comorile ei, ajungea la Marea Neagră, pe două căi: una a apelor, care vărsîndu-se în Dunăre, mergeau cu ea pînă la mare; alta, a imaginației și glasului ciobanilor argeșeni, care în răstimpul „iernatecului“ (cum numesc ei pășunatul oilor în vreme de iarnă), retrăiesc, prin povestire, locurile depărtate și, prin glas, le trec mai departe închipuirii acelora care nu le-au văzut niciodată, dar care le vor visa totdeauna: dobrogenii.

Și tot așa se face că, bunăoară, legenda „Meșterului Manole“ există și pe țărmurile Mării Negre. Că „Miorița“ argeșană trăiește printre ciobanii dobrogeni în aceeași variantă ca pe Sălătruc sau pe Clăbucet. Că Biserica Domnească ar putea fi descrisă aievea de oricare bătrîn de la Ceamurlia sau Murfatlar, care nu și-au părăsit niciodată scundele lor sate de dincolo de Dunăre. Că minunea de aur a bisericii lui Neagoe înflorește în dorurile atîtora care ar vroi s-o vadă, făcînd drum întors de la Mare pe Argeș în sus. Și că, în fine, silueta de ireal crin uman a doamnei Despina își dăruie și azi bijuteriile, în visurile multora dintre adolescentele dobrogene; iar voievozii, din frescele Curții și Paraclisului Domnesc de pe Argeș, nu o dată s-au plimbat pe drumurile de calcar luminos ale Dobrogei lui Mircea.

Căci valea Argeșului a încetat, demult, să mai fie un simplu accident geologic, exclusiv supus unor materiale rînduieli pămîntene: glasul apelor, glasul oamenilor și al istoriei, au purtat-o atît de departe și au proiectat-o atît de necuprins, încît izvoarele ei se confundă, întru totul, cu marele fluviu de azi al Țării Românești.

În acest fel, valea Argeșului împlinește, încă o dată, acea lege a apelor care se aseamănă cu însăși viața popoarelor.

N. Iorga, călător *)

N. Iorga este marele Eol spiritual al vremii noastre: n-a existat mişcare de suflet sau de ideie, care să nu fi fost stârnită de uriaşul suflu al gîndirii sale, ori la care, cel puţin, să nu fi participat, generos şi entuziast. Larga respiraţie a sensibilităţii sale a făcut să freamete prelung tot frunzişul vieţii noastre culturale din ultimele trei decenii.

Scrisul şi vorba lui Nicolae Iorga vibrează de suflet. Pretutindeni din slova sa erupe un temperament greu de încăput în tipare : plural şi mobil el se dăruie egal celor mai varii forme de manifestare intelectuală. O nepotolită foame ideologică îi îndeamnă inteligenţa să muşte din toate problemele care pârguiesc, în soarele contemporan, pe crengile bătrînului trunchi al civilizaţiei.

Nu este propriu-zis numai un cerebral. Sau, mai ales, nu face exces de această însuşire. Pasiunile sale cresc şi se urcă adesea pînă la marginea de sus a malurilor unei atitudini ponderate. E oriunde întreg şi acelaş; poligrafismul celor aproape 800 de cărţi ale sale pleacă, de bună seamă, din setea noastră românească, de popor cu sufletul îndelung dogorit de nevoia cărturăriei.

Agitaţia sa intelectuală este, cert, semnul neastîmpărului nostru specific iar cărţile sale sunt departe de a fi rigide încremeniri de erudiţie. Au suflet. Sunt cărnoase de pasiune pentru noutate şi adevăr: dotat cu o extraordinară intuiţie, N. Iorga scormone şi ciocăne cu deget expert pe toate feţele, lutul ca şi metalul faptelor, surprinzînd totdeauna sunetul inedit şi revelator.

*) Articol publicat în **Gîndirea**, nr. 6—7, noiembrie 1931.

Scrisul său reprezintă astfel cel mai avut, divers şi complet peisagiu românesc de creaţie. Nu există gen în care N. Iorga să nu se fi realizat. Afară poate numai de roman. Adică de roman în strict înţeles prozodic. Căci, altfel, opera lui N. Iorga cuprinde atîtea pagini de mare epică, văzute obiectiv şi construite în aşa fel, încît se citesc ca un roman. În istorie, în arheologie, poezie, cugetare, memorialistică, drumeţie, teatru, gazetărie, artă, şi în orice alt domeniu de manifestare scrisă, prezenţa lui N. Iorga se dovedeşte animatoare şi fruntaşă. Cultura românească întreagă îi datorează capital şi se poate spune, fără greş, că ea a avut norocul iniţial al şpalierului scrisului lui N. Iorga, datorită căruia s-a putut urca mai de timpuriu, spre fireştile rosturi universale fără erori şi prea multe şovăieli.

Integrată în cadrul unei continuităţi, literatura lui N. Iorga, de prezentare a pămîntului românesc, se situează pe un fir început de la Dimitrie Cantemir, al cărui scris poate fi deopotrivă atribuit unui autohton cît, prin viaţa lui în majoritate trăită dincolo de hotare, unui drumeţ străin. A sa „Descriptio Moldaviae", pe care autorul o intitulează în româneşte „Cartea Hotărîrei Moldovii", avea, pe lîngă numeroase consideraţiuni preţioase specialiştilor, între altele, o interesantă parte de „descriere". În ea apar, prima oară mai amplu, aspecte de peisagiu redate colorat şi animate prin prezentarea obiceiurilor populare, a datinelor şi folklorului vremii. Dacă lui Cantemir nu-i lipsesc erorile, aceasta se explică prin imposibilitatea scriitorului de a verifica totul. Şi se iartă prin bunele lui intenţii şi meritul întâietăţii.

Fragmentar şi indirect în unii cronicari, peisagiul românesc apare mai insistent cu Bălcescu. Se transfigurează în „Cîntarea României", ca şi în însemnările lui Dinicu Golescu, Kogălniceanu, Gr. Alexandrescu, Russo, Alecsandri, Ghica, şi alţi câţiva, pentru a se aduna mai larg în Odobescu, în acelaşi timp drumeţ, vânător, scriitor fin şi savant.

Acestui şir viu şi infinit mai complet în cunoaşterea sa, N. Iorga îi adună încă un altul. Acela al drumeţilor străini cari au trecut, lăsînd urme scrise, prin satele, tîrgurile şi oraşele noastre ...

Iorga a călătorit cu fiecare dintre ei. A mers alături de întâii călători în principate, misionarii Ordinului Sf. Francisc, cari încă din secolul al XIV-lea călcau pămîntul nostru, şi al căror drum Iorga îl „descifrează prin toate încurcatele hăţişuri ale istoriei, totuşi clar, pe nisipul incert al acelor vremi. Lor s-au adăugat mai târziu drumeţii Lescaloppier, Bongars şi Fourquevaux; primii, de obîrşie franceză, ne-au vizitat, în drum spre Orient. Le urmează, la intervale, italianul Botero, silezianul Baltazar Walter, polonezul Ion Zamoyski, rusul Trifon Corobeinicov, în urmă Jappecourt, Bandini, Pavel de Alep, Boscovich, Sulzer, Hacquet, von Stürmer, Recordon, Marnier, Hamm şi alţii. În oglinda scrisului lor, de cele mai adeseori aburită de o insuficientă informaţie, N. Iorga izbuteşte să distingă aspecte şi să reconstituie totdeauna exact conturul real al lucrurilor.

În a sa „Istorie a românilor prin călători", în patru volume compacte, N. Iorga închide una dintre cele mai pitoreşti şi complete imagini ale ţinuturilor româneşti de altădată : peisagiul alternînd totdeauna cu omul şi împletindu-se printre toate aşezările timpului, cu o iscusinţă proprie şi caracteristică scrisului lui N. Iorga. Totul apare însufleţit de marea sa forţă de a da viaţă celui mai umil amănunt şi de a-l articula într-un ansamblu strîns unitar. Paginile respiră, ca în celelalte cărţi ale sale de mai tîrziu, aceiaşi necuprinsă dragoste pentru pămîntul şi datina românească: două din trăsăturile fundamentale ale ideologiei lui N. Iorga, astfel cum ea a fost formulată literar prin „Sămănătorul".

Direct, în paginile revistei, sau indirect, la majoritatea scriitorilor epocii, prin militarea spre o cît mai largă şi adîncă speculare artistică a elementelor autohtone, Iorga este, desigur, acela căruia literatura românească, de după 1900, a notelor de drum şi de prezentare a ţării, îi datorează în cea mai mare măsură.

Nu se poate spune nici astăzi că ea reprezintă un capitol prea bogat. Că efortul scriitorilor egalează valoarea

naturală a frumosului nostru. Dimpotrivă, element de bază în întreaga lirică populară, natura n-a servit decît într-o doză infinit mai redusă în creaţia cultă. Natura pentru natură, cum bunăoară o carte în întregime închinată muntelui, apelor sau câmpului nostru, n-a îmbiat prea mult de la sine nici pe scriitorii de mai târziu. „Pastelurile" lui Alecsandri sau Coşbuc sunt admirabile. Autentice şi pulsînd de viaţă. Suntem noi şi întreg pămîntul nostru în ele. La fel paginile „României pitoreşti" a lui Vlahuţă. Toate însă simple ferestre, prin deschizătura cărora intuieşti mai mult decît vezi, marele peisagiu care n-a încăput: luncile, poienile, plaurii, potecile, pădurile şi toate drumurile sprintene ale ţării. Auzi abia cântecul vast al lanurilor şi şoapta de mătase a apelor. Întrezăreşti vag, boltite porţi ţărăneşti vechi şi turle de biserici semeţe. Totul se isprăveşte însă repede. Lectura rămîne totdeauna datoare închipuirii, a cărei aripă stârnită fâlfâie stingher mai departe, avidă şi neobosită.

Dar, atâta câtă e, prezenţa naturii în paginile cărţilor apărute de la „Sămănătorul" spre noi, se datoreşte, indiscutabil, lui N. Iorga, al cărui aport în drumeţia românească nu s-a oprit numai la a stimula pe scriitori în sensul ei, ci a creat însuşi în acest gen.

Literatura de note de drum şi de prezentare a ţării a lui N. Iorga stă strânsă în unsprezece volume, apărute înainte şi după războiu. Ea pleacă, după însăşi mărturia lui N. Iorga, de la convingerea că „suntem un popor care nu se cunoaşte pe sine şi nu-şi cunoaşte ţara. Dacă le-ar cunoaşte, le-ar preţui şi ar căpăta o încredere în viitor care, de fapt, îi lipseşte". Rânduri pe care, la ediţia II-a a volumului „Drumuri şi oraşe din România", N. Iorga le întregeşte astfel: „au trecut doisprezece ani de la publicarea paginilor ce urmează. Am căpătat atunci revelaţia fericită a ţării noastre şi a pămîntului locuit de neamul românesc întreg şi m-am grăbit s-o spun tuturora, bucuros şi tare. Erau atîtea lucruri frumoase şi nouă, pe care le întâlnisem încît n-am crezut că am dreptul să le ţin pentru mine".

Aceasta este într-adevăr sursa tuturor cărţilor de drumeţie ale lui N. Iorga: stropi dintr-un suflet, prea plin de frumuseţile pe care ochiul şi gîndul le-au adunat din

toate colțurile pămîntului românesc. Paginile curg și se desfășoară aproape cinegrafic, înviind lectorului aspecte varii și fărâme de viață culese de mâna atentă a unei observații care a știut să aleagă tot ceea ce trebuia reținut de drumeț. Adesea imaginea se întrerupe pentru a face loc unei reflecții, unui zîmbet și chiar unei amărăciuni.

Căci Iorga e personal prezent pretutindeni. Mai mult: ce adaugă o valoare în plus notelor sale de drum este tocmai actul acestei participări continue, a unei inteligențe care întovărășește și îndrumă ochiul. Completează și verifică ceea ce el vede. Transcrie numai atît cît este esențial, elimină faptul de prisos, concentrînd totul într-o imagine definitivă și completă.

Omul de știință rămîne totdeauna treaz. El temperează și reduce accentul poetic la necesar. Paginile rămân totuși colorate. Mai totdeauna încălzite de zîmbet și duioșie, ca atunci cînd, revenind în locurile copilăriei, sufletul tremură sub pleoapă chipul lor de acum, îngemănat cu amintirea lucrurilor de altădată. Bunăoară :

„În întuneric, amintirea mea înșiră acum icoane luminoase: unele pe cari le-aș fi crezut de mult șterse, altele ce mi-au trecut înainte sau asupra cărora m-am oprit bucuros urmând îndărăt firul zilelor nouă. Văd întâiu, într-un vechiu privaz albastru-slab, pe cînd în urechi îmi răsună ca un cântec de leagăn întârziat, o casă albă și neagră, cu coperământul mare, ascuțit, cu un cerdac bătrînesc sprijinit pe stîlpi și înconjurat de bănci pentru lungi sfaturi în nopți bune. E și o poartă, tot veche, tot neagră, cu clanțe grele. În față, la dreapta, e grădinița de flori, cu nemțișori albaștri, cu micșunele roșii, cu garoafe catifelate, al căror miros adînc nu-l poți uita, cu văzdoage galbene pistruiate, cu triumfătoare ruje, cu o înflorire de bucurie, și nalbe mari roșii, cu potire cărnoase, păzind sprintene și drepte, rumene și sfioase, ca o păstoriță ce nu știe încă ce e dragostea. Sunt toate acestea: mai-mai că aș putea zugrăvi straturile; iar în dos, din bălării mari și mărunte, otrăvitoare ca măsălarul, amare ca brusturul, pline de aromă ca mica rochiță a rîndunelei cu potirul alb vrâstat cu vioriu gingaș, răsare un nuc înalt. Și livada aceasta trebuie să fie mare-mare, și plină de taine, de farmec și de groază.

Aici am înțeles întâiu ce este în juru-mi, și tot de aici am trecut pragul, dincolo de care mă aștepta viața: micul pârâu naiv al vieții de școală, torentul pătimaș al tinereții, cursul puternic, larg, cuprins în hotare, al bărbăției!".

Din această literatură a notelor strânse din toate cotloanele și de pe drumurile românești, prin concentrare și organizare, N. Iorga ajunge la acea admirabilă „La Roumanie Pittoresque", apărută în 1924 la Gamber, carte de imensă valoare documentară, întâia care înfățișează peste hotare, întreg și plastic, peisagiul autohton în perfectă armonie cu elementul de viață și comorile de artă pe care el le cuprinde.

Până la Iorga, cu prea puține excepții, ochiul străin, francez îndeosebi, nu cunoștea frumosul românesc decît atât cât, vag, în unele muzee și cîteva reproduceri insuficiente, îl arătase, începând de pe la jumătatea secolului al XVIII-lea, pictura, acuarelele sau desenul unui Liotard, Dupré, Béarn, Bouquet, Raffet, Lancelot și Valerio. În genere, aspecte nu întru totul reprezentative și, câteodată, nici măcar la linia subiectelor de la care plecau: portrete, costume, tipuri, peisagii de pe Dunăre, vederi de târguri, lupte, aspecte orientale din Dobrogea, obiceiuri populare și numeroase vederi de mânăstiri sau biserici.

Continuând astfel firul lor, N. Iorga se alătură, în ordine românească, unui precursor de mare merit: Grigorescu. El este întâiul care, deși fragmentar și incomplet, totuși cu puternic talent, a alcătuit, pentru străinii în mijlocul cărora a trăit îndelung, și expus întâia carte a frumosului nostru, scrisă direct într-o limbă universală: culorile.

„La Roumanie Pittoresque" are aceiași trăsătură, comună tuturor cărților de drumeție ale lui N. Iorga: autorul nu călătorește niciodată singur. România sa nu este văzută numai de scriitor. Lîngă el se adună totdeauna, completîndu-l, istoricul, filologul, cunoscătorul de artă și cîte puțin din toți cei cari trăesc laolaltă în d-l Iorga: un schit pierdut în mijlocul pădurii, o inscripție aproape ștearsă, o frescă afumată dintr-o mânăstire, o rămășiță de

zid sau o troiță ațipită la margine de drum, sunt tot atîtea ocazii de popas sfătos și despletire a vremii.

Nimeni altul decît Iorga n-ar fi putut da această desăvîrșită „Roumanie Pittoresque" căreia nu-i lipsește nimic din ceea ce era trebuitor lectorului străin. Lucrurile sunt scrise astfel încît să cheme și tenteze: propaganda în străinătate, în favoarea frumosului autohton are, în această carte a lui Iorga, cel mai convingător argument al său. Epuizată în prezent, ea ar trebui imediat și integral reimprimată sau descompusă și împrăștiată în broșuri izolate: împărțirea aceasta n-ar tulbura deloc valoarea întregului. Ci ar ajuta, dimpotrivă, o circulație mai întinsă a lucrării, și ar fi posibilă prin aceia că, după cum însuși Iorga precizează, cartea sa prezintă „la Roumanie entiére par vallées"; fiecare dintre descripțiile acestor văi putînd forma, prin urmare o broșură-prospect aparte.

Este, de bună seamă, un prim punct de vedere de la care ar trebui să plece o eventuală politică a turisticei românești: asigurînd țărei o sursă de venituri, egală cel puțin cu oricare dintre principalele avuții autohtone cunoscute, specularea frumuseților și pitorescului românesc, nesupuse nici unei fluctuații de bursă, ar trebui să capete un caracter de stat și urgent.

Ducînd România între străini, era normal ca, pasionatul drumeț care este N. Iorga, să aducă, la rândul lor, frumusețile străine între noi.

Nu mai puțin de patrusprezece cărți, apărute pînă în prezent, divulgă lectorului român, aspecte din toate colțurile lumei, surprinse cu acelaș ochi de plurală observație. Faptul este urmărit și descompus atent, meditația alternând totdeauna cu descripția. De aceea, cărțile lui N. Iorga, de note de drum străine, sunt, egal, prilejuri de încîntare literară și cunoaștere, iar prin raportarea indirectă dar continuu perceptibilă a țării noastre la acele realități, adevărate izvoare de învățăminte și progres, cum de pildă, recent, minunatele însemnări ale sale despre „America".

Impresiile sunt topite laolaltă în retorta unui sintetism sever, dar fără ca nimic din ceea ce era cu adevărat substanțial unei caracterizări, juste și cuprinzătoare, să scape condeiului său; în acest fel paginile devin asemeni unor blocuri masive de observație, în care totuși amănuntul literar trădează vibrația inevitabilă a scriitorului, totdeauna stăpînită însă de una dintre cele mai pricepute științe a dozării elementelor scrisului, din literatura noastră ...

Deschizător de drumuri, ca pretutindeni în cultura românească, N. Iorga este, deopotrivă, inițiatorul drumeției autohtone. Desăvîrșind cunoașterea țării, la început numai prin documente, autorul „Istoriei românilor prin călători" a prelungit material și verificat cu pasul, imaginea ei abstractă: călătorind de la un capăt la altul al pământului locuit de români, poposind lângă fiecare semn, aflat fie pe obrazul spălat de vreme al unei pietre vechi, fie în lemnul sbârcit al unei cruci de drum sau pe zidul bătrân al unei biserici, N. Iorga a pus în lumină și a restituit, deci, peisagiului românesc comorile de artă, crescute simplu, ca niște flori eterne din adîncul lui.

Alături, astfel, de celelalte titluri cari cheamă spre N. Iorga întreaga recunoștință contemporană, trebuește firesc adăugat și acesta: că a descoperit, pentru străini și chiar pentru noi, în toată ampla ei frumusețe, adevărata țară românească ...

Primăvara românească*)

— ASPECTE —

Unul dintre elementele caracteristice naturii româneşti îl constituie, de bună seamă, subita deslănţuire a primăverii; la mare ca şi pe şesurile ţării ea revine pretutindeni, cu aceeaşi grabă de gospodină zorită să-şi reia lucrul.

Acordurile preliminare sunt infime. Aproape imperceptibile. Numai în văile munţilor, primăvara apare mult mai tîrziu; atunci cînd din toate cotloanele şesului o isgonesc necruţătoarele haite solare.

Cele mai frumoase drumuri ale acestui anotimp se pot face, negreşit, în regiunea mînăstirilor româneşti: aşezate în genere la poale de dealuri, îmbrăcate în livezi, sau în mijloc de păduri tinere, mînăstirile noastre se bucură, din plin, de toate bogatele daruri ale primăverii.

Bunăoară, Bistriţa din Vîlcea. Mi-aduc aminte de o zi de april petrecută cîndva aci. De mînăstirea scăldată în soare, întrezărită printre crengile unui pîlc de cireşi, care veneau pînă în marginea zidurilor ei.

Sau de frumuseţea primăverii la Hurezi. Ea pătrundea acolo pînă între zidurile mînăstirii, în chiar mijlocul curţii, spre a da foc, într-o singură noapte, la toate luminărelele albe ale florilor, din nenumăraţii pomi ai prisăcii mînăstireşti. Şi, mai ales, a celui aflat între tinda bisericii şi arhondărie cu o coroană extrem de bogată, în care primăvara aprinde unul din cele mai largi candelabre ale ei. Dar ce creează un farmec cu adevărat aparte, primăverii la Hurezi, este asocierea firească dintre ornamentaţia

*) Articol publicat in **Buletinul Alpin**, nr. 1, martie, 1933.

sculptată a mînăstirii şi arborii din prejur. Acea rafinată stilizare, în stîlpii, şi în împrejmuirea pridvorului, a unor variate şi bogate motive florale; o adevărată primăvară de artă, eternizînd în piatră flori care nu se vor scutura niciodată.

Cît priveşte celelalte mînăstiri olteneşti: la Tismana, la Cornet, la Cozia, ca şi pe toată valea Oltului, primăvara vine întîrziat. Abia atunci cînd pomii se îmbracă în zaua foşnitoare a frunzişului. O primăvară fără floare, percepută mai mult din tonalitatea minoră a culorilor: de la paliditatea de seră a teiului sau a arinilor, pînă la verdele stejarilor.

Există, însă, o altă regiune de mînăstiri unde primăvara este dumnezeesc de frumoasă: Bucovina. Întreagă un parc, în care drumurile par de fapt simple alei, „vesela grădină" a ţării româneşti nu este niciodată mai decorativă şi nicicînd nu poate încînta mai mult ca în a doua jumătate a lui april şi în luna lui mai. Toată este ca o revărsare a unor imense fluvii florale. Dintre pomi casele abia se mai văd. Văzduhul este numai zumzet şi parfum. Miile de ţitere mici ale albinelor, care se scaldă cînd într-o floare cînd într-alta, adună, subt cupola înaltă a cerului bucovinean, infinita lor melodie suavă.

Din depărtare, în lumina dimineţilor de primăvară, văzute peste acele nesfîrşite inundaţii de floare, ale căror ape parfumate le îneacă de pretutindeni, bisericile Bucovinei par asemeni unor năvi divine care îşi smulg toate ancorele terestre, spre a pluti parcă peste întinderile înflorite, sau peste sufletele oamenilor.

Ar trebui să se cunoască aşezarea naturală a acestor mînăstiri. Armonia perfectă dintre ele şi cadru. Acea corespondenţă care există între culorile frescelor şi natura însăşi. De esenţă vegetală, dar imposibil de reconstituit în cel mai savant laborator modern, aceste tonuri, cîndva dematerializate din plante, din flori şi din arbori, ca un suflet pur al întregului peisagiu, se păstrează vii şi astăzi pe toate zidurile mînăstirilor bucovinene : în veşmintele, pe feţele ca şi în ochii tuturor acelor voievozi şi sfinţi, atît de naiv dar definitiv zugrăviţi de arta ingenuă a ţăranilor noştri.

Poate că şcolile cel puţin, dacă nu chiar societăţile de turism, ar trebui să ia această iniţiativă ; excursii în Bucovina. Fireşte că dificultăţi există. Mai ales pentru excursiile în grupuri mari. Lipsesc hotelurile. Dar la Putna şi Suceviţa, bunăoară, mînăstirile au chiliile lor pentru oaspeţi. Simple şi curate. Iar la celelalte, satele sînt foarte aproape.

Nu ştiu, pe de altă parte, dacă această stare de lucruri nu e cumva mai curînd în favoarea eventualilor excursionişti : o noapte într-o casă primitivă de sat, sau într-o chilie mînăstirească este infinit mai în sensul spectacolului religios şi natural al acestor locuri, decît o noapte petrecută în hotel şi confort. Aş prefera, fără ezitare, odaia ţărănească, cu pătrunzătorul ei parfum de busuioc şi rufă spălată în albie de rîu, celui mai desăvîrşit utilat hotel, chiar cînd el s-ar afla peste drum.

Dar mai există, în vecinătatea Bucovinei, o altă primăvară, de o rară culoare şi de un puternic inedit : primăvara Maramureşului.

Maramureşul este forma cea mai pură a geniului creator românesc. Fiecare colţ e ca un glas care aşteaptă o ureche. O călătorie este aci un prilej continuu de freamăt, de oprire, de exclamare ! Totul este original: viaţa, portul, casele şi, mai ales, bisericile acestei regiuni, în întregime lucrate din lemn, vechi şi de o mare valoare istorică şi arhitecturală. De asemeni, cimitirele locale, cu cruci şi semne funerare, minunat stilizate în lemn, sînt adevărate muzee.

Aci însăşi primăvara are o tonalitate şi un colorit deosebit : proiectaţi pe vechile case, pe uluca înaltă a curţilor, sau pe bătrînele biserici de lemn, toate înnegrite de vreme, pomii înfloriţi par şi mai luminoşi. Satele maramureşene capătă atunci un aspect ciudat. Asemănător unei tristeţi îmblînzită de zîmbet.

Dar această frescă sumară a valorilor primăverii româneşti ar fi şi mai puţin completă dacă n-am aminti cel puţin, de frumuseţea acestui anotimp în unele colţuri ardelene : în Ţara Făgăraşului, în Apuseni, pe văile Mureşului şi ale Crişurilor şi, mai cu seamă, în acele admirabile împrejurimi ale Sibiului : de la Avrig spre Boiţa, la Sălişte, pe drumul Păltinişului şi, îndeosebi, la Cisnădioara : această Sinaie a Sibiului, din toate părţile înconjurată de grădini şi livezi imense, primăvara totdeauna doldora de floare, de cîntece şi de soare.

Cîteva considerațiuni asupra publicațiilor turistice*)

În înțelegerea curentă, noțiunea de turism se confundă cu aceea de țară frumoasă ; de fapt, ele constituie două realități diferite și, în nici un caz, simultane. Simpla enunțare : „turismul este știința organizării și a cunoașterii frumosului natural", pune în lumină ordinea lor succesivă, și atestă, în același timp, în faptul turistic, două prezențe. Mai întîi, nevoia organizării acestor existențe ale frumosului natural și apoi actul, deopotrivă necesar, al cunoașterii lor.

Dacă ni s-ar îngădui o comparație din domeniul esteticii literare, am putea spune că : distanța de la o țară indiscutabil frumoasă pînă la o realitate a ei turistică, este egală cu diferența dintre o idee admirabilă, dar abstractă, și turnarea ei în formele literare.

Un munte, fără poteci sau case de adăpost, poate fi, în acest sens, asemeni celei mai frumoase poeme, pe care însă pămîntul, acest mare artist plastic, ar păstra-o numai în imensele sale manuscrise, nedăruind-o ochiului sau piciorului omenesc. Sub acest raport, turismul românesc este, excepție făcînd pentru cîteva centre, încă în faza sa abstractă : i se intuiește realitatea, fără ca drumețul să o poată integral percepe.

Pentru inaccesibilitatea de azi a celor mai multe dintre masivele muntoase românești, s-ar putea folosi, literar, o anume interpretare magică populară : asemeni zînei din basm care, urmărită de smeu, aruncă înaintea lui diversele ei podoabe ca prin minune schimbate în obstacole,

*) Articol publicat în **Buletinul Alpin**, nr. 4, decembrie, 1933.

munții noștri păstrează în calea turistului, ca și cum ar vrea parcă să-și apere tainele lor de piatră și înălțimi, piedici încă insurmontabile.

Este fapt constatat că nicăieri, ca la noi, nu lipsește oamenilor de bani acel instinct al speculării frumosului natural, deși marile exemple convingătoare (iugoslave, italiene etc.), sînt numai la cîteva zeci de ore cu trenul. Ca și în trecut, marea masă a publicului românesc ia și astăzi numai accidental contact cu zăvorîtele taine ale munților și apelor noastre. Faptul ar trebui să surprindă și preocupe, mai ales că, prin toată creația populară veche, literară și artistică, firea românului se vădește a fi aceea a unui popor profund și indisolubil legat de natură ; „codrul frate cu românul", este un adevăr niciodată dezmințit în manifestările sufletului popular. De la obișnuitul „foaie verde", cu care începe orice cîntec sau stih, și pînă la „Miorița", totul se desfășoară în cadrul natural : în plai, în păduri sau la munte.

Ar fi fost deci firesc ca, evoluată cu timpul, această înclinare spre natură să fi dus, în vremurile noastre, către o drumeție autohtonă, organizată și amplă. Or, situația este cu totul alta : mișcarea turistică, înțeleasă ca o nevoie de viață, generală și susținută, ne lipsește. Spectacolul trenurilor care pleacă arhipline de turiști în ajunul sărbătorilor spre vecinătățile muntoase, este ceva necunoscut gărilor noastre. Muntele ca obstacol, ca mișcare, nu există. Vilegiatura românească se oprește mai totdeauna la poalele lui, arar cutezînd să se aventureze pe potecile care duc spre înălțimi.

Deși firesc ulterioară ca manifestare utilării turistice, situația actuală a turismului nostru impune o intensificare imediată a cunoașterii valorilor naturale autohtone. Așadar : o propagandă turistică, iscusit regizată, care să stimuleze inițiativa înzestrării centrelor cele mai vizitate cu adăposturile, hotelurile și chiar drumurile necesare.

Una dintre formele acestei propagande sînt publicațiile turistice, aceste ferestre larg deschise către părțile cele mai caracteristice ale țării. Elementul esențial al publicațiilor turistice, ca în genere al tuturor celorlalte aspecte ale acestui fel de propagandă, îl constituie indiscutabil ima-

ginea, sub formele ei cele mai obişnuite : fotografia, diapozitivul, stereoscopia şi filmul.

O fotografie bună este un îndemn spre natură. Alături de actul estetic, ea înseamnă tentaţia de a culege cu ochiul, ori direct cu urechea, bunăoară, cîntecul subţire şi afund al vîntului care fuge prin miile de ace ale brazilor, schimbînd pădurea toată într-o harfă, anume creată pentru respiraţia imensă a muntelui. Fotografia duce poate spre o limpezire a realităţii, niciodată însă la o falsificare a ei.

Chiar în sensul frumos, de pildă al picturii ; în raport cu un tablou, peisagiul participă în fotografie într-o proporţie aproape absolută. Nesupusă decît marilor libertăţi ale artei, fantezia pictorului proiectează deseori lucrurile aproape magic ; acelaşi subiect în forme nenumărate, aceleaşi forme în diferite nuanţe, în vreme ce ochiul fidel al obiectivului nu poate fixa pe retina plăcii fotografice decît o singură realitate : aceea autentică.

Invers decît la pictor, arta fotografului e mai mult în funcţie de condiţiile exterioare decît de cele lăuntrice. Exclusiv receptiv, aparatul fotografic înregistrează integral, ceea ce la artist e, de fapt, simplu prilej sau punct de plecare al speculaţiilor ; în pictură realitatea este cel mult arcuş care trece peste coarde, cîntecul fiind în genere al artistului şi nu al peisagiului.

Evident, o diferenţă între obiect şi răsturnarea lui în apele clare ale plăcii fotografice există totuşi. Una e să urmăreşti pe hartă cursul unui rîu, alta e să legi, prin imagine, tovărăşia lui. Să-i asculţi glasul infinit multiplicat de orchestra neobosită a pomilor. Să întrezăreşti, în depărtări vag boltite, porţi ţărăneşti şi turle semeţe de biserici, sau să intuieşti şoapta de orgă profundă a lanurilor şi foşnetul de mătase al apelor.

Dar distanţele sînt infinit mai mici : în primul rînd document, deci instrument efectiv de propagandă în publicaţia turistică, fotografia devine glasul cel mai viu, pentru ochi, al realităţii. Aducînd între noi aspecte naturale dintre cele mai diverse, ea le asimilează definitiv interior : chiot înalt al pămîntului, muntele nu mai rămîne, bunăoară, simplu accident geologic, ci se integrează, ca într-un portativ, pe o scară de valori terestre în care valea, apele şi cîmpul, sînt asemeni unor note, alcătuind, dincolo

de aspectul imediat, o partitură unică şi armonioasă, care n-aşteaptă decît pasul ca să fie descifrată.

Publicaţiile turistice pot avea, în raport cu măsura şi felul cum utilizează imaginea, fie un caracter monografic, fie unul de simplă prezentare.

În prima grupă, se înţelege că o monografie în imagini exclude din capul locului aşezarea întîmplătoare a fotografiilor, ea trebuind să însemne mai mult decît un album obişnuit. Pentru a putea înfăţişa întreaga putere de atracţie a peisagiului românesc, diversitatea elementelor lui, culoarea aparte a vieţii autohtone şi originalitatea creaţiei artistice populare, o astfel de carte trebuie să înfăţişeze România, ori pe firele principalelor ei drumuri sau ape, cum se face în mai toate cărţile similare străine ; ori după un alt criteriu, infinit mai util putinţei de orientare a drumeţului : disocierea tuturor acestor elemente turistice şi gruparea aparte a fiecăruia dintre ele.

De o parte munţii şi de alta marea. Lîngă ele Dunărea şi văile. Apoi aspecte de oraş, castele şi cetăţi. Satul cu tipurile lui şi o seamă de manifestări artistice populare, iar final, izvorînd logic dinlăuntrul lor, principalele locaşuri de închinare ale ţării. În felul acesta, diversitatea de aspecte, căpătînd o ordine oarecum demonstrativă, va deveni sensibilă chiar drumeţului neiniţiat, şi va face să reiasă mai puternic caracterul prin excelenţă turistic al peisagiului românesc.

Vălenii de Munte*

Din inima dură a Zănoagei Bratocii, care dăruie Teleajenului întîiele lui fire de apă, și pînă la Gherghița, mai jos de Ploiești, unde le varsă sporit în jgheabul larg al Prahovei, valea lui descrie unul din cele mai frămîntate drumuri. Asemeni Prahovei, Oltului și tuturor celorlalte văi românești, albia Teleajenului, dincolo de remarcabila ei valoare turistică, ilustrează în același timp, măsura în care apele trebuie considerate drept factorul esențial al plasticii naturale autohtone : dalta care a modelat, am putea spune vers cu vers, în coaja munților și în cîmpie, marea poemă a frumuseților noastre ; arcușul care a emis, prim, cîntecul lor simfonic.

Spărgînd platourile, dînd accent sonor singurătății munților, decorînd cu beteala lor mișcătoare monotonia șesului, apele au sculptat toată plastica solului românesc : una dintre cele mai variate din cîte se cunosc.

În ceea ce privește viața omenească, tot ele au format întîiul instrument dinamic de asociere, înlesnind traiul colectiv. De aceea, primele nuclee de viață organizată se găsesc pe văi, și de bună seamă, pentru același motiv, N. Iorga și-a grupat materialul admirabilei sale „La Roumanie Pittoresque" pe firul principalelor cursuri de apă ale țării.

Căci, dacă munții au divizat într-o oarecare măsură unitatea geografică a României, creind în schimb o nesfîrșită gamă de frumuseți naturale, văile sînt acelea care au întreținut o circulație continuă între diferitele regiuni. Din

*) Articol publicat în **Lumea turistică**, nr. 3, octombrie, 1934.

acest punct de vedere, de altfel subliniat și în cazul așezărilor din preajma Prahovei și a Oltului, valea Teleajenului cuprinde, încă întregi și astăzi, toate caracteristicile acestei întreite viețuiri: munte, apă și om. Plastica sa naturală este dintre cele mai atrăgătoare, iar configurația solului atestă, turistului contemporan, marea luptă care trebuie să se fi dat cîndva aci între apele pururi zorite ale Teleajenului și lanțul cîndva neîntrerupt al munților vecini; drumețul orientat poate astfel ușor distinge, stratificate între cele două flancuri ale lor, seria imensă de răni prin care munții au sîngerat geologic, pînă să ajungă la aspectul de acum al văii.

Răzbătînd spre vechiul burg al Brașovului, prin Pasul Bratocea — Satulung, drum de o rară frumusețe romantică, dominat în mare parte de silueta impresionantă a Munților Ciucașului, Valea Teleajenului a servit multă vreme drept legătură comercială de frunte cu centrele negustorești ardelene.

La începutul văii, imediat sub Muntele Zănoaga, între Piciorul Caprei și Vîrful lui Crai, se găsesc două minunate locașuri de închinare : Cheia și Suzana. Fără să fie prea vechi, ambele datînd numai din secolul al 18-lea, ele atrag, totuși, foarte mulți vizitatori : pe de o parte datorită pitoreștii lor așezări naturale, iar pe de alta, faptului că sînt, îndeosebi Cheia, punct de plecare pentru nenumărate excursiuni în Munții Ciucașului și, uneori, chiar în acei ai Buzăului.

Primele sate ale Văii Teleajenului încep abia cu 15 km mai jos : Măneciul-Ungureni, Măneciul-Pămînteni, Izvoarele, Homorîciu, Drajna și în fine Vălenii de Munte ; de unde satele se adună din ce în ce mai numeros în marginea șoselei și a liniei ferate care, plecînd de la Ploiești, se termină la Măneciu.

Ascuns între păduri și livezi de pruni, poate pe locurile unde se afla odinioară vestita cetate a Teleajenului, dărîmată de Ștefan cel Mare în luptele cu Radu cel Frumos, Vălenii de Munte erau, prin izolarea lor, pentru totdeauna sortiți să rămînă un simplu și potolit tîrg de munte. Fără altă actualitate decît aceea a epocii ploilor de primăvară sau de toamnă cînd, asemeni unor zăvozi sălbateci, apele mîniate ale Teleajenului vin și mușcă malurile, cu gînduri

de inec. Și, fără altă perspectivă, în afară de aceea a unei lente dizolvări rurale : tîrg de moșneni, altădată bogați, dar astăzi iremediabil condamnați sărăciei.

O întreagă așezare care murea. Care solicita mila. De oameni și de lucruri. Cum spunea atît de frumos Iorga : „Viața trebuia rechemată, vrăjită înapoi, așezată în scaun de stăpînire, pentru învățătura zilelor noastre".

Și minunea s-a întîmplat. Zugrăvind povestea conacului boieresc, vecin casei sale, schimbat mai apoi în instrument de cultură, N. Iorga notează undeva rînduri de o inegalabilă putere evocatoare, atunci cînd vorbește „de vechia casă boerească agonizînd lîngă a mea, pe care din ruina mai multor decenii am rechemat-o la viață, culegînd din pivniță elementele acoperișului."

De aceea, Vălenii de astăzi îi aparțin exclusiv. Aș spune, ca în vechile pravile, cu drept de viață și de moarte. Sînt suflet din sufletul lui și una dintre cele mai strălucite realizări, din nenumăratele pe care acest uriaș spirit creator le-a dăruit culturii românești.

De la acele „Cursuri de vară", inaugurate în 1908 pentru uzul românilor de pretutindeni și, patru ani mai tîrziu, transformate în „Universitate Populară", unde au vorbit cei mai de seamă cărturari ai noștri sau străini, și pînă la „Așezămîntul Regele Ferdinand", Școala de Misionare, Institutul de editură „Cuvîntul", Muzeul bisericesc, Biblioteca etc. ; totul, dar absolut totul, este datorită nepotolitei sete de a se realiza, în tipare cît mai varii, care a fremătat dintru început, în străduințele de totdeauna ale lui N. Iorga.

De altfel, în puține locuri s-ar fi putut ridica această școală practică a culturii noastre, mai nimerit ca la Văleni : patriarhal tîrg de munte, ale cărui vecinătăți romantice sunt, parcă făcute ca să adaoge nenumăratele încîntări și ispite ale unei naturi — tot atît de generoasă cît spiritul marelui ctitor al acestor locuri.

Munții lui Hogaș*)

Orice călătorie, afară de cea pe jos, spune Hogaș, e după mine o călătorie pe picioare străine : a avea la îndemînă canapeaua unui tren, roatele unei trăsuri sau picioarele unui cal, înseamnă a merge șezînd, și a nu vedea decît ce ți se dă, nu însă și tot ce ai vroi. Autorul „Amintirilor dintr-o călătorie" avea dreptate. Suplinirea propriei mișcări prin mijloacele de deplasare, mecanice sau animale, falsifică însuși sensul drumeției. Reduce voluptatea ei pură la valori infinit inferioare: un peisagiu văzut, bunăoară, la fereastra unui tren, ține mai curînd de fotografie decît de natură.

Lipsa efortului personal diminuează frumusețea. În turism, ca în orice domeniu al artei. Gîndiți-vă, de pildă, la diferența de ecou interior dintre o poemă auzită și aceeași poemă citită personal. Percepută vers cu vers. Declamația, deși nuanțează, obligă totuși poeziei o curgere oarecum egală. Nu îngăduie popasul reflecției. În vreme ce lectura directă dă totdeauna putința pauzei. A opririi care ajută o adîncire în substanța însăși a versurilor.

La fel muntele. Traversat cu mașina, pe o șosea bună: place, surprinde sau încîntă. Urcat cu piciorul, emoționează. Sporește satisfacția turistică prin conștiința de a ți-o fi cucerit singur. Creează, justificat, un orgoliu în plus și-ți dă, ca o poezie, posibilitatea de a citi natura vers cu vers. Ca o mare partitură, pe care o descifrezi de la detaliu, pînă în toată vastitatea ansamblului ei simfonic.

*) Articol publicat în **Buletinul Alpin**, nr. 3—4, septembrie-decembrie, 1934.

Cu mai mult decît un sfert de veac, deci, Hogaş a premers fenomenul acesta contemporan al drumeţilor care preferă astăzi, în locul unei naturi facile, o natură rămasă cît mai apropiat de primitiv. Nedomesticită mecanic, de trenuri sau de autostrade. Care şi-a mai păstrat încă taine. Un peisagiu, în fine, înlăuntrul căruia efortul se mai poate realiza inedit şi unde mai poţi avea la îndemînă podeţe aruncate peste torente şi case de adăpost pentru noapte, oricît de depărtate şi puţin confortabile ar fi ele, înseamnă totuşi a avea certitudinea desfăşurării normale a călătoriei. Dar, toate acestea sînt cuceriri îndeajuns de moderne pentru turismul românesc. Pe timpul lui Hogaş, potecile nu erau ştiute decît de ciobani, de călugări şi de jivine. Iar casele de adăpost erau, cele mai adesea ori, simple tîrle de oi ori, în cel mai fericit caz, biete schituri de munte, sărace şi sălbatice.

De aceea, călătoriile lui Hogaş au ţinut atît de aventură cît şi de drumeţie. Cărţile lui, dincolo de amănuntul geografic preţios chiar sub acest raport, sînt populate de o serie întreagă de întîmplări şi lucruri pitoreşti şi savuroase. Privaţiuni şi suferinţe care s-au schimbat însă, sub pana lui, în motive de umor. Acelaşi gen de literatură pe care l-a cercat, diferit ca rezultat artistic, şi celălalt Hogaş al Bucegilor : Nestor Ureche. Cu deosebirea că aceşti munţi, acum cei mai cercetaţi dintre toate masivele României, au mai avut norocul scrisului subtil şi dragostei de înălţimi a Bucurei Dumbravă.

În timp ce Hogaş, cel puţin pînă la război, a rămas cu totul singur, Munţii Moldovei, şi îndeosebi ai Neamţului, n-au trăit nicăieri, integral şi plastic, mai colorat şi mai viu ca în acele minunate ale lui „Amintiri dintr-o călătorie".

Această călătorie a început la Piatra Neamţ. Dacă nu mă înşel, într-o dimineaţă de iulie. Cu un echipament dintre cele mai bizare. Hogaş îl descrie singur astfel : „Aveam toate trebuincioasele de drum aşezate într-o buccea de forma unei raniţi soldăţeşti, legate la spate prin ajutorul unor curele ce se încrucişau pe pieptul nostru; la şoldul stîng cîte un revolver, în dreapta cîte un baston sănătos, şi la picioare opinci de piele roşie, legate cu sfori negre de lînă de capră, care ne înfăşurau în spirală piciorul pînă la genunchi, peste un colţun negru de lînă vrîstat cu roş. O pălărie neagră şi mare putea, la nevoie, să mă apere şi de ploaie şi de soare. Tovarăşul meu, în loc de pălărie, avea pe cap un chipiu de uniformă, iar drept strai mai gros de lînă era îmbrăcat cu o vengheră de doc alb."

Închipuiţi-vă deci, senzaţia pe care o produceau aceste două apariţii, ori şi unde se arătau. Cele două revolvere deveneau aproape de prisos : era suficient ca cineva să-i zărească numai, în aceste neobişnuite costume, spre a-i pieri pentru totdeauna pofta de a le ieşi în cale. De aceea, la început, le-a fost greu chiar de a găsi pe cineva care să le arate drumul. A trebuit să şi-l dibuie singuri, pe la Dărmăneşti, peste Dealul Balaurului, apoi pe apa Almaşului, pînă la mînăstirea Horaiţa.

Sosiţi aci spre asfinţitul zilei, Hogaş şi tovarăşul lui s-au bucurat de o primire nu prea călduroasă. Fapt pe care el şi-l explică prin aceea... că stareţul suferea de un guturai care îngheţase, sub această răceală din părţile cele mai înalte ale persoanei sale toată veselia sufletească. De altfel, adaugă Hogaş, borşul de chitici pe care a fost nevoit să-l comande, după datinele creştineşti ale mînăstirilor, pentru a alina flămînzenia celor doi drumeţi, n-a fost de natură să înlăture această blestemată răceală !

De la Horaiţa, cei doi tovarăşi de drum au pornit, în ziua următoare, probabil peste Crăcăul Mic, prin marile lui păduri de fag şi seminceri, spre Valea Seacă, de pe înălţimile căreia au avut, întîia oară, vederea întreagă a munţilor de marnă cenuşie ai Neamţului, care se întindeau ca o fîşie de fum plumburiu peste zarea depărtată a cerului.

În dimineaţa următoare, călăuziţi de popa Alecu, drumeţii s-au îndreptat spre Sihla, pe poteca Ciungilor, ale căror vîrfuri măcinate de ploi mai farmecă şi azi călătorul, cu puzderiile lor de flori şi mesteceni. Poteca Ciungilor constituie una dintre cele mai desfătătoare preumblări. Tot timpul, călătorul e întovărăşit de muzica subţire a acestor chitarişti neobosiţi care sînt greierii şi de foşnetul neliniştit al arinilor, pînă acolo unde ea se termină în desişul de perie al pădurilor Sihlei. Adică acel loc, pierdut în inima munţilor, în care numai vulturul cu zbor îndrăzneţ mai străbate, din cînd în cînd, rotat şi atent,

căile pustii ale văzduhului. Natura este aspră. Poteca îngustă. Frîntă. Singurătatea deplină.

Populată cu legende, Sihla mai are şi acum, pentru turiştii zilelor noastre, atracţii vrednice de văzut : Peştera Sfintei Teodora, despicată vertical în mijlocul unui perete de stîncă, în adîncurile căreia se spune că ar fi trăit vac de 60 de ani sfînta cu acel nume; apoi cîntecul de cleştar al fîntînii de unde ea venea să-şi ia apă ; şi, în fine, Piatra Căprioarelor, astfel numită, fiindcă în iernile grele ciutele vin să ţină sfat deasupra ei.

Din Sihlă, trecînd peste Pîrîul Alb şi geamănul lui, Negru, poteca duce la Sihăstrie : un cuib de oameni, ai spune strămoşi ai vieţii monahale, retraşi în adîncurile cele mai nepătrunse ale codrului şi singurătăţii. Natura e aci mai puţin aspră ca în Sihlă, totuşi, cum spune Hogaş, fiorii pustiului îţi răcesc inima şi te fac fără voie să te doreşti pe aripile vreunei pajuri din poveste, care să te scoată la cealaltă lume.

Coborînd de la Sihăstrie, Hogaş şi tovarăşul lui, vor fi trecut peste prundişul, proaspăt spălat în fiecare zi, al apei Secului, spre a ajunge cam pe la nămiază, la mînăstirea care a împrumutat numele pîrîului : una dintre cele mai frumos situate, mai bogate, şi mai bine păstrate dintre toate locaşurile de închinare moldovene. De unde, cum înţeleg, întorcîndu-se îndărăt, ei au coborît spre Agapia. Drumul de picior, care uneşte aceste două mînăstiri, străbate acea nesfîrşită desfăşurare domoală de coline pe care localnicii o numeau odinioară „Arşiţi". Poteca răzbate, după două ceasuri, deasupra Agapiei vechi.

La jumătatea drumului dintre Schitul acesta, cîndva înălţat de Petru cel Şchiop, şi mînăstirea cea nouă, se află Piatra lui Aron : numită astfel, spune tradiţia, în amintirea unei corecţiuni pe care domnitorul moldovean cu acelaşi nume a primit-o cînd era copil de la unchiul său, Petru.

De la Agapia, ca să meargă spre Munţii Hălăucii, spre a ieşi în Valea Bistriţei, Hogaş, tovarăşul său, ca şi drumeţul contemporan, n-au avut decît un singur drum : din nou la mînăstirea Secul, apoi prin împărăţia fermecată a copilăriei celuilalt inegalabil umorist al Moldovei : Creangă — pe calea Pipirigului, prin Dumesnic şi Valea Ozanei,

la poalele masivului deşirat al Hălăucii. De pe vîrfurile lui se vede, profilîndu-se în zare, silueta dîrză a Ceahlăului. Călătorul orientat poate distinge, în zilele senine, nu numai vîrful impunător al Toacei, dar chiar stîncile Scăldătorii Vulturilor, Piatra Detunată, Panaghia, Ocolaşele şi Piatra Sură.

Aci, pe Hălăuca, culege Hogaş una dintre cele mai frumoase descripţii ale dimineţii la munte. „Ne aflăm acum pe înălţimile din urmă ale Hălăucii. În depărtare răsăritul imens arde în valurile de foc ale zorilor, iar soarele, ca o colosală sprînceană de aur curat, se ridica de după linia neagră şi ondulată a munţilor vaporoşi. Umbrele se îngrămădeau în apusul încă în amurg şi grăbite se aruncau în haosul altor lumi.

Din văi, negurile adormite începeau să se înalţe trezite de întîile raze ale dimineţii ; coloane sure de fum se îndreptau spre ceruri, topindu-şi creştetele în văzduhul din ce în ce mai luminos şi limpede."

Din înălţimile Hălăucii, se lasă la dreapta valea clară a Ozanei, iar cotind la stînga, neguroasele văi ale Sabasei şi Borcii, spre jgheabul larg şi frămîntat al Bistriţei.

Poteca trece dintr-o vale într-alta, ţine firul apelor printre mestecenii pletoşi şi argintii, pînă intră sub coviltirele de frunziş compact ale Munţilor Borcii.

De aci, la Şarul Dornei, punctul terminus al călătoriei, se poate merge pe două drumuri: pe la Broşteni şi Valea Negrii, sau de-a dreptul peste Muntele Corbu.

Hogaş şi tovarăşul său, călăuziţi de Aniţa, au ales calea cea mai frumoasă : peste Corbul, prin Şeştina, apoi prin Panaci şi Păltiniş, la Şar. Căci, dacă Corbul este un munte urît şi sărac, Şeştina înseamnă, în schimb, un ţinut vesel şi verde, închis în zare de creştetele subţiri şi vagi ale munţilor transilvani.

De la Şarul Dornei, după probabil 8 sau 10 zile de drum, mereu pe jos şi numai în ultima parte a călătoriei călare, Hogaş s-a întors la Piatra, de unde pornise, pe cel mai fericit drum care îi stătea la îndemînă : apa. Cu plutele. Pe la colţul Acri, prin Chei şi peste Toance.

Deci cea mai sălbatică şi de neuitat cale a tuturor munţilor româneşti : Bistriţa.

Traiectul parcurs de Hogaş rămîne, astfel, şi astăzi, unul dintre cele mai interesante din România. L-am făcut eu însumi, descifrîndu-l, pas cu pas, dintre paginile cărţii şi ale naturii, astăzi din nou înfrăţite în amintirea acestei de neuitat călătorii.

Cele cîteva decenii curse, de cînd Hogaş a călătorit pe acolo, n-au schimbat mare lucru ; poteca e aceeaşi, munţii tot ca odinioară, acelaşi cîntecul apelor. Ba chiar popa Alecu şi Aniţa, călăuza din Gura Borcii, mai sunt pe lumea asta : îi va fi nemurit, probabil, şi pe ei, dragostea şi condeiul vrăjit al acestui mare ctitor literar al Munţilor Neamţului, care a fost Calistrat Hogaş.

Sport şi centre de iarnă*)

Iarna românească este, ca fenomen turistic, o realitate foarte recentă. Diferită, bineînţeles de iarna romantică, în care nevoia de mişcare se rezolvă, tradiţional şi exclusiv, prin acele limitate evadări cu sania, surugiu, harapnic şi clopoţei, pînă la distanţe mai mult ori mai puţin mari de zidurile oraşelor. Iarna rămînea, astfel, pentru unii prilej de izolare şi cafenea, pentru alţii, dar foarte puţini, cel mult prilejul de a dezmorţi vînătoreşte oţelele puştilor.

În acele condiţii, fireşte că nu se putea vorbi de o iarnă turistică. Anotimpul nu sporea farmecul naturii. Zăpada reprezenta altceva decît o mască adausă realităţii. O ispită în plus. Era un zăgaz ridicat împotriva temerităţii omeneşti, ca o sentinţă definitivă a naturii care n-admitea, vreme de aproape o jumătate de an, riposta niciunui pas ori a vreunei cît de reduse intenţii drumeţeşti. Mişcarea se împotmolea în vestminte, o apă de munte într-o albie de şes.

Iarna statică de odinioară este astăzi un anotimp aproape dionisiac : toate întinderile ei albe sînt doldora de viaţă şi de chiot vesel. Modificînd tradiţia, în care — odată cu întîia cădere a zăpezilor — mişcarea începea să hiberneze, noua iarnă înscăunează definitiv primatul şi triumful energiei omeneşti împotriva oricărui obstacol al anotimpului : turismul şi sporturile îşi prelungesc astfel existenţa pentru toată durata cît, altădată, erau condamnate să fie, de la ultima frunză îngălbenită, pînă la începutul verii, simple unelte fără vreo utilitate. Iarna de

*) Articol publicat în **Lumea turistică**, nr. 7, februarie, 1935.

astăzi aparţine integral omului : ca pe o redută cucerită necunoscutului, cu fiecare an trecut, el îşi implîntă, tot mai sus pe înălţimi, chiotul său, ca un triumfal steag al vieţii.

În această ordine, Sinaia a fost întîia noastră şcoală publică de familiarizare cu munţii şi cu iarna : turismul românesc în genere, şi turismul de iarnă îndeosebi, îşi datorează începutul şi o bună parte din dezvoltarea lor actuală acestui oraş de pe Valea Prahovei, tăinuit între brazi şi legănat în cîntecul melodios al Peleşului. Sinaia nu cunoaşte niciodată o întrerupere sezonală. Dacă, bunăoară, în cele mai multe staţiuni climaterice, iarna este un anotimp mort, neorganizat şi lipsit de vreo atracţie pentru marele public, nicăieri în schimb ea nu este mai frumoasă ca la Sinaia. E de ajuns să cadă întîia zăpadă, ca un spectacol nou să înceapă şi trenurile să aducă de pretutindeni nenumăraţi vizitatori. Sinaia a înlesnit astfel descoperirea iernii şi a creat pasiunea ei. Pentru publicul românesc, ca şi pentru cel străin, Sinaia oferă astfel, la cel mai înalt grad de confort posibil, toate bucuriile iernii : vaste terenuri de schi, nenumărate poteci pentru săniuţe şi cea mai modernă pîrtie de bob din întreaga ţară.

Pe ea şi-au cercat întîia dată puterile Papană, Hubert, Frim şi Dumitrescu, pentru a nu cita decît pe aceşti temerari cîrmaci ai bobului, mulţumită cărora culorile româneşti şi-au cucerit cele mai înalte izbînzi internaţionale care există : de două ori campionatul mondial de specialitate.

Şi, tot Sinaia pune la îndemîna amatorilor de excursii mai îndelungi, preferabil în grup, putinţa unor deplasări pînă la şase şi chiar zece ore, pe platourile de pe Furnica, spre Vîrful cu Dor, Piatra Arsă şi, mai departe, spre Omul, Casa Peştera şi Bolboci, deschise în tot timpul anului.

De altfel, asemeni Sinăiei, sporturile zăpezii se practică în aproape toate localităţile de pe Valea Prahovei, dintre care Predealul este centru de frunte. Aci îşi are, între altele, sediul de iarnă Institutul Naţional de Educaţie Fizică*) : cea mai de seamă şcoală de iniţiere şi perfectare a acestor sporturi.

*) Azi Institutul pentru Educaţie Fizică şi Sport.

Dar, tot atît de complete cît în principalele localităţi de pe Valea Prahovei, sporturile de iarnă se pot practica şi în regiunea Braşov — Poiana Braşovului — Postăvarul.

Toate aceste trei centre, admirabil înzestrate pentru iarnă, intim legate între ele, dar diferite ca posibilităţi, pot fi folosite fiecare pentru un anumit sport : Braşovul ca centru de patinaj, Poiana pentru schi, avînd terenuri foarte proprii şi în prezent una dintre cele mai bune trambuline din ţară, iar Postăvarul, cu cele două case de adăpost ale sale, deopotrivă pentru schi cît pentru alpinismul de iarnă. Dintre ele se cade îndeosebi subliniată proprietatea Touring-Clubului României*) : magnific situată, la 1700 m altitudine, de jur împrejur cu cea mai vastă şi impresionantă vedere alpină, confortabilă şi civilizat gospodărită de soţii Van Saanen, bucurîndu-se totdeauna de avantagiile unei zăpezi timpurii — care persistă şi în acest an încă de la începutul lunii decembrie, — ea este unul dintre adăposturile ideale ale munţilor noştri.

Asemeni regiunii Braşov — Poiana — Postăvarul, Sibiul alăturat Păltinişului constituie, din două valori care se completează, un interesant centru de iarnă : Sibiul, oraş prin excelenţă frumos, confortabil şi ieftin, posedă unul dintre cele mai frumoase patinoare naturale din ţară, pe lacul din mijlocul pădurii numită Dumbrava ; iar Păltinişul, cu largi terenuri de schi, are şi o trambulină pentru sărituri.

Situat la 1400 metri altitudine, în mijlocul unor mari păduri de brad, cu o zăpadă foarte abundentă şi timpurie, cu cîteva vile şi case de turişti, cum bunăoară acele ale societăţii S.K.V.**) şi Consistoratului din Sibiu, dintre cele mai confortabile, Păltinişul întruneşte toate calităţile unei excelente staţiuni de iarnă şi de sport. Întru totul egal posibilităţilor pe care le oferă, mai ales în ceea ce priveşte turismul alpin, casele de adăpost din masivul munţilor Făgăraş : Bîlea, Negoiul şi Bărcaciul.

În acelaşi timp, Sibiul este întregit, prin frumuseţea şi legăturile directe pe care le oferă Valea Oltului, de

*) Azi cabana Cristianul Mare.
**) Asociaţie de turism din Sibiu, înfiinţată în anul 1890.

vecinătatea unui alt centru de iarnă : Rîmnicul-Vîlcea, patriarhal oraş oltenesc, înconjurat de nenumărate plaiuri proprii schiului.

Dintre staţiunile balneo-climaterice de pe valea superioară a Oltului, aceea care trebuie să reţină, îndeosebi, atenţiunea amatorilor de odihnă şi de mişcare iarna, este de bună seamă, Tuşnadul. Într-un cadru natural cum nu se poate mai fericit, la poalele unor mari păduri de brad, care pătrund pînă în inima localităţii, schimbînd-o toată într-un adevărat parc, staţiunea este situată pe malul stîng al Oltului, acolo unde apele lui taie rădăcinile de lavă împietrită ale munţilor Harghitei.

La o altitudine de 650 m, cu un climat constant subalpin, cu un aer puternic ozonizat şi o temperatură agreabilă, Tuşnadul era firesc destinat să fie, pe lîngă o reputată staţiune balneoclimaterică, un minunat centru de iarnă : cu vaste terenuri pentru schi, poteci pentru săniuţă şi o pistă de bob pentru amatori.

Cît priveşte patinajul, iubitorii acestui sport au la îndemînă cel mai frumos patinoar din întreaga ţară, amenajat în chiar ştrandul localităţii, format prin captarea apelor Oltului, într-un splendid bazin natural.

Alt centru minunat înzestrat pentru iarnă este Vatra Dornei, graţie plaiurilor despădurite şi neaccidentate din preajma localităţii. Amatorii de schi se pot deplasa spre Iacobeni, Cîmpulung, Măgura sau şesul Dornei. Ceea ce pune însă, mai ales, în lumină măsura în care Vatra Dornei este înzestrată pentru sezonul de iarnă, este faptul că Institutul Naţional de Educaţie Fizică, apreciind valoarea naturală a localităţii, şi-a creat aci un centru de iniţiere şi pregătire pentru iubitorii de schi.

Dintre celelalte sporturi, se mai pot, de asemeni, practica iarna la Vatra Dornei : săniuţele, patinajul şi chiar bobul, pentru care o pîrtie a şi fost trasată.

Mulţumită aşezării naturale, izvoarelor termale, confortului şi faptului că au fost din vreme anume amenajate spre a putea fi folosite chiar în sezon impropriu, Băile Herculane au fost prima staţiune balneară din ţară care a cunoscut o activitate de iarnă.

De fapt, localitatea rămîne deschisă iarna, nu numai pentru bolnavii care au neîntîrziată nevoie de apele ei

miraculoase, ci şi pentru iubitorii de odihnă, la aer curat, în linişte şi confort. Mai mult chiar : potecile localităţii care coboară spre Valea Cernei pot fi uşor folosite pentru săniuţă, iar şoseaua care străbate localitatea, venind de la gară şi mergînd să se înfunde în susul apei, lipsită de orice circulaţie, poate servi amatorilor de schi, deopotrivă cît plaiurile care se găsesc în josul văii.

De bună seamă că acest tablou, trasat din date şi culori mult prea sumare spre a fi complet, nu poate cuprinde toate valorile de sport şi mişcare pe care le dăruie astăzi iarna. Bunăoară, minunatele locuri de schi din jurul caselor de adăpost ale Secţiei Apusene a Touring Clubului României şi, mai ales, acele pe care le pune la îndemîna pasionaţilor acestui sport staţiunea climaterică Stîna din Vale, centru de iarnă de imense posibilităţi, confort şi viaţă ieftină.

Pe aceiaşi linie cu ea, ca valoare naturală, regiunea lacului Ghilcoş*), extrem de vizitată în timpul verii, nu e mai puţin încîntătoare nici în cadrul iernii : îmbrăcate sub zăpadă şi încărcate cu grele dantele de ghiaţă, Cheile Bicazului, la nici un sfert de oră depărtare, apar şi mai sălbatice, iar lacul, schimbat în patinoar natural, e tot ce poate fi mai ispititor. Nu mai puţin atrăgătoare sunt, pentru schiori, plaiurile de la poalele munţilor Suhard sau de pe marginea lacului. Legat de oraşul Gheorgheni printr-o admirabilă şosea, Ghilcoşul se situează astfel, şi în cadrul sezonului de iarnă, drept unul dintre cele mai complete centre de odihnă şi sport.

*) Cunoscut mai ales sub denumirea **Lacul Roşu.**

Munţii Făgăraşului iarna*)

Spre norocul poeziei drumului, mai sunt şi astăzi călători care nu văd această înaltă şi plural trîmbiţată mîndrie a secolului nostru, viteza, ca pe o nevoie absolută a tuturor părticelelor din care se articulează acel imens paianjen al hărţii româneşti : reţeaua drumurilor de fier.

Dacă mergînd spre Cernavodă, la Turnul Măgurele, spre Caracal ori Calafat, visezi pentru tine, călător ostenit, rapiditatea metrourilor din Paris, ori recordurile trenurilor americane, sunt, în schimb, în ţara noastră, alte nenumărate porţiuni, unde ai vrea să te simţi, în tren, ca pe un maldăr parfumat de fîn, tras cel mult cu viteza unei perechi de boi.

Un astfel de drum mai este, şi azi, linia care pleacă din Braşov spre Sibiu, străbătînd toată străbuna „Ţară a Făgăraşului" şi vechea cetate, astăzi oraş, purtînd acelaşi nume.

Dacă ai norocul să faci, întîia oară, acest drum cu trenul care pleacă din Braşov înaintea soarelui, sau, invers, de la Sibiu cu acela în care amurgul te surprinde ieşind din Făgăraş, niciodată, vară sau iarnă, oricît de zorit ai fi de treburi, ori blazat de privelişti, nu vei simţi ca atunci patriarhala binefacere a trenurilor rămase, pe această linie, tot la viteza pe care o aveau la începutul acestui veac.

Dar, chiar dacă ar trebui să rabzi cîteva somnoroase ceasuri de căldură mai mult decît pe linia cea mare, prin Sighişoara, şi încă n-ar trebui să pregeţi. Rapidul este mai mult un tren de şes, pentru bolnavi sau oameni de afaceri. La munte, trenul personal, cu antractele numeroase şi lungi ale micilor gări, este infinit mai potrivit.

Iată, bunăoară, această bucată de drum pînă la Făgăraş : la început cu lanuri domoale de grîu, a căror orgă foşneşte sub degetele vîntului, mai apoi cu pajişti de fîneţe sunînd a mătase, în mijlocul cărora oamenii s-au oprit în faţa trenului ca nişte troiţe vii, subt straşina largă a pălăriilor de paie.

Pe urmă, în stînga, Măgura Codlei : singură printre cîmpurile geometric parcelate ale „Ţării Bîrsei", ca şi cum s-ar fi răsleţit de cireada acum depărtată a munţilor, cîndva în preistorică trecere pe aci. Iar în fund : creasta fierăstruită a Pietrei Craiului şi, în fine, silueta severă şi plastică a Munţilor Făgăraş, dominînd voievodal tot cerul şi fresca vastă a acestor peisagii.

Dacă este adevărat că, asemeni izvoarelor care ţîşnesc sprintene din nemişcarea fundurilor geologice, munţii sunt sfidările împetrite, lansate de pămînt curiozităţii şi pasului omenesc — nicăieri această afirmaţie nu apare mai valabilă ca în preajma Făgăraşului : idealizaţi de ochi, fie printre crengile încărcate primăvara cu toţi clopoţeii florilor, fie văruiţi de lumina grea a amurgurilor, ori îmbrăcaţi ciobăneşte în zăpezi, Munţii Făgăraş sunt, pentru turist, ca o mută şi irezistibilă provocare geografică.

Extrem de frămîntaţi, brăzdaţi de văi, cu vîrfuri care nu o dată depăşesc 2500 metri, torente care ţin mereu treze glasuri între pereţii stîncilor şi ape, ducînd generoase inima munţilor pînă în albia Oltului, Făgăraşii nu sunt, însă, nici cînd mai frumoşi ca în vremea toamnelor timpurii cînd, brusc căzute peste noapte, întîiele zăpezi aşează puncte strălucitoare pe i-urile vîrfurilor. Este întîiul avertisment al iernii: năframe pe care munţii, de la fereastra înălţimilor, le flutură verii care pleacă.

Bogaţi în păduri cu esenţe variate, Munţii Făgăraş capătă atunci una dintre cele mai frumoase transfigurări autumnale : de la culorile cele mai joase şi stinse, pînă la nuanţele cele mai vii şi ireale, asociate într-o gamă a cărei varietate depăşeşte imaginaţia şi paleta celui mai rafinat pictor.

*) Articol publicat în **Buletinul Alpin**, nr. 1, martie, 1935.

Dar, treptat-treptat, incandescența vegetală a arborilor se stinge și, dinspre vîrfuri, pe poteci și pripoare, coboară compactă puzderia de mioare albe ale iernii, subt veghea brazilor schimbați în ciobani.

Făgărașii își merită atunci, întru totul, numele cu care turiștii străini i-au dăruit : Alpii României.

Îndeajuns utilați turistic, pe aceeași linie cu Munții Bucegi (masivul cu cele mai numeroase adăposturi), Făgărașii păstrează, deschisă și cu suficientă gospodărie astfel încît să poată găzdui chiar o sută de oaspeți, una dintre cele mai încăpătoare case de adăpost din toți munții noștri : Bîlea.

Situată la 1324 m altitudine, în apropiere de cascada cu același nume, una dintre cele mai impresionante căderi de apă, casa Bîlea aparține asociației S.K.V. Drumul pînă la ea poate fi făcut, de îndată ce zăpada s-a așezat, chiar de acei care nu știu să folosească schiurile, și chiar fără ca drumețul să aibă nevoie măcar de colțari.

Ruta cea mai frecvent utilizată pleacă, pentru turiștii care sosesc cu trenul de la Sibiu ori dinspre Brașov, de la gara Cîrța. Aci se poate închiria, la nevoie, din satul cu acelaș nume, o bună sanie țărănească, mulțumită căreia într-o oră și jumătate se ajunge, trecînd peste apa Cîrțișoarei, înghețată acum, dar vrăjmașă ireductibil a podurilor în timpul verii, pînă la punctul numit „Casa Pădurarului" ; într-adevăr, gospodăria unui pădurar la care turistul, ajuns în puterea nopții sau surprins de vreme rea, poate afla odihna, primitivă dar curată, a unui pat țărănesc.

De aci drumul se îngustează în potecă, iar pentru cei neobișnuiți cu urcușul, sania se înlocuiește cu calul.

Pentru ceilalți însă, dornici de mișcarea liberă, pe subt crengile pădurii grele de rodul iernii, singurul auxiliar prețios al piciorului rămîne bastonul, adesea rudimentar improvizat din trunchiul unui pom, și fără ultrajul pavăzei unei bucățele de oțel la vîrf.

Ajunși la punctul numit „Belvedere", de pe o bancă de brad improvizată — adevărată arhivă de inscripții și stîngace încercări memoriale de caligrafie în lemn — drumețul poate cuprinde cu ochiul cea mai frumoasă vedere panoramică a munților Bîlei ; mai amplă și decît aceia

care se dăruie, din pridvorul casei de adăpost, la cel mult o oră și jumătate depărtare de aceste locuri.

Dacă generalizarea afirmației că fiecare drumeț care părăsește orașul, iarna, poartă în sufletul său bastonul de mareșal al orgoliului unui eroism excepțional, ar putea constitui, pentru cîțiva dintre ei, o nemeritată exagerare, nu e mai puțin adevărat că e necesar, totuși, să li se recunoască un drept în plus asupra contemporanilor rămași între zidurile orașului. Pentru acești „eroi", casa Bîlea are la îndemînă o răsplată admirabilă și imediată : bucătăria sa demnă de cel mai reputat restaurant ! ...

Pentru cealaltă categorie de turiști, acei care disprețuiesc facilele satisfacții culinare, preferînd firesc marile voluptăți ale Naturii, casa Bîlea le îngăduie, iarna, cîteva admirabile ocazii de excursie spre înălțimile din vecinătatea sa, dintre care cea mai căutată este aceea către adăpostul de piatră Bîlea : geamăn nominal al casei din vale și infinit mai incomod, dar cu 810 metri mai sus, el este zidit pe un fel de peninsulă înaintînd către mijlocul apelor lacului, cărora dăruind reflexul zidurilor sale primitive, le împrumută în schimb numele.

Spre această casă, drumul este incomparabil mai anevoios. Limitat pentru începători, el este accesibil, în primul rînd, turiștilor avansați : posesorilor de schi, pentru care el are de altfel și răsplata unor terenuri îndeajuns de proprii și întinse ; cum și a celor care știu să folosească îndemînatec avantajele colțarilor sau ale unor bune rachete: fără ele, urcușul este penibil, pe alocuri riscant și, în tot cazul, nu se poate efectua decît într-un timp cel puțin îndoit celui normal, altminteri de maximum 3-4 ore.

Dar nici un efort nu se va dovedi de prisos.

Drumul întreg este un lanț nesfîrșit de frumuseți : începînd de la cascada căreia bizarele arhitecturi de ghiață ale gerului îi dau un aspect fantastic de castel din basme, și pînă la lacul încercuit în orbita concavă de subt creasta Bîlea, ca un ochi al munților, pururi deschis spre înălțimi.

Dacă regiunea munților din jurul căldării Bîlea, mulțumită casei sale de adăpost, este superioară tuturor celorlalte eventuale centre de iarnă, mai există în Făgăraș încă două regiuni, spre care se pot îndrepta, cînd vremea este

bună, iubitorii sporturilor de zăpadă : drumul spre casa de adăpost Bărcaciul (1500 m altitudine) şi acel spre adăpostul de la poalele Negoiului.

Către casa de adăpost de la Bărcaciul, unde pot găzdui minimum treizeci de persoane, drumul poate pleca, fie din gara Sebeş, în apropiere de staţiunea climaterică Avrig, fie din Porumbacul de Jos, aflată şi ea pe linia Sibiu — Făgăraş.

În primul caz, traiectul urmează acest itinerar : Sebeş — Poiana Neamţului — Plaiul Ţării — Bărcaciul.

Dintre aceste două drumuri, acel care pleacă din Avrig sau din Sebeş este cel mai potrivit în vreme de iarnă, durata lui maximă fiind de circa şase ore.

În ceea ce priveşte celălalt adăpost, al Negoiului, calea către el, deşi îndeajuns de accidentată, urmează o linie mult mai simplă : tot cu sania de la Porumbacul pînă la Glăjărie, iar de aci, pe poteca directă pînă la adăpost, drumul durînd în total patru pînă la cinci ore.

Masiv prin excelenţă turistic, bogat vizitat în timpul verii, cu o plastică extrem de variată şi frămîntată, Munţii Făgăraş sunt, graţie acestor trei centre, Bîlea, Bărcaciul şi Negoiul, deopotrivă accesibili turismului de iarnă, schiului şi, pe alocuri, chiar ascensiunilor.

Cît despre alpinismul hibernal, sport în care noţiunea riscului personal este închisă, faţă de turismul obicinuit, la o potenţă infinit mai ridicată, el este pentru moment o realitate mai puţin proprie posibilităţilor făgărăşene de iarnă ; din acest punct de vedere, munţii Făgăraş sunt, bunăoară în comparaţie cu Bucegii, încă nedomesticiţi de temeritatea alpiniştilor.

Zăpezile lor rămîn astfel pure, pînă în ceasul cînd le sfîşie, chiar de pe văile celor mai înalte vîrfuri, soarele viu al primăverii, sau mînuţele neastîmpărate ale primelor flori.

Bucureşti, oraş de contraste*)

Bucureştii surprinde şi încîntă pe călătorul străin, ca şi pe cel din ţară. N-are suflet închis. El se dăruie ochilor, din întîiul moment : aşa cum e. Nu vrea să ascundă nimic, ştiind că farmecul îi stă tocmai în diversitate : amestec de Bizanţ şi Occident, de ieri şi mîine, de febră modernă, alături de marile linişti ale cartierelor noui ale promenadelor şi numeroaselor împrejurimi.

Bucureştii nu dă niciodată impresia de monotonie. De lucru pe care l-ai mai văzut. El îşi primeneşte continuu feţele : călătorul — străin îndeosebi — va fi totdeauna minunat şi surprins. Uneori chiar derutat. În nici un caz nu va părăsi capitala noastră fără regret. Fără să nu i se fi dăruit cu totul. Căci Bucureştii nu te lasă niciodată spectator. El te angajează în propria-i viaţă, ca într-un spectacol căruia nu poţi să-i rezişti.

Pitoreştile lui grădini de vară, unice prin antrenul lor, dau cartierelor mărginaşe ale oraşului, în serile calde, un ritm şi o putere de seducţie, dintre cele mai irezistibile. Muzica Bucureştilor e minunată : deopotrivă jazzul trepidant al circulaţiei, ca şi tarafurile de lăutari, adesea cunoscute pînă în cele mai depărtate colţuri ale continentului.

Văzut de sus, de pe o înălţime imaginară, sau din zborul unui avion, oraşul pare înecat în verdele arborilor ca în nişte ape care l-ar scălda de pretutindeni. Ele pătrund pe străzi, pe bulevarde, egal printre case mici ca şi prin-

*) Articol publicat în **România**, nr. 7—8, aprilie-mai, 1936.

tre blochausuri, asemeni unor canale de vegetație care s-ar vărsa în lacurile parcurilor și grădinilor din mijlocul lui.

Semnificativă pentru atașamentul românesc față de natură, bogăția de vegetație a Bucureștilor e deopotrivă prețioasă pentru contrastul pe care ea îl creează între tendințele moderne ale orașului și patriarhalitatea pe care el o păstrează, în ciuda oricărei evoluții.

Căci farmecul Bucureștilor va rămîne, probabil, pururi în măsura în care orașul va izbuti să înfățișeze totdeauna ceea ce, în fond, reprezintă astăzi : un aliaj armonios de contraste și ritmuri.

Expoziția României *)

În afară de rostul spiritual al Expoziției turistice de la București a Micii Înțelegeri, mai există încă un gînd : un alt rost de la care au plecat organizatorii români ai acestei manifestări : Oficiul Național de Turism și Ministerul nostru de externe. Ne aflăm astăzi pe punctul de a pune bazele unei industrii turistice. Fiindcă aceasta este, în realitate, activitatea pe care Oficiul de Turism o începe : organizarea turismului nostru, pe temeiuri practice, ca pe o uriașă uzină, în care să se prelucreze zăcămintele de frumuseți naturale ale țării. Și suntem convinși că nu ne înșelăm atunci cînd afirmăm că : un munte fără poteci marcate și case de adăpost, o splendidă mînăstire fără drumuri care s-o facă accesibilă vizitatorilor sau o stațiune balneară, cu izvoare miraculoase, dar lipsită de hoteluri ; toate acestea și încă altele, sunt egale cu acele minereuri, de o mare valoare, care zac însă fără folos în fundul pămîntului, pentru că nu există instrumente cu care să sapi pînă la ele, spre a le scoate la suprafață.

Ei bine, tocmai nevoia acestor instrumente : hoteluri, drumuri, supraveghere de prețuri etc. vrem să o legitimăm și să o facem evidentă, o dată mai mult. Desigur, știm că, dacă cineva ar avea poftă să discute în contradictoriu, pe această temă, ne-ar putea obiecta : dar pentru aceasta aveam negreșit nevoie de o expoziție internațională ?

Aci, cu voia colocutorului meu, răspunsul ar fi tot așa de simplu : da. Una este afirmația : avem o țară minu-

*) Articol publicat în **Lumea turistică**, nr. 18—19, mai, 1936.

nată, admirabil înzestrată pentru turism. Alta este verificarea acestei afirmații, printr-o confruntare imediată, cu două țări a căror organizare și forță turistică sunt unanim recunoscute.

Nu este vorba, bineînțeles, de o întrecere în care unul să fie mai bun și celălalt mai puțin bun. Ci de o prezentare în care noi vrem să punem în evidență imensele noastre posibilități, după cum celelalte două pavilioane amice vor înfățișa marile lor realizări, în domeniul turistic. Este vorba, prin urmare, de două puncte de vedere și, probabil, de două metode diferite de prezentare.

Întrucît privește pavilionul României, de care am avut cinstea să mă ocup, el are, ca ordonare a materialului, un caracter demonstrativ : să pună în lumină toate elementele care compun gama atît de variată și vastă a turismului autohton.

Mai întîiu cele propriu zis naturale : peisagiul, cu toate aspectele lui caracteristice : munte, apă, șes, Dunăre—Mare. Pe urmă valorile pe care omul le-a adăugat acestui peisagiu, o viață populară imens de bogată în manifestări folklorice originale, o creație țărănească infinit de complexă și o arhitectură extrem de personală. Nu lipsesc nici vestigiile arheologice, nici mînăstirile, nimic în fine, spre a da o frescă absolut completă a țării. Vizitatorii vor întîlni astfel, în expoziție, cele mai frumoase imagini alpine din Munții Maramureșului, din Carpați și din Banat ; colțurile de coloare autentică din „Țara Oașului", din Bihor, Hațeg, din Făgăraș și din Oltenia ; aspectele dramatice din Cazane, învecinate cu momentele de adîncă poezie ale Deltei ; chipul semeț al bisericilor de lemn. Toate acestea, alături de atîtea momente ingenuie de viață : un adevărat ghid și o caldă pledoarie în imagini pentru frumusețile autohtone. Mai rămîn încă de precizat două lucruri : cum este exprimat tot acest material și în ce măsură punctul de vedere al acestei expoziții va diferi de acel al manifestărilor similare anterioare.

În comparație cu trecutul, expoziția aceasta înfățișează toate mijloacele de exprimare ale imaginii, pe care posibilitățile tehnice din țară le îngăduiesc. Altădată, accentul prim cădea pe tabloul fotografic. Fotografia a rămas și azi. Dar nu mai e atît de singură. Cu ea se asociază : diapozitivele, în care lumina sporește calitatea imaginii ; dioramele, în care un anumit moment este descompus în diferitele lui planuri și rearmonizat prin intermediul culorilor și al luminii, montajele fotografice, în care desenul și indicația geografică, alternînd cu fotografia dau un relief cald celei mai aride informații documentare ; și, în sfîrșit, graficele în care toate caracterele turistice românești sunt situate, în cadrul țării, printr-o reprezentare grafică a lor în culori.

Nu ne lipsesc, astfel, decît hărțile în care informația să fie reprezentată prin circuite de lumină mișcătoare și, adăugăm, aceasta nu din vina noastră, cît a timpului prea scurt, și din lipsa unei industrii românești adecuate. În schimb, un mare număr de grafice, ale căror dimensiuni depășesc uneori 5 metri, situează geografic întreaga expoziție pe firele tuturor căilor de comunicație, iar un sistem turnant de imagini dă indicații practice în legătură cu vizitarea fiecărei regiuni caracteristice a țării. Fără să mai spunem că, pe toată durata expoziției, două birouri de informații stau permanent la dispoziția publicului.

În acest fel, Oficiul Național de Turism, care își începe atît de chibzuit activitatea, ca și Direcția Presei din Ministerul Afacerilor Străine, care îi acordă întregul său concurs, realizează, cu sprijinul „Lunii Bucureștilor" : pe de o parte cea mai desăvîrșită afirmare a valorilor turistice românești, pe de altă parte, cea dintîi asociere a Țărilor Micii Înțelegeri într-o imagine de interese și posibilități comune.

Sînt adevăruri și realizări care trebuie reținute.

Imagini de iarnă*)

O veche legendă din nord spune că iarna nu pleacă niciodată. Fuge numai pe înălțimi, acolo unde nici primăvara și nici vara — care o fugăresc continuu — nu o mai pot ajunge, ori cît de îndelung și bine ar ținti-o ele, din arcul înflăcărat al soarelui. Relativă ca orice creație a închipuirii omenești, această legendă e, de bună seamă, și mai puțin valabilă la noi, unde soarele e totdeauna tînăr, iar vara zăpezile nu cunosc nici măcar permanența înălțimilor. Bătrînii noștri — care își închipuiau iarna ca pe un cioban cu puzderii de turme de mioare albe — credeau că ea le ascunde, pe timpul verii, în adîncuri de peșteră.

De aceea, probabil, mai avem noi grote în care, și astăzi, iarna nu moare niciodată. Bunăoară, Scărișoara din Munții Apuseni : peștera în care doarme de veacuri un ghețar uriaș cu luminoase stalactite de ghiață, ca un plîns milenar al iernei. De aci, dacă e să credem fantezia populară, baciul a pornit, și anul acesta — ca în atîtea alte dăți — să coboare de pe înălțimi pe plaiuri, și apoi peste întreaga țară, compactele sale turme albe.

M-am întrebat de multe ori : care este cea mai puternică imagine de iarnă pe care o păstrez ?

Poate una, de la un sfîrșit de Octomvrie, undeva la poalele Făgărașilor, în imediata apropiere a munților. Cîmpul de timpuriu spart de pluguri fumega molcom, prin toate hoceagurile brazdelor. Cu toată vecinătatea crestelor, de două săptămîni doldora de zăpezi, o căldură nefirească

*) Articol publicat în **Buletin Alpin**, nr. 3, septembrie, 1936.

îndemnase pomii să-și deschidă, pentru a doua oară în acel an, nenumăratele ferestre mici ale florilor. Mai păstrez și astăzi, cred, surprinsă pe retina permanent vie a unei plăci fotografice, imaginea acestei suave epigrame florale a pomilor din Făgărași, la adresa anotimpului vecin.

Sau aceea pe care am avut-o tot iarna, la Păltiniș : a omului care mergea pe ape. Anume : vîntul bătînd mai multe zile din aceeași direcție săpase uniform, în zăpada moale, un fel de cute multiplicate la infinit. Înghețate peste noapte, ele puteau fi asemuite a doua zi, în soarele scînteietor al dimineții, cu reversul de umbre din spatele fiecăreia, întinderii agitate de valuri a unei mări, astfel încît, întîia siluetă care s-a desfăcut din ceață, venind către adăpostul nostru, în ritmul egal al schiurilor, părea cu adevărat că plutește pe ape...

Îmi stărue și acum subt pleoape un apus de soare iarna, în Munții Bucegi : aproape prin întuneric, la cîțiva metri, subt Crucea de pe Caraiman, pe toată întinderea ei acoperită cu imense lespezi de negură, Valea Prahovei se zărea, poleită de soare, printr-o simplă spărtură a norilor, cu toate așezările ei, de la Bușteni pînă acolo unde ea se dizolva în infinitul alb al cîmpurilor petrolifere. Căci acesta constituie unul din miragiile iernii : limpezimea, s-ar putea numi : de cleștar optic, pe care o capătă văzduhul în ger ; grație ei, poți urmări, atît de departe cît îngăduie ochiul omenesc, chiar lujerile subțiri ale fumului din hornuri, asemeni unor imateriali nuferi pămînteni care ar căuta pe înălțimi, ca să înflorească, suprafețele calme ale iernii...

Dintre imaginile literare ale iernei, cred că una dintre cele mai fericite, este aceia pe care o citează Jules Payot : zăpada care cade ușor, cu un sgomot imperceptibil, este asemeni foșnetului pe iarbă al unei rochii de crêp. Și adaugă: „din muzica aceasta tăcută și-au cules, probabil, femeile de la munte, melodiile lor de leagăn pe cari, ascultîndu-le, te cufunzi în acel somn al zăpezii, din care ai sentimentul că nu te vei mai trezi niciodată“.

Marele transformist al iernei este, însă, tot soarele. Fără el, pădurea, chiar cu toți pomii încărcați de zăpadă, este înecată într-un întuneric alburiu. Aproape boreal, ce-

rul nu trimite nici un zîmbet. Singură zăpada, sub abajurul pădurii, luminează mut. Cînd, brusc, printr-o spărtură de nori, cade un mănunchi de raze : destul, ca un spectacol inubliabil să se nască dintr-o dată. Brazii prind viaţă. Albul lor a devenit nematerial şi, pe fundalul opac al pădurii, ei par ochilor un pîlc de îngeri ai iernii, în mers.

De altfel, ca iarna nimic nu dă luminii valori mai neaşteptate. Soarele nu cunoaşte, vara, decît efecte de apus şi răsărit. Frumoase, dar oarecum egale : uneori dramatice, alteori numai picturale, niciodată însă atît de variate şi pline de surprize, cît oferă iarna la fiecare ceas din zi. E destul să treacă un nor, ca un arcuş peste vioara de lumină a zilei, ca totul, absolut totul, să se schimbe !...

Soarele dublează, iarna, pînă şi propria-ţi umbră, la distanţe neînchipuit de mari. De cîte ori miragiul zăpezii nu te face să strigi cuvinte de bună sosire cuiva, care nu se apropie niciodată. Ţine între tine şi el o distanţă egală. Merge cînd mergi şi se opreşte cînd stai pe loc. Depărtarea este atunci ca o apă, pentru adîncurile căreia nu există nici un năvod în stare să prindă vreodată mincinoasele năluci ale zăpezii.

Soarele dă, în plus, zăpezii, lumini atît de vii încît, dacă închizi ochii, ele se schimbă parcă în sunete şi îţi pare că le auzi. Pui ochelarii de soare cu graba cu care ai îmbrăca pe un trup gol vestminte, atunci cînd vine gerul; subit o altă lume se declanşează ochilor. Distingi dintr-o dată, ca la un uriaş microscop al luminii, corpuri şi forme a căror existenţă nici n-o bănuiai : conuri, cuburi, stele, ca într-o imensă vitrină didactică, la o lecţie de geometrie a naturii, predată solar.

De bună seamă, atunci cînd Henry Cuënot se întreba : nu e mai frumos muntele, iarna? nici un răspuns nu putea fi mai plastic decît acela pe care el singur l-a găsit : sub linţoliul alb care o acoperă, natura alpină, îndeobşte aspră, este ascunsă cu o grijă mai gingaşă, cu o artă mai suplă. Zăpada este ca un greu şi scînteietor ţesut de catifea. Ea îmbracă totul în ireale umbre albastre şi pune, în fiecare brad, nenumărate coliere de lumini. Înainte de răsăritul soarelui, cerul este curat ca un iezer în care stelele şi-au scăldat toată noaptea micile lor făpturi de lumină ; iar seara este asemeni unor vitralii în dosul cărora curg

cascadele de purpură ale apusului. În impresionanta tăcere albă a înălţimilor reculegerea este mai desăvîrşită. Sufletul mai larg. Simţirea mai adîncă. Gîndul urcă mai sus, lăsînd în urmă — ca iarna celelalte anotimpuri — tot ceea ce veştejeşte şi trece. Omul adoră mai puternic, iar inima îi devine un reflex superior al acestor frumuseţi pure : linişte, zăpadă, soare !...

Mi-aduc aminte de povestea în care un spirit bun aruncă în calea Zmeului, în goană după Ileana Cosînzeana, un şir de obstacole : perii care se schimbă în păduri dese, piepţeni care se transformă pe loc în ziduri, arbori care capătă viaţă şi pun piedici mersului dezlănţuit al Zmeului. Continuînd basmul, iarna trebuie să fie tot unul dintre aceste obstacole, pus de natură, de astă dată în calea omului, devenit din ce în ce mai temerar şi plecat, astăzi, ca să surprindă cît mai multe din tainele pămîntului şi ale înălţimilor. Anume ca să-i creeze, cît mai plastic posibil, năluci şi visuri tulburătoare. Iată, bunăoară, acest pom, după care straiele zăpezii atîrnă peticite : cît de vizibilă face lupta dintre el şi haita nemiloasă a vînturilor, al căror chiuit flămînd îl auzim uneori atît de aproape ! Mai departe, un jneapăn subt zăpadă e ca o fiară care stă să sară asupră-ţi. Tăcerea însăşi, aşteaptă să sugrume orice strigăt.

Fără voie, te gîndeşti la cuvintele aceluiaş Jules Payot : zăpada constituia altădată o forţă de diminuare a gîndirii omeneşti, şi dai dreptate reflecţiei sale : trebuia găsit instrumentul care să restabilească un echilibru. Acesta a fost schiurile. După cum barca a scos omul de sub tirania fluviului şi a mării, prefăcîndu-i din adversari în fideli aliaţi ai săi, la fel schiul l-a eliberat de sub servitutea zăpezii.

Iată, de pildă, imaginea primului schior, pe care l-am văzut. A apărut departe, pe creastă, ca o pasăre. Mîinile sprijinite în beţele care se apropiau şi depărtau ritmic de trup, dădeau o impresie de pregătire de sbor. Ai fi spus : Icar în clipa cînd îşi cerca puterile. Apoi impresia s-a conturat. Omul a început să coboare : văzut împotriva luminii, în nouri de pulbere de zăpadă pe care îi stîrnea şi îi lăsa în urma lui, el îşi adăuga — pe măsură ce sporea ochiului

nostru — două fantastice aripi, țesute din cristale de zăpadă și din reflexe de soare. A fulgerat prin fața ferestrelor cabanei, fără să oprească. Aproape l-am fi crezut ireal, dacă n-am fi avut — drept mărturie materială a fugarei lui prezențe — dîra subțire a schiurilor. Alături de ea, un întreg grup care a trecut apoi strigînd, a aliniat alte urme, ca versuri în strofele unei poeme, de tinerețe și triumf...

Schiul a dăruit astfel — spunea abatele Gaurier — pasionaților de frumuseți alpine, posibilitatea de a le avea, într-o vreme cînd ele erau mai strălucitoare ca oricînd. Căci nu lor era să se refuze muntele, tocmai în clipa cînd iarna făcea să cadă pe el miraculoasa ei mantie de stele de argint, cînd îi aruncă pe umeri — ca unei logodnice — vălul de mătase al zăpezii și cînd, în fine, îi pune pe frunte — ca unei regine — bogata diademă de briliante...

Cuvinte care ilustrează admirabil valoarea acestei splendide invenții umane. Factor care a înlesnit nu numai mișcarea într-un sezon prin definiție static, dar și descripția unei valori superioare de spirit și viață, în bună parte încă necunoscute : poezia iernei...

Rînduri pentru cunoașterea schiului *)

Ca în atîția ani de-a rîndul, încă de la primele zăpezi, munții au răsunat din nou, și anul acesta, de chiote: scăpați din arcurile văilor, schiorii au țîșnit ca niște săgeți vii, spre înălțimi. Pe zăpada lor curată, iarna a putut citi astfel, încă o dată, în caligrafia pîrtiilor proaspete, odată cu semnul înfrîngerii ei triumful îndrăznelii omenești.

Căci, cert, schiurile alcătuiesc una dintre cele mai temerare invenții umane. Cunoscute din cele mai vechi timpuri, istoricul și evoluția lor sunt, cu adevărat, de un adînc interes și pline de învățăminte. Se pare că, după afirmația lui Xenofon, în lupta împotriva iernii, cei dintîi le-au folosit muntenii din Caucaz, cam cu vreo 2000 de ani înaintea erei noastre, sub forma unor rachete de piele. Cu 1500 de ani mai tîrziu, precizează Fridtjof Nansen (căruia îi datorăm cea mai completă istoriografie a acestui nobil instrument de mișcare), aceste rachete se găseau la Armenii din Asia.

Cît privește linia actuală a schiurilor, ea descinde, de bună seamă, din primitivele rachete caucaziene. Formele lor, diferind de la o regiune la alta, au precedat desigur schiul european. De o suprafață aproape rotundă la început, ele tind, în ținuturile cu ierni scurte, către racheta eliptică, pe care o mai aflăm și în zilele noastre ; în schimb, acolo unde iarna durează, unde nevoia de a se mișca pe zăpadă este mai imperioasă, rachetele se modifică, se lungesc, se curbează : schiul obișnuit ia naștere.

*) Articol publicat în **România**, anul I, nr. 15, decembrie, 1936.

Unii cred că schiul vine din munţii Altai. Pe continent el nu este întîlnit, totuşi, decît mult mai tîrziu. Singură mitologia nordică îl menţionează. Are chiar două divinităţi: Nyord şi Ull, dintre care ultimul putea să alunece cu schiurile sale, nu numai pe zăpadă, dar şi pe suprafeţele apelor.

Episcopul Olaus Magnus, în a sa „Istorie a popoarelor din Nord", descrie o vînătoare pe schiuri, în Laponia. Apoi bătălii, în care pedestraşii utilizează acelaşi practic mijloc de mişcare, de formă însă foarte variată. Mai mult : în această calitate, de auxiliar militar, el joacă un rol de prim plan, chiar în cele mai multe din războaiele lui Carol al XII-lea.

După această perioadă de înfloritoare folosire a schiurilor, urmează, însă, o epocă îndelungată de decădere. Sau, în tot cazul, schiul îşi pierde însemnătatea ca sport ; rămîne numai în cîteva văi scandinave, ca simplu mijloc de locomoţie, lipsit de orice frumuseţe plastică. Resurecţia nu se produce decît în cea de a doua jumătate a veacului al XIX-lea, cu prilejul unui concurs în capitala Norvegiei. Atunci se pun, realmente, bazele unui stil. Se înţelege, în fine, nevoia coordonării eforturilor fizice. Armonizarea lor într-un singur sens : anume ca să se obţină maximum de facilitate în mişcare, cu minimum de cheltuială fizică. De altfel, subliniază în prefaţa admirabilei sale cărţi „Farmecul schiului" preşedintele Federaţiei franceze de specialitate : regenerarea rasei în Norvegia, descătuşarea ei din ghiarele exceselor alcoolice, coincide exact cu această resurecţie a schiului. El izbuteşte să smulgă ţăranul nordic din cîrciumi şi de lîngă vatra pe care fierbea permanent bărdaca tradiţională, spre a-l arunca din nou către munţi. Cu alte cuvinte : spre mişcare, spre libertate, spre sănătate !

Neînfăţişînd, în fond, altceva decît ecouri organizate ale vieţii, nici literatura n-a ignorat schiul : exemplul nordicilor a fost, de îndată, urmat de cea mai mare parte dintre scriitorii francezi, din care — lăsînd la o parte pe cei de specialitate : Buisson, Dunod, Gélinet, Giraud etc. — pot fi citaţi Chateaubriand, Lamartine, Victor Hugo, Dumas şi, mai ales, Honoré de Balzac. Acesta din urmă descrie, cu o artă demnă de prestigiul său epic, în „Etudes Philosophiques", coregrafia graţioasă a unei perechi care alunecă pe zăpezi, mulţumită unor schiuri fixate de picior prin „curele de cîine de mare, dublate cu piele de ren".

La rîndul lui, Lamartine îi consacră pagini de adîncă poezie şi avînt : să te simţi, spune el dus cu iuţeala unei săgeţi, şi să ai ondularea generoasă a unei păsări în aer, pe o suprafaţă de fapt netedă şi înşelătoare ; să-ţi imprimi ţie însuţi, prin simpla mişcare a corpului, şi spre a spune astfel : prin simpla cîrmă a voinţei personale, toate inflexiunile unei bărci pe mare sau ale unui vultur plutind în cerul albastru... aceasta a fost pentru mine o astfel de beţie a simţirii, o atît de voluptoasă încîntare a gîndului că nu voi putea niciodată să mi le amintesc, fără să nu fiu adînc turburat.

Instrument de reală desăvîrşire fizică şi morală, schiul înseamnă, pentru turistul contemporan, care vrea să călătorească iarna, ceea ce a însemnat pentru bunicii noştri, înlocuirea diligenţei cu trenuri şi automobile. Pentru orăşenii care întîrzie să-l adopte, o pildă plină de frumuseţe şi tîlc, o dau ţăranii noştri. Aceia care, locuind în regiuni de munte, fără să fi văzut vreodată un schi modern, îl confecţionează totuşi, din biete uluci sau doage de butoaie vechi. Evident, creaţia lor este lipsită de eleganţă. Pe ei, însă, nu-i interesează decît rezultatul. Şi el, nu se lasă niciodată aşteptat !

Nu trebue să ai, bunăoară, decît norocul de a vedea copiii de şcoală, din anume sate din Munţii Apuseni sau de la poalele Făgăraşilor, atingînd cu aceste inestetice invenţii ale lor, viteze îndeajuns de ridicate, ca oricine să priceapă că, în fond, schiul este, tot atît cît un instrument de mişcare, o lecţie de energie şi voinţă. De ea, turismul autohton, tînăr şi bine intenţionat, are grabnică şi absolută nevoie...

Sensul turistic al vînătorii *)

Dacă pentru drumețul contemporan vînătoarea nu este decît un simplu auxiliar turistic, odinioară sensul ei era infinit superior rostului care i se acordă îndeobște astăzi. Mai mult chiar. Vînătoarea poate fi considerată geneza sau, măcar, forma inițială a oricărei drumeții : începînd cu biblicul Nimerod, care întruchipa tipul vînătorului desăvîrșit, și continuînd cu Artemis și Diana, zeițele care purtau pe umeri, la elini și romani, arcul simbolic, vînătoarea a fost una din întîile profesii umane, recunoscute divin.

Grație ei, cîmpurile, pădurea și munții și-au deschis întîia dată ochiului și pasului omenesc tainele și frumusețea lor. Natura a încetat să mai fie o forță care înspăimînta, prin nepătrunsul ei. A devenit apropiată și primitoare : cultul ei păgîn s-a schimbat în adorare confientă, urmînd același destin ca și fabuloasa viață a sfîntului Hubert, patronul de astăzi al vînătorilor : trăind în veacul al VII-lea, păgîn prin credința sa și a strămoșilor, el s-a convertit la creștinism, după o vînătoare în timpul căreia a întîlnit un cerb cu o stea luminoasă între coarne ; și a ajuns mai tîrziu episcop de Liège.

Vînătoarea a umanizat natura. A domesticit izolarea ei mistică, în realități accesibile oamenilor ; prelungite prin timp, firele acestor realități nu sînt altceva decît înseși capetele turismului din zilele noastre.

Îndeletnicire a zeilor, vînătoarea a fost mai tîrziu înclinarea de predilecție a artiștilor ; de la monumentala „Diană" a lui Jean Goujon, sau cînturile lui Osian, de la

*) Articol publicat în **România**, nr. 10, octombrie, 1938.

pictura lui Albrecht Dürer, Rubens, Ridingher sau Horace Vernet și muzica lui Mehull, Rossini și Weber, pînă la puzderia de castele din pădurile Angliei, din Fontainebleau, Saint-Germain, sau Loire din Franța, toată arta medievală și modernă n-a făcut decît să o fixeze astfel : în piatră, în cuvinte, în culori sau sunete.

Integrîndu-se firesc în această tradiție, vînătorile au venit să redea, pe de altă parte, blazonului munților, cîmpului și pădurilor românești o strălucire din belșug meritată; aceeași pe care știuse să i-o cucerească, în arta literară, talentul fără egal și erudiția vastă, ale marelui Odobescu.

Ideal dăruită cu o gamă de vînat dintre cele mai variate și complete, cu ținuturi unice în Europa, imensele calități de acest gen ale faunei noastre situează România, și din acest punct de vedere, printre țările fruntașe ale continentului.

Întrezăresc, în clipa aceasta, siluetele zvelte ale caprelor negre zvîcnind, asemeni unor săgeți vii, de pe pripoarele repezi ale munților Retezatului ; scormoniturile, ca niște răni ale pămîntului, săpate de colții mistreților pe Diham și Piatra Craiului ; ori smeurișurile Munților Ciucașului, smulse întregi de furia vreunui urs, probabil nemulțumit de calitatea recoltei ! Văd și aud lupta cîinilor și a ciobanilor, cu proporții de bătălie organizată, într-o noapte, la o stînă din Penteleu, cu o familie de lupi venită să-și aleagă, negustorește, mieii și oile cele mai grase !

Retrăiesc, cu toate amintirile treze, lunile petrecute în Deltă, în tovărășia operatorilor cinematografici ai casei „Ufa" din Berlin, ca să turnăm acolo filmele documentare, astăzi cunoscute în lumea întreagă : „Paradisul Păsărilor", „Ultimii Pelicani din Europa" și „Hoții din Împărăția Păsărilor".

Mi-aduc aminte de toate acele ceasuri de nemișcare absolută; tot numai ca să dăm păsărilor iluzia că sunt singure la ele acasă, spre a le putea fixa toate detaliile vieții lor de fiecare ceas. Erau acolo vietățile cele mai bizare : de la lișița sprintenă ca o suveică, țesîndu-se continuu prin urzeala undelor, și berzele cochete care-și contemplau atente întreaga zi silueta în oglinda apelor, pînă la acele pilde

de superior instinct al familiei, pe care pelicanii le dau totdeauna celorlalte păsări.

Se înțelege ușor de ce, în astfel de condiții, asemeni naturii care a pătruns pretutindeni, în orice manifestare a vieții populare, ca și cel din urmă vers al liricii sale, vînătoarea a devenit, în aceeași măsură, o îndeletnicire familiară. Dincolo de traiul de fiecare zi, ea s-a prelungit în înseși realizările artistice țărănești : în smalțul vaselor de lut, în lîna covoarelor și chiar în ciopliturile de lemn.

O pădure, de șes sau de munte, dincolo de aspectele ei neanimate, dincolo de pitorescul ei vegetal, este o adevărată omenire. Un fel de continent tainic, în care fiecare specie de păsări sau de animale alcătuie țări și popoare diferite. Cu o imensitate de obiceiuri și un întreg complex de cerinți naturale, de care vînătoarea — spre a-și justifica rostul ei exact — trebuie să țină negreșit seama.

Rostul moral și educativ al munților*)

Am trecut de curînd pe sub munți. În săptămînile acestea din urmă, cînd vremea este ca o hartă pe care drumețul poate deosebi anotimpurile, asemeni unor țări cu hotare precise. Panglica de asfalt a drumului străbătea însăși împărăția de fast și de culoare a toamnei, gătită cu toate foșnitoarele ei podoabe de aur și de rubin. Pădurea, transfigurată de presimțirea sfîrșitului, își trăia glorios ceasurile ei din urmă. Incandescența vegetală a pomilor schimba pădurea, toată, într-un basm ireal. Mergeam pe drum, cu sentimentul că treceam printr-un palat vrăjit, prin sute și mii de încăperi, pline de avuții neștiute. Pasul nostru risipea tezaure: miile de bănuți de aur vechiu, ai frunzelor.

Dar, mai sus cu cîteva sute de metri numai, distingeam granițele basmului. Crestele albe ale munților, dădeau ochiului impresia unui hotar care despărțea un anotimp pe sfîrșite de altul care abia începea. La răspîntia lor, ochiul nostru nu știa pe care să-l admire mai mult. Care, dintre cele două înfățișări ale muntelui, erau mai frumoase. Ce vestmînt îl îmbrăca mai bine: mantiile luminoase de albe ale înălțimilor, sau lunga trenă de brocart purpuriu a văilor ?

Din loc în loc, crestele își potriveau, cu mîini aeriene, lungile bucle căzînde ale norilor. Nu se auzea decît, singur, glasul de psalt al apelor. Tăcerea era aproape religioasă. Spectacolul, unic. Am simțit, o dată mai mult, marea seducție pe care muntele o exercită asupră-ne. Irezistibila lui

*) Articol publicat în **România**, nr. 12, decembrie, 1938.

chemare, care a turburat întotdeauna sufletul omenesc, cum spunea cîndva Guido Rey: „Ca marea visurile navigatorilor". Bucuriile pe care le cunoaşte alpinistul, el le considera printre cele mai neobişnuite satisfacţii pe care viaţa le poate da : să cunoşti ambele feţe ale norilor, de jos şi de sus..., să asişti la naşterea lor, din dosul unei creste, şi să-i urmăreşti crescînd, pînă în clipa cînd ajung să cuprindă întregul orizont..., să desluşeşti frumuseţea pură care trăieşte egal în cerul dimineţii, în iarba moale, după cum în stîncă şi în zăpezi..., să vezi, pe măsură ce te ridici, cupola cerului devenind tot mai vastă..., şi să poţi contempla din înalt pămîntul obosit la picioarele tale sunt satisfacţii, spune Rey, pe care numai muntele le poate dărui.

Iată pentru ce, cît ne priveşte, dincolo de frumuseţea în sine, munţii înseamnă, credem, educativ vorbind, pentru tineretul românesc, cucerirea unui indiscutabil instrument de formare sufletească. Căci muntele creează caractere. E un mare pedagog natural. Într-o lucrare, apărută acum cîţiva ani, de curînd tradusă în limba franceză, drumeţul şi, în acelaşi timp, scriitorul englez Irving, studiind rolul munţilor, în formarea spirituală a unui popor, dădea, între altele, două exemple : Elveţia şi Anglia.

Ţară de munţi, Elveţia poate fi considerată drept patria alpinismului. Munţii n-au rămas, însă, pentru elveţieni, simple accidente geografice. N-au determinat numai un anumit fel de viaţă materială : o profesie sau o anume formă de economie. Înrîurirea lor a pătruns mult mai adînc : în însuşi sufletul elveţian ; în toate formele de creaţie în care el s-a realizat. Mai mult chiar, munţii au creat naţiunea însăşi : popor mic numeric şi, etnic, de obîrşii diferite, Elveţia este, totuşi, o naţiune mare prin dîrzenia şi calitatea sufletească a fiecăruia dintre locuitorii ei. Munţii au format, cu adevărat, un neam de oameni tari. Obstacolul a întărit fizicul. Nevoia de efort, spiritul. De aci, respectul munţilor, şi bunăoară, faptul că profesia de ghid constituie, acolo, un fel de nobleţă : oricîtă familiaritate cu înălţimile a creat, în Elveţia, vecinătatea imediată a munţilor, călăuza care conduce turistul străin pe potecile lor este considerată de toată lumea, ca îndeplinind o chemare superioară unei profesii obişnuite. Un ghid nu este,

pentru elveţieni, un simplu revelator de frumuseţi, ci un profesor. Un educator de voinţă. Un iniţiator într-o pedagogie practică : formă care întruneşte, echilibrat, efortul fizic cu acel sufletesc.

Prin raport cu alpinismul elveţian, dragostea pentru munţi a englezilor se situează pe acelaşi plan şi purcede dintr-o aceeaşi concepţie educativă. Fără să fie o ţară prin excelenţă muntoasă, Anglia a înţeles însă rolul sufletesc pe care munţii îl joacă ; şi a dat alpinismului o valoare de şcoală practică. Anglia a descoperit Alpii înaintea celorlalte naţiuni europene. Chiar a acelora pentru care ei sunt elemente făcînd parte integrantă din geografia naţională. Popor sportiv şi îndrăgostit de descoperiri, englezul a înţeles că nimic mai adînc decît muntele nu declanşează în om virtuţile şi încrederea în propriile forţe. Cineva care îşi petrece tinereţea în munte e, pentru concepţia engleză, un arcaş care va ţinti mîine şi mai departe : peste ape şi peste depărtări. Este, aci, unul din secretele puterii de dominare (de sine şi a altora), care formează atributul esenţial al acestei rase de mari cuceritori.

Deşi sportiv prin instinct, cel dintîi englezul a diferenţiat alpinismul de sportul obişnuit : spre deosebire de sport, unde recordul — spre care se tinde în genere — poate aparţine numai unui individ sau, cel mult, unei echipe, recordul în alpinism reprezintă, de fapt, o posibilitate incomparabil mai puţin egoistă şi limitată. El poate da prilejul unei serii întregi de indivizi, în grup sau izolaţi, să atingă un acelaşi rezultat, fără ca ei să aibă aptitudini speciale. Alpinismul este, astfel, un sport superior. Pur. Olimpic, în cel mai ideal înţeles. Cum spune Irving : nu recordul unui singur om contează; ci proporţia tuturor acelora capabili să cerce bucuria efortului de inteligenţă cerut de acest sport, care înlătură orice tendinţă lăturalnică sau neloială a individului. În plus, faţă de sport, alpinismul are încă o superioritate : aceea de a nu opune pe om, omului. Ci pe om, muntelui. Din acest punct de vedere, sensul întrecerii alpine, al luptei pentru înălţimi, este infinit mai moral. Bătălia lor se dezvoltă între un element viu, omul, şi un element neanimat : muntele. Răsplata victoriei nu mai are un caracter strict exterior. Ea devine un rezultat

firesc, pe care efortul îl conferă singur, în măsura în care el se produce şi izbuteşte. Sub acest raport o floare de colţ culeasă de pe înălţimi, la sfîrşitul unei zile de ascensiune, devine o distincţiune, egală celei mai de seamă decoraţii sportive ; cu diferenţa, însă, că omul şi-o poate conferi singur.

Nu pledăm, fireşte, pentru alpinismul acrobatic : acela care obligă căţărări primejdioase, cu piolet, piton etc., ca un mijloc care ar fi la îndemîna oricui pleacă în munte. Aceasta constituie o formă mai limitată. Rezervată celor iniţiaţi. Un capitol aparte al călătoriilor în munţi. Ne referim, îndeosebi, mai mult la alpinismul contemplativ, apropiat de ceea ce trebuie să însemne, pentru cei mulţi, călătoria sau excursia în munţi. În care riscurile sînt excluse sau minime, iar rezultatele certe. Forma de mişcare ce foloseşte efortul fizic numai în măsura în care el se dovedeşte util contemplaţiei şi le integrează pe amîndouă într-un act, perfect unitar şi echilibrat, după definiţia scumpă marilor alpinişti : ascensiunea nu e un sport în sine, ci un mijloc făcut să tindă către un rezultat final.

De bună seamă că, după cum aerul are astăzi eroii săi, la fel i-a avut cîndva şi muntele. După noi, jertfele lui Guynemer sau Mermoz se situează pe aceeaşi linie cu jertfele lui Mallory sau Irving. Primii, aviatori celebri, au dispărut întocmai cum i-ar fi sorbit văzduhul. Cei din urmă, alpinişti emeriţi, au pierit, de asemenea, sub zăpezile eterne ale înălţimilor. Şi unii şi alţii însă, au deschis căi pentru drumurile noastre de azi prin aer sau pe munţi. Ei au constituit, probabil, jertfe care trebuiau zidite, ca în balada noastră populară de la Argeş, pentru consolidarea progresului omenirii, în aceste două domenii.

Curent, muntele trebuie să capete înţelesul pe care i-l dau, astăzi, după exemplul elveţian şi englez, toate celelalte popoare: un mijloc de armonizare a efortului fizic cu acel spiritual.

Dacă sportul, mijlocul cel mai modern de folosire a timpului liber în şcoală, nu izbuteşte întotdeauna să trezească emulaţia pură şi virtuţile creatoare, muntele cu frumuseţile inegalabile şi legile lui sănătoase ar putea să înlăture complet instinctele şi să deschidă orizonturi noi pregătirii tinere. În Anglia, cele mai multe şcoli au cluburi alpine ale lor : înzestrate cu ghizi pentru excursii colective, care predau în prealabil elevilor o serie de noţiuni elementare, ele învaţă tineretul să cunoască — aşa cum dorea de altfel Rousseau — că nicăieri, ca în munte, armonia elementelor nu este mai perfect realizată.

Exemplul şcolilor engleze poate fi uşor şi al nostru. Elementul material există : munţi plini de atracţie şi un tineret sănătos. Rămîne, numai, acel spiritual : iniţiativa asocierii lor. Şi sîntem siguri că nici aceasta nu va întîrzia...

Bisericile de lemn din Maramureş *)

Asemeni celorlalte regiuni de puternică personalitate specifică, cum sînt : Haţegul, Apusenii, Bihorul, Ţara Oaşului, Oltenia ori Nordul Moldovei — ţinutul Maramureşului poate fi considerat drept unul dintre marile muzee vii ale României.

Desfăşurată pe o vastă arie geografică, străbătută de ramificaţiile Carpaţilor Păduroşi, străjuită de vîrfurile Farcăului şi Toroioagei (cu puţin sub 2000 m) şi brăzdată de apele Izei şi ale Vişeului, în care se adună numeroşi alţi afluenţi, printre care Borşele, Ruscova şi Mara — depresiunea Maramureşului închide, între limitele ei naturale, un peisaj plin de frumuseţe şi o lume aparte : un tip de o mare puritate, dotat cu excepţionale calităţi creatoare, toate realizîndu-se în forme artistice dintre cele mai personale.

Ţinut de glorios trecut voievodal, leagăn de istorie şi de legende, Maramureşul datorează — într-o mare măsură — vigoarea vieţii sale şi însăşi existenţa atîtor comori de artă populară izolării în care el a trăit îndelungă vreme, în trecut. Drumurile sale duc, unele către Satu Mare şi Baia Mare, altele către Dej şi Bistriţa, iar cea de a treia cale — trecînd pe sub poalele Pietrosului — încalecă şaua vîrfului Prislop şi coboară, pe drumul „descălecării" lui Bogdan, de cealaltă parte a Carpaţilor : la Cîrlibaba, valea superioară a Bistriţei, Vatra Dornei şi, apoi, către plaiurile line ale Bucovinei şi aşezările din Nordul Moldovei.

*) Articol publicat în **Almanahul parohiei ortodoxe române din Viena**, 1965.

Pînă mai ieri, anevoie practicabile, aceste drumuri — devenite în prezent şosele de mare trafic — sînt întregite astăzi prin căi ferate şi o răspîndită reţea de activităţi turistico-economice ; toate integrînd organic, celorlalte regiuni de prestigiu ale ţării, acest străvechi „muzeu în aer liber" care e Maramureşul.

Începînd cu porţile gospodăriilor şi pînă la casa ţărănească şi acareturile înconjurătoare — fiecare constituind o mică aşezare muzeală aparte ; de la ştergarul policrom ca o brazdă de grădină şi pînă la covoarele în care se întreţes armonios motivele celor mai subtile compoziţii geometrice ; de la vechi însemne şi pînă la învoltele biserici de lemn, toate acestea (şi încă atîtea altele) au ieşit din mintea inspirată şi mîna ageră a acestui inegalabil ţăran maramureşan : ctitor de credinţă şi păstrător de datini, altădată pălmaş şi plugar, muncitor fără preget şi meşteşugar prin instinct. Trecut acum de pe cîmp în fabrici şi uzine, el scrie astăzi istoria noilor forme de muncă, cu uşurinţa cu care — veacuri de-a rîndul — a preschimbat păduri întregi într-o infinitate de opere de artă.

E destul să ieşi dintre zidurile Sighetului sau ale Borşei ca să-l întîlneşti sau să-l descoperi. Iată-l, bunăoară, plutind parcă peste apele ondulate de brazde ale ogoarelor : el aruncă — cu un gest care sparge timpul — pumnii plini de sămînţă ai viitorului. Strîngi o clipă pleoapele şi îl vezi, la fel de neostenit şi simplu : crescînd cu sămînţa pe care o seamănă, deschizînd (cu secera sau combina) drumuri în holde şi închizînd apoi — în punga sacilor — tot aurul acestor pămînturi. Şi, an de an, cu rîvnă şi puteri reînviate, el reia munca dintru început : aceeaşi care stă în piatra metopelor, încă din vremea străbunilor noştri.

Or, dacă intri în satele presărate de-a lungul Izei şi Vişeului, nici nu-ţi vine să crezi: cînd, Doamne, în atît potop de munci (cîte anii duşi au adunat în sipetele tainice ale acestor văi) a mai găsit el puterea să împlinească minunile acestea — întregi şi azi ? Iată porţile cu stîlpii înfloraţi, asemeni unor marame de lemn. Casele vechi, autentice bijuterii de gust rafinat, lucrate parcă de arhitecţii timpurilor noi. Crucile de cimitir, în care tristeţea se transfigurează prin artă, lacrimile înseşi devenind motive or-

namentale. Ciopliturile păstorești — aidoma unor podoabe ieșite din mîna unor aurari ai lemnului.

Le privești pe toate — și aceeași nedumerire te tulbură : cum de-au putut palmele foștilor iobagi, bătătorite de coarnele plugului, de coasă, de seceră și uneori chiar de sabie, să ciopleească ori să încrusteze — cu o simplă custură — gingășia unor atari ornamente : mai migăloase și mai fine decît chiar slova celor mai iscusiți caligrafi !

Desprinse din leagănele lor maramureșene, oriunde răzbate — în muzeele din țară și de peste hotare — ceva lucrat în aceste locuri, obiectul face senzație : fie că s-a plimbat de-a lungul fluierului sau a cîntat în lemn cu dalta, fie că a zugrăvit o icoană sau a oglindit (în borangic ori în lînă) răsfrîngerile irizate ale plaiurilor înconjurătoare : mîna țăranului maramureșan sau a semenei lui a țesut, a colorat, a încrustat și a înflorat — pentru totdeauna ; chiar dacă materialele s-au alterat în timp, liniile desenate, imaginile culese, florile și păsările — fie ele numai smălțuite în lutul oalelor — toate au rămas aievea.

Iar cînd — băștinaș sau străin — drumețul trece pe lîngă lăcașurile de închinare din această binecuvîntată parte de țară, nu poate să nu se oprească, înfiorat de îndrăzneala majestuoasă a construcțiilor și de ineditul primitiv al frescelor, înălțate sau zugrăvite — uneori cu sute de ani în urmă — de meșterii anonimi ai acestor locuri. Te apropii și le cercetezi (așa cum fac toți cunoscătorii) și, însuți, te întrebi odată cu ei : au fost într-adevăr țărani ? N-au învățat de nicăieri meșteșugul ? Cine le-a dat planurile ?

Și e greu să răspunzi...

Căci, într-adevăr, bisericile de lemn din Maramureș reprezintă nota cea mai înaltă în această gamă a creației artistice în spirit popular, din întreaga Transilvanie. Așezate în genere pe locuri ridicate, ele străjuiesc satele și, nu o dată, mult mai mult decît vatra lor. Surprinzătoare prin monumentalitatea lor simplă, chiar cînd le-ai zărit de la distanță, ele surprind alteori călătorul prin apariția lor neașteptată : la un cot de drum sau dintre pereții unei văi laterale.

Plecînd de la aspectul și așezarea lor, unii dintre cercetătorii de artă ardeleni — poate și din intenția de a afirma astfel unitatea artistică a Transilvaniei — în care includeau și monumentele sătești — au căutat să stabilească o corelație, fie ea și depărtată, între aceste monumente și bisericile de lemn din Maramureș. Dar, tot ei, au trebuit să recunoască la baza acestora din urmă (mai cu seamă cît privește împărțirea interioară, pridvoarele deschise sau închise, ornamentația și sprijinirea ansamblului pe stîlpi lucrați) mai degrabă înrîurirea locuinței țărănești, decît influența bisericilor fortificate. Chiar admițînd că unii meșteri ardeleni vor fi avut cumva prilejul să le vadă, ceea ce ei au realizat, ulterior, este atît de departe de presupusele modele și atît de personal, încît presupusa înrudire se elimină de la sine.

Într-o plachetă, recent apărută în Editura „Meridiane“, consacrată celor mai vechi monumente bisericești în lemn de pe Valea Lăpușului maramureșan, Direcția Monumentelor Istorice a însoțit imaginile respective, într-adevăr impresionante, cu unele dintre cele mai judicioase observațiuni privind caracterele și, mai ales, vechimea acestor monumente: „împlîntate în peisajul domoalelor dealuri maramureșene, bisericile de lemn de pe cele două văi, ale Izei și Lăpușului, își înalță turlele zvelte, de un desăvîrșit echilibru arhitectonic, pînă la înălțimi ce depășesc uneori cincizeci metri. În aceste locuri s-au păstrat unele dintre cele mai reprezentative exemplare, în care meseria meșteșugarului, îmbinată în mod armonios cu un deosebit simț artistic, este rodul unei îndelungate tradiții.

Majoritatea acestor monumente în care, atît decorațiile în lemn cît și picturile interioare, realizate într-o formă originală, care contribuie din plin la desăvîrșirea operei de arhitectură, datează din secolul al XVIII-lea, multe din ele fiind mult mai vechi, unele chiar din secolul al XVI-lea, cum sînt cele de la Plopiș, Surdești și Rogoz“.

Ca atari construcții în lemn să reziste vreme de aproape 400 de ani, aceasta constituie nu numai o certificare a superioarei calități a materialului lemnos, ci (mai presus decît această rezistență naturală a lui) înseamnă o dovadă a tehnicii înnăscute, în selecția, utilizarea și dispunerea

acestor materiale în construcție, astfel încît să se reducă la minimum, deopotrivă cu uzura interioară, chiar și acțiunile factorilor exteriori.

Dacă acest lemn a provenit dintr-o varietate de stejar, specific locurilor, e anevoie de spus ; dar ce s-ar cădea reținut, e că — la unele dintre aceste construcții — stîlpul sau grinda au calități de lemn de tisă, chiar dacă esențele respective au variat între timp, sau de la un monument la altul, iar patina vremii le-a dat întunecimi de bronz.

Desigur, nu aceeași durabilitate au putut-o avea acoperișurile (de obicei refăcute de mai multe ori integral, nu prin înlocuire, ca restul reparațiilor), a căror dispunere etajată — cu streșini largi și joase la bază — a contribuit, într-o foarte mare măsură, la protejarea pereților laterali, mai ales că ei erau așezați — la cele mai multe construcții din această regiune — pe tălpi duble de piatră, mult înălțate de la pămînt.

Oricum ar fi însă, la miracolul (ca să spunem astfel, pentru că în Maramureș multe lucruri au ținut de miracol), frumuseții în sine a acestor monumente, îmbinare unică de tehnică a construcțiilor și de autentic simț artistic popular, se cuvine să menționăm și pe acel al „petrificării" prin rezistență în timp a acestor materiale, cum și faptul că, oricît de tari au fost aceste materiale, în ceasul așezării lor în construcție, ele s-au lăsat, totuși, „domesticite" de mîna meșterilor locali ; cioplite și înflorate ca niște căușe păstorești sau asemeni unor simple furci de tors. Secretul acestei facilități, cred că nu ține numai de darul artistic natural al maramureșenilor, ci și de vigoarea adunată în aceste mîini, de-a lungul veacurilor, din tată în fiu tăietori de păduri. Profesie care (odată cu o cunoaștere adîncă a celor mai potrivite moduri de folosire a lemnului) le-a înlesnit să facă din secure sau daltă adevărate bisturiuri pentru cele mai gingașe incizii florale, în stîlpii pridvoarelor și chenarele ușilor sau ferestrelor, la aproape toate bisericile de lemn din Maramureș.

În acest fel, arhitectura bisericilor de lemn din Maramureș a izvorît din tradiție, dezvoltînd-o pe măsură ce însăși se dezvolta ; și a rămas legată de formele sale inițiale, pe care le-a ridicat cu timpul la adevărate expresii artistice. Căci, dacă biserici de lemn s-au mai construit și în multe alte părți ale Ardealului și peste munți, ele au alternat acolo cu construcțiile de zid, suferind evidenta influență a acestora, uneori pînă la anularea propriilor trăsături de bază, în vreme ce țăranii constructori din Maramureș — stăruind exclusiv pe linia tradiției locale — au continuat să folosească în permanență lemnul, fie în construcție, fie ca material plastic.

Acest dublu mod de utilizare, întrunită sau paralelă, din veacul al XVI-lea și chiar mai demult, a contribuit primordial în Maramureș, la un program concomitent, al arhitecturii și al creațiilor de artă populară : un fel de întrecere în timp, între meseriașii și artiștii unei epoci și precursorii lor. Această susținută dorință de depășire, expresie activă a geniului artistic maramureșean, a dus firesc, cît privește bisericile de lemn, la diferențieri dintre cele mai interesante și multiple, chiar în aceiași epocă și, uneori, înlăuntrul unor arii geografice îndeajuns de restrînse.

În cartea sa : „Biserici de lemn din Maramureș", prof. V. Brătulescu, descriind un lot de peste treizeci de astfel de monumente a înfățișat — în același timp cu trăsăturile lor de ansamblu — tocmai aceste diferențieri care le deosebesc, unul de celălalt : însoțită de peste 250 imagini fotografice și aproape 150 schițe de arhitect, lucrarea în cauză constituie — în raport cu monumentele în lemn studiate — o valoroasă antologie a construcțiilor bisericești maramureșene și a podoabelor lor, în lemn și culori. O amplă monografie regională, întemeiată pe studii la fața locului, în care aspectele de azi se dublează în adînc, prin evocarea unor date istorice corespunzătoare, care situează fiecare monument în cadrul epocii și momentului cînd el a fost urzit.

Pentru cititorul dornic să parcurgă, în chip direct, acest ținut de tulburătoare frumuseți naturale — în care comorile de artă ale trecutului se întretaie astăzi cu realizările contemporane de muncă — notăm aci un indice (în ordine alfabetică) al unora dintre cele mai de seamă

biserici de lemn maramureşene : Bîrsana, Borşa, Botiza, Budeşti, Călineşti, Corneşti, Cuhea, Deseşti, Fereşti, Giuleşti, Glod, Hărniceşti, Ieud, Moisei, Onceşti, Plopiş, Poenile Glodului, Rogoz, Rozavlea, Sat-Şugatag, Sălişte, Sîrbi, Şieu, Valea Porcului, Văleni etc. Fără să fie complet, suprapunerea acestui indice pe harta regiunii, poate da — drumeţului sau cercetătorilor — imaginea plină de ispite şi răsplăţi a acestui ţinut-muzeu, în care localităţile mai sus amintite (cercetate cu interes) vor constitui dovezile cele mai neîndoioase ale străvechii civilizaţii populare locale.

Dintre aceste monumente în lemn de aceiaşi valoare cu acele de la Plopiş, Surdeşti, Rogoz, grupa bisericilor de la Săliște, Rozavlea, Cuhea *), Ieud formează un alt lot vrednic de cercetat : zvelteţea învoltă a turlelor cu înălţimi de zbor, avînd la bază balcoane deschise cu coloane joase şi arcade masive, acoperişurile etajate în forme diferind de la o construţie la alta, încadrate cu stîlpi admirabil sculptaţi, cuprinzînd în interior zugrăveli dintre cele mai originale — se aşează întru totul alături cu acea capodoperă a artei şi arhitecturii în lemn, care rămîne biserica de la Dragomireşti : piesă de excepţional interes artistic, azi strămutată la Bucureşti, formînd centrul de atracţie al tuturor acelor care vizitează „Muzeul Satului".

Nu mai prejos sunt şi bisericile de lemn de la Budeşti, Onceşti, Bîrsana şi Călineşti, prin existenţa planului treflat şi a unor pridvoare adăugate, formînd o linie exterioară dintre cele mai pline de mişcare din întreaga arhitectură populară maramureşeană.

Ca vechime, alături de bisericile de lemn din categoria Plopiş, Surdeşti, Rogoz, majoritatea celor amintite aci — cu rezervele pozitive care se vor vedea mai jos, datează din secolele XVII şi XVIII, cum sînt : Budeşti (1643), Roua de Jos (1655), Giuleşti (1670), Moisei (1699), Săliște (1737), Corneşti (1750), Sîrbi (1760) etc.

Cu privire însă la această vechime, lucrarea „Arta românească în epoca feudală", editată de Academia R.P.R., stabileşte : documente privitoare la unele regiuni ale ţării şi tradiţia, de pildă, în Maramureş, atestă încă din

*) Azi comuna Bogdan Vodă.

secolul al XIV-lea, existenţa unor atari construcţii care, probabil, redau tipuri şi mai vechi. În general — şi e natural să fie astfel — transformarea prin reparaţii a unor biserici vechi era neînsemnată, din pricina felului în care se făcea o asemenea reparaţie. Toate părţile deteriorate : bîrne, căpriori etc. se înlocuiau treptat cu altele noi, la fel cu cele schimbate, ceea ce nu aducea nici o modificare esenţială construcţiei originare. Astfel, aspectul prim al monumentului şi chiar detaliile construcţiei dăinuiau aidoma, peste veacuri.

Astfel considerată problema vechimei, se poate conchide chiar că, bunăoară, biserica de lemn din Hărniceşti — deşi părînd că datează, în forma ei actuală, numai din 1728 — poate să fie infinit mai de demult, dat fiind că ea se înalţă pe locurile unde voievodul Dragoş (1360) îşi avea moşiile şi, deci, poate fi de presupus că temeliile ei iniţiale să fi aparţinut ctitoriei marelui voievod. La fel biserica din Cuhea : situată şi ea tot pe fostele moşii ale aceluiaşi voievod, după cum însemnă însuşi Miron Costin, atunci cînd vorbeşte despre trecerea sa prin Maramureş, în drum către Polonia.

Cu privire la acest aspect al vechimei monumentelor din această regiune, prof. V. Brătulescu notează (în filele de la sfîrşitul lucrării sale despre „Biserici de lemn din Maramureş") unele rînduri, uşor aurite de zîmbet, dar extrem de sugestive, din care desprindem acest alineat final : „cînd intri în vorbă cu localnicii despre trecutul Maramureşului, oricare îţi povesteşte despre Dragoş şi despre Bogdan ca despre nişte înaintaşi foarte apropiaţi. După cum în Moldova tot ce e vechi se atribuie lui Ştefan cel Mare, iar în Muntenia legendarului Negru Vodă, la fel în Maramureş toate sunt de la Bogdan şi Dragoş..."

Restituind cuvintelor, pline de tîlc, ale ţăranilor maramureşeni, înţelesul real pe care li-l dădeau acei care le-au rostit, asemeni lor şi noi credem că departe de a greşi sau exagera, nestinsa memorie a tradiţiilor locale se dovedeşte uneori tot atît de întemeiată cît însăşi slova cronicarilor.

Mai ales atunci cînd afirmaţiile ei se verifică prin atîtea incontestabile mărturii de artă şi istorie — cum sînt aceste nepieritoare biserici de lemn din Maramureş.

Monumentele istorice — mărturii de artă ale unității românești*)

Este unanim știut astăzi că arta românească în epoca feudală a cunoscut o remarcabilă înflorire. Încă din secolul XIV, primele așezări religioase mai durabile își creează, în jurul lor, adevărate centre de cultură în devenire, a căror activitate nu scade nici atunci cînd — constituindu-se o viață orășenească organizată — meșterii autohtoni învață să îmbine priceperea lor nativă cu experiența mai bogată a altora în trecere pe la noi. Motiv pentru care în mînăstiri își ascut penele întîii caligrafi, apar primele manuscrise și podoabe grafice. Acolo se traduc și ies de sub teascuri întîiele cărți. Se ivesc nenumărați zugravi și iconari, cum și o seamă de pricepuți arhitecți băștinași, ale căror creații dăinuiesc pînă în zilele noastre.

Cu bună dreptate s-a putut astfel spune că arta românească feudală s-a concentrat, în primul rînd, în arhitectură, și formele care o întregesc, construcțiile religioase, depășind de cele mai adeseori pe cele de ordin militar — atît ca durată în timp cît și ca valoare în sine.

Sub raportul materialelor din care au fost construite, monumentele feudale — laice sau bisericești — purced și exprimă, în ansamblul lor, două autentice civilizații : una a lemnului, alta a pietrii ori a pămîntului petrificat prin ardere. Poate că una a premers pe cealaltă. Neîndoios, însă, ambele s-au dezvoltat paralel, întregindu-se uneori în funcție de condițiile istorice și, mai cu osebire, de resursele lor naturale.

*) Articol publicat în **Almanahul turistic**, 1968.

Cît privește pe constructorii lor, locașurile de piatră și cărămidă sunt — în marea lor majoritate — opera unor voievozi sau domnitori, mai arar a unor inși mai înstăriți, fiind totdeauna în directă legătură cu scaunul domnesc respectiv. Cum e, bunăoară, cazul multor monumente din Transilvania, adesea clădite de voievozii sau demnitarii iubitori de datini, din Moldova și din Țara Românească.

Nu însă același lucru s-a întîmplat cu construcțiile în lemn, religioase în primul rînd, în Transilvania și chiar de cealaltă parte a munților. Ele aparțin cu precădere strălucitei constelații anonime a meșterilor-țărani localnici : ctitori neștiuți, toți muncitori fără preget și meșteșugari prin instinct, care au preschimbat — secole de-a rîndul — păduri întregi într-o infinitate de opere de artă.

Văzute la fața locului sau desprinse din leagănele în care au înflorit cîndva, oriunde răzbate imaginea (fie și numai fotografică) a unor astfel de monumente, fiecare purtînd anul urzirii lui, sau vreun obiect lucrat de acești meșteri fără nume — în muzeele din țară ori de peste hotare — ele impresionează profund : fie că a cîntat în lemn cu dalta, fie că a înviat din argilă un blid sau taler (smălțuindu-le precum policromia primăverii pajiștile), fie că a zugrăvit o tîmplă sau o icoană ori și-a oprit din zbor păsările dorului în borangicul maramelor sau lîna covoarelor, îndemînarea țăranului și a soației lui a țesut, a încrustat și a înflorat pentru totdeauna. Chiar dacă materialele s-au alterat în timp, liniile, chipurile, semnele și reprezentările (pe sticlă, în piatră, lut sau lemn), toate mărturisesc — și azi precum mîine — caligrafia tainică a acestor mari aurari ai materialelor înconjurătoare.

Uimitoare prin podoabele și construcția lor simplă dar ingenioasă — a cărei cheie tehnica modernă n-a aflat-o decît tîrziu — monumentele în cauză surprind, deopotrivă, prin așezarea lor, în desăvîrșită armonie cu cadrul dimprejur. Fapt care transfigurează însuși peisagiul respectiv, într-un fel de montură vie a acestor nestemate istorice, de artă și arhitectură, punînd în lumină această miraculoasă stare de veșnicire a omului prin piatră și lemn : întîlnire profundă și durabilă din care s-au nălțat, în timp, monumentele tuturor ținuturilor, de o parte și de alta a munților.

Căci, în loc de a crea bariere și opreliști — cum a făcut-o pentru neprieteni — lanțul Carpaților s-a dovedit a fi, pentru noi, mai degrabă scut al monumentelor din preajmă, numai grija și dragostea ctitorilor pentru ele făcînd iluzoriu înaltul lor zid și confirmînd întru totul străvechea unitate a pămîntului românesc, ca și bogăția comorilor de artă care vîlvoresc pe întinsul lui.

Așezate pe atari temeiuri (care nu o dată reluau și împlineau visul de frumos cu puterea de jertfire, din balada de pe Argeș) în Transilvania au luat ființă o seamă de ctitorii ale domnitorilor din Moldova și Țara Românească, rămase fie în tradiție, fie în forma lor de început sau restaurate, printre care : Perii Maramureșului (Dragoș, 1391), Rășinarii (ctitoria lui Radu I, 1383), Scorei (Mircea cel Bătrîn), Prislop (Nicodem, sec. XIV), Vad și Cetatea de Baltă (ctitorii ale lui Ștefan cel Mare și urmașilor), Feleac (sec. XV), Zărnești (Neagoe Basarab, 1515), Sf. Nicolae Schei (Vlad Călugărul, 1495, pe fundamente mult mai vechi, cu cea mai veche școală românească, ctitorie a lui Aron Vodă, din 1594), Porcești (Matei Basarab, 1653), Tinăud și Sf. Nicolae Făgăraș (Constantin Brîncoveanu), tot el Sîmbăta de Sus și parțial Ocna Sibiului (1701), Mihai Viteazul — „Mitropolia tuturor Românilor" din Alba Iulia și încă altele, toate întărind — asemeni unor mari și nepieritoare sigilii — că pentru Moldova și Țara Românească, Transilvania „una face" cu ele și tot pămîntul românesc.

Poate că mai trebuie amintit, alături de aceste dovezi ale unei uniuni faptice, infinit anterioară celei politice, că — în aceiași ordine de lucruri — se mai așează încă și acele locașuri zidite în Transilvania de localnici, dar mărturisind adîncile influențe ale artei și arhitecturii „de dincolo", cum sînt : Căvăran (sec. XIII), Remetea (sec. XIV), Mînăstirea Săraca (sec. XV), Lupșa (1421), Zlagna și Teiuș (sec. XV), Bucium (1603), Săliște (1650), Letca (1655), Ciula Mare și Sarasău (1680—1700), Lugoj (refăcut în 1726, dar pe fundamente din sec. XIII) și altele.

Precum așezămintele nemijlocit întemeiate prin osîrdia voievozilor țărilor românești, și lotul acestora — ca și al altora — s-a caracterizat, la vremea sa, prin prezența unor puternice detalii iconografice în spirit bizantin, ca și de ordin arhitectonic, cum ar fi planul treflat ori introducerea (spre deosebire de celelalte monumente similare ardelene de epocă) în construcție a cupolei. Elemente proprii Moldovei și Munteniei, care au împins aria artei bizantine pînă la limitele frontierelor apusene ale Transilvaniei.

La sporirea acestor indiscutabile mărturii ale unității și valorilor noastre istorice, prin mijlocirea monumentelor de artă românească feudală — tot atît cît construcțiile de piatră și zid — contribuie și cealaltă categorie : a bisericilor de lemn.

Răspîndite în întreaga Transilvanie, harta lor alcătuind cel mai autentic document al acestui întemeiat punct de vedere, bisericile de lemn (ale căror variate tipuri sînt amplu înfățișate în monografiile-albume ale profesorilor Coriolan Petran, V. Brătulescu ș.a.) subliniază și atestă totdeodată, în mod concret, temeinicia limitelor apusene ale teritoriului românesc : grupîndu-se de-a lungul și în vecinătatea frontierelor din această parte a țării, zonele acestor specifice creații ale geniului nostru popular „dublează" în înalt — putem spune — însăși realitatea acestor frontiere.

Căci, de bună seamă, nu întîmplător de la cea mai îndepărtată secvență a graniței de miază-noapte a Transilvaniei — Maramureșul —, trecînd prin părțile apusene ale Oradiei și Aradului (cu Bihorul) și pînă în Banat, această multiplă ființă a bisericilor de lemn merge în pas cu pămînturile de margine ale țării ; pămînturi la care înaltele lor turle fac — de veacuri — neclintită strajă.

Cetatea unității românești*)

COMPLEXUL MUZEISTIC DE LA ALBA IULIA

Dintre toate metaforele — care au bătut cu nestematele lor manifestările consacrate lui „1 Decembrie 1968" — asemănarea acestor manifestări cu un panteon al unității naționale apare drept cea mai întemeiată : de cinci ori milenară mai înainte de a ajunge romană, înfățișînd (în piatră, fier și bronz) mărturii ale unor autentice civilizații, Alba Iulia, ridicată în vecinătatea străvechiului Apulum, dăinuie peste vreme, ca un monumental osuar arheologic al trecutului transilvan.

În puține locuri, pasul omenesc calcă mai direct ca aci, peste grandioasa stratificare a unui astfel de trecut, s-ar putea spune : pe însăși substanța lui eternă. Fapt care a făcut, din recent inauguratele instituții muzeistice de la Alba Iulia, în mod necesar o expresie complexă și organizată a tuturor acestor felurite tezaure scufundate în timp, și numai parțial relevate pînă acum!

Căci, în văile și dealurile care împrejmuiesc Alba Iulia, ca într-un meșteșugit sistem de fortificații naturale, mai dăinuiesc încă infinități de vestigii (din acea lungă trenă de marmoră și ceramică) care marchează bătătoritul drum de la Apulum roman la Bălgradul românesc: Alba Iulia zilelor noastre.

Centru de cultură, el afirmă întîia dată — împreună cu o seamă de alte numeroase valori cărturărești — și conștiința unității românești, coordonată de totdeauna a

*) Articol publicat în revista **Mitropolia Banatului**, anul XIX, nr. 1—3, 1969.

existenței și năzuințelor noastre naționale. Precum întreaga poezie populară : secole de-a rîndul rămasă orală și abia tîrziu culeasă scris, împătimita dorință a unirii — această „Mioriță" cu variante în toate ținuturile locuite de români — aci a făcut primii săi pași : de la stadiul anonim, către trecerea ei în faptă.

Tot aci, ideia de unitate — în forma sa teritorială — ajunge la dimensiunile istorice gravate pe sigiliul aceluia care a fost „cea mai strălucită fulgerare a istoriei noastre" : ... Io Mihail, voievod a toată Țara Românească, al Ardealului și al Țării Moldovei...". Pentru ca, astăzi, uriașul lui bronz ecvestru — reîntors acum pentru totdeauna în inimile cetății de odinioară — să dea o nouă veșnicire vremelnicului 1599.

Acest unic *restitutio in integrum*, formulat statal în „unirea cea mică" (1859), a fost amplu reconfirmat cincizeci de ani mai tîrziu prin osîrdia tuturor trăitorilor dinlăuntrul granițelor noastre, împlinind aceea ce Hasdeu — vorbind de cele două uniri — anticipase astfel pe cea de a treia : „o unitate națională fără exemplu în analele lumii"...

Avînd temeiurile în izvoarele etno-genezice daco-romane și în permanența sporirii lor în întreaga arie carpato-dunăreană — România de azi —, obîrșia noastră („cîndva retrasă în statui", cum spunea poetul) a rodit continuu în brazdele veacurilor : lanuri care, după ce au foșnit în atîtea răscoale și lupte pentru libertate, se adună astăzi în marele seceriș de aur al ultimei jumătăți de veac.

Crescută din atari realități, istoria poporului român se mărturisește, prin complexul muzeistic de la Alba Iulia, în toată frămîntata ei curgere, uneori înspumată în bulboanele ceasurilor de cumpănă, dar niciodată întreruptă din cauza lor — altfel decît vremelnic, adevăr de atîtea ori verificat istoricește !

Atît prin datele care nu o dată vin și de dincolo de era noastră, cît și prin toate dovezile (existente material) care înfloresc, cu sînge și lumină, cele peste două milenii de viață, scurse de atunci. Ele dau certitudine absolută actului de naștere și trăire al poporului român, purces din peșterile dace și metopele Romei. Căci, fără putință de tăgadă, unirea noastră nu se justifică prin simple hrisoa-

ve de arhivă şi nici nu e rezultanta vreunui proces de alchimie diplomatică. Chiar dacă ea s-a produs după primul război mondial, nu acest război a creat-o integral. Cu mult înainte de 1918, ea era o dezlănţuire inevitabilă : erupţia în devenire a unor imprescriptibile drepturi etnice, istorice şi politice ; deznodămînt pe care îl vestiseră cu sute de ani înainte — vîlvătăile răscoalelor şi învolburările luptelor de eliberare. Carpaţii înşişi încetaseră de mult să mai fie graniţă de piatră.

Lanţul lor (rupt prin trecători) se preschimbase de fapt într-o cetate, comună trăitorilor de pe ambele lor versante. Voievozii munteni şi moldoveni de o parte, păstorii, cărturarii şi neguţătorii ardeleni de alta, îşi întretăiau de secole daniile, ctitoriile şi drumurile, la adăpostul pădurilor pentru care nu putea fi niciodată strajă destulă. Iar multe din tipăriturile (pe sub slova chirilică a cărora curgea grai românesc) de la Bălgrad, Rîmnic, Tîrgovişte, Blaj, Neamţ sau Bucureşti luminau întreaga suflare, măcinînd ultimile steiuri carpatine.

În acest fel, din cele mai adînci începuturi ale sale, istoria poporului român devenise o permanentă mişcare. O stare de continuă trăire eroică. De căutare şi mergere, sub luminoasa stea a celei mai treze şi totale conştiinţe româneşti : ideia de unitate !

De unde, firesc „Alba Iulia 1968“ nu putea înfăţişa — în esenţa sa — nimic alt decît desfăşurarea tuturor etapelor acestui irezistibil „mers“ spre unitate, în îndoitul sens al arhitecturii sale istorice : deopotrivă la verticala creşterii sale organice în timp, cît şi la suprafaţa precipitării evenimentelor din ultimul veac.

Întregind metafora, se poate spune că, de fapt, istoria poporului român în geometria spaţiului de formare cunoaşte mai mult decît punctele cardinale : direcţii de mers. Şi că aceste direcţii vin din adîncul procesului său genezic — primul mileniu — către aria naturală a frontierelor lui, de unde ele au revenit, în perimetrul transilvan, sporite de sprijinul multiplu al ţărilor româneşti.

Iar dacă e adevărat că — faptic — declanşarea împlinirii acestui de neînlăturat destin al unităţii s-a produs odată cu dezmembrarea hulpavului imperiu habsburgic (cea mai vastă închisoare geografică şi politică de naţiuni

asuprite), nu e mai puţin real că la această dezmembrare — mai mult chiar decît şubrezenia în sine a edificiului pseudo-statal respectiv — a contribuit determinant ceea ce tovarăşul Nicolae Ceauşescu, definea: „Puternica influenţă în realizarea năzuinţelor poporului român, ca şi ale altor popoare, pe care a avut-o victoria marii revoluţii socialiste din octombrie. Ea a deschis o eră nouă în dezvoltarea omenirii, proclamînd dreptul la auto-determinare al fiecărei naţiuni — la dezvoltarea liberă a fiecărui popor“.

În acest climat nou, de împrimăvărare politico-socială, mugurii unităţii româneşti nu puteau decît să se spargă mai grabnic, înflorind sufleteşte toate grădinile obştilor, dintr-o parte şi alta a Carpaţilor.

Rememorînd peste o jumătate de veac procesul în cauză „Serbările de la 1 Decembrie 1968“ au reactivat Bălgradul cărturăriei transilvane, de dinainte şi după secolul XV, preschimbînd Alba Iulia într-un oraş-muzeu al unităţii româneşti : semeţele ziduri ale cetăţii feudale au căzut de la sine ori s-au subţiat într-atît încît au căpătat transparenţa pură a imuabilului adevăr istoric.

Pe sub porţile ferecate, în care au bătut pumnii şi ghioagele ghintuite ale mîniei răsculaţilor, a răsunat tropotul năvalnic al călăreţilor lui Mihai Viteazul şi au sîngerat Horia şi Cloşca — ca acum cincizeci de ani : zeci de mii de cetăţeni, de toate naţionalităţile, au retrăit măreţul ceas de odinioară, cinstind totdeodată un stat care devine — cu fiecare zi — tot mai puternic şi mai bogat.

Complexul muzeistic inaugurat cu acest prilej se dovedeşte a fi — în egală măsură — o retrospectivă vie a acestui trecut şi o grăitoare antologie a înfăptuirilor noi.

Printre ele şi acest cuprinzător „Muzeu al Unirii“, ce grupează (pe o suprafaţă de aproape 10 000 m^2) patru noi diviziuni, fiecare de sine-stătătoare, alcătuind însă, laolaltă, imaginea viguroasă şi sugestivă a tuturor temeiurilor istoriei româneşti ca şi a originalelor posibilităţi creatoare şi comori de artă transilvane ; prima este „Secţiunea Unităţii Naţionale“ — cea dintîi mare sinteză documentară de acest fel, realizată la noi şi chiar în această parte a continentului ; alături de care se aşează secţiunea de „Arheo-

logie și istorie medievală" urmată de acelea ale „Artelor plastice" și de „Etnografie și artă populară".

În ordinea vechimii, „Arheologia" și „Lapidariul" său aduc, din străfundurile pămînturilor transilvane — în totalitatea lor, adevărate muzee subterane —, pe lîngă vestigiile daco-romane, și obiecte paleolitice (Ohaba, Turda, Ponor), neolitice și hallstattiene (Lumina-Nouă, Dîmba), precum și materiale mai recent culese din săpăturile făcute la cetățile care formau altădată cununa de fortificații dacice a acestei capitale.

Nu mai puțin impresionante, sub raport monumental epigrafic, sînt obiectele romane ale acestei secțiuni — toate dînd ființă cuvintelor cu care Bălcescu aurise cîndva aceste locuri : „Ardealul e cea mai frumoasă parte a Daciei Fericite, draga țară a Cezarilor ; rămășițele templelor și băilor dau — și astăzi — puternică dovadă de cultura cea mare, la care ajunsese Dacia sub romani".

Preluînd firul trainic al valorilor arheologice, secția de Istorie feudală îl împletește într-o horbotă de exponate, dintre care se detașează — statuar — epoca lui Mihai Viteazul, aceea a răscoalelor transilvane și a marilor lupte politico-sociale din Ardeal : hrisoave nepieritoare ale realităților istorice locale și de peste munți, ca și a nestinsei dragoste de libertate a poporului român.

„Secția de etnografie și artă populară" strînge, în aproape 30 de săli, cele mai neobișnuite și originale piese de artă, documente autentice ale civilizației țărănești transilvănene, în care — arar — motive de adîncimi daco-romane se strevăd printre înfloriturile (în lemn, borangic sau lînă) țesăturilor și ciopliturilor din ultimele veacuri.

Toate acestea, ca și „Secția de arte plastice" sînt manifestări de artă, care se reîntîlnesc, parțial și într-o formă reprezentativă, într-o altă mare secțiune. Fără să le repete, ea le compune și completează într-un ansamblu riguros organizat, științific și istoric : secțiunea „Unității Naționale", amplă sinteză documentară a luptelor românilor de pretutindeni, pentru integrarea lor într-o unitate națională, de trăire și teritoriu.

Parcurgerea celor nouă săli care alcătuiesc această secțiune (de fapt : singură un vast și cuprinzător muzeu) constituie cea mai edificatoare metodă peripatetică — sub toate raporturile tulburătoare — de cunoaștere a izvoarelor poporului român, a autoculegerii sale într-o viață organizată, a primelor formațiuni prestatale, a tuturor manifestărilor dinlăuntrul și dinafara acestor state, cum și împlinirea năzuințelor care au animat românismul de pretutindeni ; totul încheindu-se cu apoteoza marilor realizări de azi.

Plastic puse în relief, materialele „Secțiunii Unității Naționale" (piese originale, xerografii, reproduceri de artă, sinteze grafice, stampe, mulaje din presa timpurilor, facsimile de documente, machete, cărți etc.) zugrăvesc cea mai variată și cuprinzătoare frescă documentară a existenței și unității poporului român și naționalităților conlocuitoare : de la obîrșie pînă la 1918 și — de aici — pînă în 1968 ; perioada în care Unirea își sporește cuprinsul și dimensiunile, pînă la monumentalitatea sa contemporană.

Rod glorios al unui trecut de suferințe și eroism, „1 Decembrie 1918" apare — la Alba Iulia, precum în realitate — drept prima etapă, în formularea amplă a procesului de unificare a poporului nostru, într-o armonioasă conlucrare cu celelalte naționalități ; desăvîrșirea acestui proces — ținînd deopotrivă de miracol ca și de eficiența populară — a turnat în fapte aevea, milenarul vis al unității românești. Prin ea s-a zidit pentru totdeauna voia de neclintit a neamului nostru : adesea despicat de vitregii dar niciodată înfrînt — în nădejdile și drepturile sale.

Confirmînd istoriei legile sale fundamentale, ca și funcția ei justițiară, ansamblul de așezăminte muzeistice, inaugurat la 1 Decembrie 1968, pune definitiv și concludent în lumină — cum nu se putea mai complet și plastic — modul înțelept și perseverent cum poporul nostru și-a modelat istoricește conturul său natural, deschizîndu-și totodată — larg și organizat — căi către revoluționarele prefaceri social-politice, economice și culturale, care se împlinesc sub ochii noștri.

Mînăstirea Brîncoveanu *)

SÎMBĂTA DE SUS — FĂGĂRAȘ

Izvorîtă din împătimita dragoste de frumos a acelui voievod „împodobit de învățătură", despre care istoria spune că a fost „culmea cea mai înaltă a culturii românești din Muntenia", ctitoria brîncovenească de la Sîmbăta de Sus stă adăpostită — azi ca și odinioară — sub înaltele pridvoare de piatră ale Munților Făgăraș : acolo unde lanțul lor se întrerupe, parcă, într-o uriașă „poartă" de trecere spre Țara Românească.

Poate chiar prin această mare trecătoare vor fi venit, în 1696, meșterii pe care Constantin Brîncoveanu i-a chemat să înalțe — în vecinătatea Palatului său de la Sîmbăta — lăcaș de închinare vrednic de numele ctitorului și de faima atîtor alte monumente de artă și arhitectură pe care el le ridicase dincolo de munți. Iar locul ales a fost acela al unei bisericuțe de lemn, urzită cu 40 de ani mai înainte, de un alt Brîncoveanu : vornicul Preda.

Împodobită „pe a sa cheltuială", cu toate cîte erau de trebuință, ca mînăstirea să fie nu numai un înzestrat izvor de credință, ci și un luminat centru cărturăresc pentru întreaga Țară a Oltului, Sîmbăta de Sus și-a îndeplinit, neîntrerupt, acest îndoit rost pînă în 1785, cînd a fost dărîmată. Rămasă totuși loc tainic de pelerinaj, pentru mulți dintre drept-credincioșii acelor părți de țară, mînăstirea a

*) Text de pliant turistic, 1972.

stat în ruină vreme de peste 140 ani, vii dăinuind numai unele zugrăveli dinlăuntru și lacrimile fîntînii de alături, „Izvorul tămăduirii".

În forma sa de astăzi, Sîmbetei de Sus s-a alăturat — la străvechea ctitorie brîncovenească — aceea a mitropolitului Nicolae Bălan (1882—1955) : prin osteneala sa și cu obolul întregii obști ardelene, s-a întreprins în 1927 și terminat în 1936, restaurarea acestui monument, sub îndrumarea „Comisiunii Monumentelor Istorice" și cu neprecupețita purtare de grijă a Mitropoliei din Sibiu.

În ansamblul lucrărilor, s-a păstrat bisericii împărțirea sa inițială (planul treflat), împreună cu toate particularitățile epocii brîncovenești, îndeosebi în zugrăvire și ornamentația în piatră sau lemn ; acel inspirat meșteșug cu care marele voievod a ridicat peste timp arta secolelor XVII și XVIII în așa fel încît — crescînd de pe soclul vechilor fundamente — noua construcție să realizeze, precum se vede astăzi, un monument bisericesc deosebit de armonios, atît arhitectonic, cît și ca poezie a amănuntului specific. Totul pe măsura visului de frumos al domnitorului, care a bătut, pe coroana prestigiului artistic românesc de acum două veacuri, unele dintre cele mai prețioase nestemate ale sale.

Împodobirea și obiectele — care înfloresc interiorul bisericii — sînt împlinite în duhul tradiției dintru început, la baza zugrăvelii stînd motivele decorative și frescele originale aflate în naos, asemeni unor autentice ferestre deschise spre trecutul de unde s-au scos în lumină, între altele, reconstituirea panoului votiv și pomelnicul ctitorilor ; elemente cărora vizitatorul contemporan le integrează — firesc — mormîntul mitropolitului Bălan, străjuind din 1955 în pronaosul bisericii.

Eliberată de împrejmuiri zidite, incinta mînăstirii „Brîncoveanu" cuprinde — dintre clădirile trecutului —

numai pe aceea a clopotniţei (reconstruită în spiritul aceloraşi canoane arhitectonice brîncoveneşti şi fîntîna „Izvorul Tămăduirii“, pomenite şi în hrisoavele voievodale ale aşezămîntului. În afara incintei propriu-zise, oaspeţii mai pot cerceta Arhondăria — cu încăperile pentru găzduirea închinătorilor şi a unei „Colecţii locale de obiecte de artă bisericească“ în curs de organizare, Reşedinţa mitropolitană de vară, Stăreţia, Atelierul de pictură pe sticlă, precum şi chiliile obştei monahale.

Toate acestea pitoresc îmbinate în cadrul floral şi de artă al unui vast parc, care rezumă în cuprinsul său acea calmă atmosferă de reculegere şi elevaţie, proprie acestor locuri...

Consemnări

Acum cîţiva ani, d-l Bădăuţă a tipărit o foarte frumoasă carte. Puţini au văzut cuprinsul ei; e o carte de ilustraţii fotografice. Puţini cunosc materialul de inspiraţie al acestei cărţi, pentru că românul, fiind din naştere esenţial şi integral patriot, n-are nevoie să-şi cunoască ţara. Patriotismul verbal se poate lipsi de faptă, chiar atunci cînd ea ne leagă de trecut şi de Dumnezeu; iar albumul d-lui Bădăuţă e o asemenea faptă.

În această carte vorbesc priveliştile şi oamenii acestui pămînt. Munţii în care au împietrit parcă îndrăzneli de gîndire singuratice; pîclele care acopăr liniştile văilor; apele care zvonesc cîntarea vieţii etern înnoite; codrii care suie rîpile şi coboară văgăunile, deschizînd luminii poieni şi grămădind întuneric în sihle nestrăbătute; satele înşirate pe coline, cu bisericile poetice; Dunărea şi Marea; oameni în costume pitoreşti rîzînd clipei care trece: cartea aceasta e un tribut de pietate Celui care eliberează necontenit minunile, de la mărgăritarul din scoica oceanului pînă la zîmbetul delicat al unei fecioare din munţii Bucovinei.

Psalmistul cel din veacuri a spus frumos cu vorba ceea ce d-l Bădăuţă exprimă cu imagini fotografice:

„Doamne, Dumnezeul meu, zic chipurile şi priveliştile aceste, ca şi David regele-poet; mare şi minunat eşti tu: cu slavă şi cu strălucire împodobit!

Te îmbraci în lumină ca-ntr-o haină; întinzi cerul ca un cort.

Tu din ape îţi faci lăcaşurile cele de sus; nourii sînt căruţa ta şi te porţi pe aripile vînturilor.

Tu faci vînturile trimeşii tăi şi flacările focului sînt slugile tale.

Cît de minunate-s lucrurile tale, Doamne, toate cu înţelepciune le-ai făcut şi e plin pămîntul de făptura ta!

Toate de la tine așteaptă să le dai hrană la vreme :

De le-o dai, ele-o primesc ; de le iei duhul, mor și în țărînă se prefac.

De privești pămîntul, el tremură ; de te-atingi de munți, ei fumegă.

Cînd trimeți tu, însă, duhul tău, toate iarăși se zidesc și se înoiește fața pămîntului !"

Răsfoiți aceste planșe, ca să vedeți cîte frumuseți cuprinde pămîntul românesc. Să nu aveți, însă, nici o clipă de mîndrie, căci toate sînt ale Celui ce clădește, preface și înnoiește. Omul zgîrie îndeobște fața pămîntului și o pătează. Cele etern-frumoase sînt numai ale lui Dumnezeu.

Uitați versurile proaste pe care le-ați învățat cîndva în școlile primare :

Țara mea are cîmpii mănoase
Dealuri înalte cu mîndre flori...

Uitați paginile de antologie ieftină, discursurile de lirism și prezumție, căci nouă nu ni se datorește nimic din ce-i frumos pe acest pămînt românesc. Nu ni se datorește nici măcar păstrarea a tot ce-i primitiv, căci, unde s-a putut, sondele au spart scoarța pămîntului, ferăstraiele au ucis, pădurile. Unde au spart, n-au adus nici o compensație ; unde au ucis, n-au ațîțat din nou viața ; au rămas munți dezgoliți și dealuri care se risipesc în văi. Minunea priveliștilor primitive s-a păstrat în afară de voința și tendința oamenilor trecători. Acești oameni trecători niciodată n-au cunoscut-o ; au preferat ținuturile și priveliștile la modă din alte țări, unde au risipit averile agonisite de alții. Către minunile acestea primitive nu sînt drumuri ; în preajma lor nu se află locuri de popas, omul trecător n-a cheltuit pentru ele nici dragoste, nici inteligență.

Așa încît, iubiți prietini și frați, să nu cădeți în păcatul mîndriei. Numai după ce vom fi adaos ceva al nostru la frumusețea lor, după ce le vom recunoaște și le vom împresura de iubire, după ce pionierii vor tăia și vor așterne drumuri, după ce oameni de treabă vor deschide hanuri romantice și prietinești drumeților, după ce, lăsînd în raft cartea, vom merge cu piciorul cercetînd toate ca într-o călătorie de ispășire, după ce ne vom închina și vom simți intrînd în noi dragostea acestui pămînt ca un suflet al strămoșilor, numai atunci vom avea dreptul să ridicăm ochii și să mulțămim cu umilință Celui pe care-l invoca regele psalmist de demult.

Răsfoiți aceste planșe numai în tihna chiliei voastre ; după aceea nu lăsați să treacă zadarnic anii voștri. Dacă nu sînteți vînători și pescari, puneți mîna pe toiag și colindați moștenirea aceasta fără păreche. Nicăieri în lume nu sînt locuri mai frumoase. N-am spus că avem cele mai alese frumuseți din lume, ci că și aici sînt priveliști tot așa de frumoase ca cele mai lăudate de aiurea. Cel care vede Delta înțelege singurătățile Africii. Cel care suie în Călimani ori pe Retezatu, ori pe Ceahlău a trecut în zona fără de prihană a altei lumi.

Cei care sînteți vînători ori pescari n-aveți nevoie de îndemnul meu ca să ieșiți în mijlocul naturii. După ani de rătăciri și practică, văd că încă îmi mai rămîn totuși destule, necunoscute, și vă îndemn pe cei de la cîmpie să vă suiți la munte, să ascultați cerbul la începutul toamnei, iar pe tovarășii vînători din munte îi sfătuiesc să încerce farmecul unei zile cu luntrea în singurătățile pruteturilor ori dunărițelor.

MIHAIL SADOVEANU

Minunata carte de priveliști a lui Alexandru Bădăuță dă, în fine, României oglinda frumuseții sale.

MARTHA BIBESCU

În cartea d-lui Bădăuță, răsfoitorul atîtor pagini desprinse cu îndoitul meșteșug al priceperii și al selecțiunii, din minunata arhivă a naturii noastre și a culturii noastre plugărești, aruncată în toate cuprinsurile țării, urmărești cu degetul, emoționat la fiecare filă, pasul mînat de o idee al fericitului autor. Ochii acestui intelectual și artist au văzut lucruri încă nevăzute, din care a construit o antologie a frumuseților dar și a unității românești.

TUDOR ARGHEZI

Colecția lui Bădăuță și altele la fel și altele cari vor mai veni, sunt și vor fi fapte meritoase, menite să însănătoșeze inima noastră lîncedă. Iubirea solului natal, plimbările pasionate și sis-

tematice, contopirea noastră sufletească, perseverentă, cu amurgul și cu aurorile din diferite puncte ale țărei, readuc cumpătul ceasului de față și dau garanție pentru orice surpriză s'ar ridica mîine.

Munca lui Bădăuță deci merită premiul tuturor încurajărilor și morale și materiale. Atelierele de Foto-Roto-Gravură ale „Adevĕrului" ne-au convins că toate acele realizări tehnice care pînă acum se întîmplau dincolo, peste mări și țări, pot să se întîmple aidoma și fericit și aci, lîngă noi.

GALA GALACTION

Cartea cu vederi românești a d-lui Bădăuță înfățișează o altă și mai bogată Românie pitorească. Alcătuită numai din imagini fotografice e mai atrăgătoare pentru ochi decît o carte similară cu simple descrieri. E o geografie fotografică a României la îndemîna tuturor, chiar a neștiutorilor de carte. Poate că aici e meritul ei cel mai mare. Vor fi atîția români care-și vor descoperi patria cu concursul d-lui Bădăuță. Vor descoperi însă România și străinii prin aceste priveliști încîntătoare, și vor îndrăgi-o. Fiindcă d. Bădăuță a avut norocul și gustul să aleagă o serie de imagini care arată țara românească așa cum este aevea : cea mai frumoasă dintre cele frumoase.

LIVIU REBREANU

Deschizind cartea cu „Priveliști românești" a d-lui Bădăuță, mi-a venit în minte basmul cu rodia fermecată, în care Făt-Frumos închisese împărăția smeilor cu toate frumusețile ei. Un astfel de miracol e cartea cu priveliști, închise ca într'un rod, în coaja a două scoarțe de bucoavnă.

Îndemnul plastic al d-lui Bădăuță, pentru o dragoste activă și cercetătoare a țării acesteia, cartea cu priveliști românești, n'ar trebui să lipsească din nici o școală. Iar peste hotare ar trebui să se găsească în belșug în toate legațiile noastre ai căror pereți îi visez tapetați cu icoane din ea.

VASILE VOICULESCU

Tînărul scriitor a părăsit stiloul pornind la vînătoare cu un aparat fotografic — și nu ucigînd dihanii ci înviind frumuseți, a descoperit multe taine și adevăruri senzaționale. Iată o carte pe care poți să o dai cu aceiași bucurie unui copil sau unui străin, dar pe care mai ales o poți folosi dintr'un început tu. Iată un nou fel de a scrie — pentru că adunarea studioasă a acestor priveliști e totuși făcută cu personalitate și chibzuială, cu gust și însuflețire.

Cu albumul d-lui Bădăuță ne putem mîndri noi.

ADRIAN MANIU

Autorul a știut să aleagă cu așa o preciziune și siguranță de gust peisagiile prinse de obiectiv, încît ne-a dat o Românie cu o fizionomie mișcătoare, diversă și totuși unitară. Se vede că fotografiile au fost luate de „pasionați și sîrguitori caligrafi ai pitorescului" cum, atît de fericit, caracterizează autorul pe colaboratorii săi, și mai ales că au fost selectate de cineva care a descoperit, cu emoție și încîntare, frumusețile peisagiului românesc.

Închizînd albumul, cu gîndul să-l redeschizi cum vei avea răgaz, ești recunoscător omului care și-a îndeplinit o misiune oficială, cu atîta sinceră și proaspătă însuflețire, punînd în serviciul ei, pe lîngă aceasta, mult gust și pricepere.

IZABELA SADOVEANU

„Priveliști românești" marchează un început de fericite realizări în activitatea celor preocupați de soarta și prestigiul artei noastre grafice.

Primul album, fiindcă îmi place să cred că vor mai urma și altele, este o adevărată sărbătoare a ochilor. Editura „Adevĕrul" poate fi mîndră de concursul pe care l-a dat d-lui Bădăuță, care s'a dovedit a fi — ierte-mi-se comparația — un adevărat poet-pictor îndrăgit de frumusețea Naturii.

Seria lui de imagini fotografice, te încîntă ca un nesfîrșit șir de strofe scurte, cu care o poezie populară, dacă ai memorie să o înveți pe dinafară, îți obsedează urechea toată viața.

ION MINULESCU

Dacă aș trebui să dau premiul național de poezie pe 1933, hotărît lucru l-ași înmîna d-lui Alexandru Bădăuță pentru minunatul său volum : „Priveliști românești".

Deşi cartea d-sale nu cuprinde nici un vers, e plină de poezie adevărată şi nu cunosc evocare mai lirică a pămîntului şi a cerului românesc, ca şi a oamenilor din preajma lor, decît acest album de fotografii de un nivel artistic neîntrecut nu numai la noi în ţară, dar chiar în publicaţiile similare din străinătate.

D. Bădăuţă prin felul cum a ştiut să-şi aleagă peisagiile — îmi vine să spun „pastelurile", „idilele" şi „cîntecele bătrîneşti" — prin felul cum a reuşit apoi a le grupa laolaltă, compunînd ca din o mie de oglinzi deosebite oglinda aevea a ţării noastre — a reuşit să ne dea mai complect, fiind mai obiectiv, prin arta fotografiei, echivalentul picturei lui Grigorescu, versurilor lui Alecsandri şi ale lui Coşbuc. Volumul d-sale se integrează astfel firesc şi armonios în desvoltarea artistică a sufletului românesc.

ION PILLAT

Ceeace e nou în fotografia pusă cu atîta însufleţire în circulaţie de Bădăuţă, e nou şi în noul turism : organizarea. Multe din isprăvile trecutului, în ambele aceste activităţi, se poate să fi fost, şi au fost uneori mai izbutite decît ale noastre. Ele rămîneau însă întîmplătoare, fără legătură şi mai ales fără acea popularizare de a doua zi, care le schimbă într-o şcoală ispititoare a ochiului pentru geografia, istoria, arta şi bogăţiile ţării.

EMANOIL BUCUŢA

Cele 200 de planşe, pe care ochiul priceput şi hărnicia neostenită a d-lui Bădăuţă le-au înmănunchiat într'un magnific album, închid — între luminile şi umbrele lor — ce este mai frumos, ce este mai pitoresc în această ţară, pe care firea a îmbelşugat-o cu frumos şi colorat.

Cetitorule, orîndueşte această carte în raftul cel mai la îndemînă al bibliotecii d-tale. Acolo unde ţii cărţile vesele pe care le citeşti cînd eşti trist. Acolo unde ţii cartea de poezii către care te îndrepţi cînd eşti îndrăgostit. Acolo unde ţii cărţile triste pe care le citeşti cînd eşti vesel. Acolo, între toate aceste cărţi felurite, orînduieşte şi albumul prietenului Bădăuţă.

TUDOR TEODORESCU-BRANIŞTE

Cînd — înainte de război — ni se întîmpla să citim „România pitorească" a lui Vlahuţă, ne minunam de cîtă frumuseţe necunoscută şi necercetată cuprindea mica noastră Românie de pe atunci. Şi ce conţinea această pitorească Românie a lui Vlahuţă ? Lucruri, fără îndoială frumoase dar lipsite de un argument foarte obişnuit şi totuşi foarte susceptibil de infinite rafinamente şi de perfecţionări continue. Vreau să vorbesc de auxiliarul absolut necesar astăzi al unei bune antologii fotografice.

Acest lucru îl înfăţişează, la superlativ, aceste „Privelişti româneşti", pe care sub auspiciile secretariatului de stat al presei, le editează d. Al. Bădăuţă în atelierul „Adevărului".

AL. A. PHILIPPIDE

Cu „Privelişti româneşti" adevăratele merite ale d-lui Alex. Bădăuţă ies dintr'o dată, şi într'o lirecţie neaşteptată, la iveală. Căci oricît s'ar mira cititorul, aflînd că d-sa n'a făcut decît o colecţie de fotografii, pentru acest lucru, făcut aşa cum s'a făcut, se cer însuşiri ce nu sunt, sub nici un cuvînt, inferioare celor literare.

Aci stă marele merit al d-lui Bădăuţă. Fie că a împrumutat materialul, alegînd, fie că şi l-a procurat singur, d-sa a strîns fotografii cît mai puţin mecanice, cît mai aproape de gravură şi de aqua-forte. Prin origina lor, clişeele sunt evident fotografii, prin alegere ele sunt însă opere de artă, fiindcă aparatul potrivit de om poate uneori să simuleze în chip miraculos viziunea şi prospeţimea ochiului uman.

GEORGE CĂLINESCU

Album ? Atlas ? Frescă ? Antologie ? Geografie pitorească ? Arhiva naturii româneşti ? Nu ştiu cum s'ar numi mai potrivit această admirabilă operă, realizată prin îmbinarea artistică a celor trei factori : ochiul d-lui Bădăuţă, obiectivul fotografic şi technica atelierului grafic al „Adevărului".

Rar mi-a fost dat să am în mînă o lucrare atît de desăvîrşită.

La noi în ţară nu trebue să lipsească din nici o casă. Căci pentru noi, cetăţeni necăjiţi de mizeriile cotidiane — săraci în ţară bogată — cartea asta este o mîngîiere, o mîndrie şi o nădejde.

JEAN BART

„Priveliști românești“ constituie un jurnal al României, un memorial de drum, pornind din Carpați spre mare, coborînd pe Dunăre spre bălți, urcînd apoi din nou spre izvoare, pe albiile rîurilor. Peisagii prinse caracteristic, unghiuri de vedere inedite și personale.

D-lui Bădăuță îi revine meritul esențial de a fi regăsit această vînătoare de frumuseți românești și de a fi legat toate peisagiile capturate de peliculă, într'un singur mare peisagiu care constituie sufletul geografic al țării.

MIHAIL SEBASTIAN

Plaiurile și dumbrăvile, apele calme sau învolburate și vîrfurile semețe ale munților, priveliștile orașelor și tăcutele retrageri ale mînăstirilor — toate nesfîrșitele comori de firești frumuseți cu cari Dumnezeu ne-a dăruit, își au în sfîrșit antologia vizuală.

Într'un admirabil volum de o prezentare care este în sine și singură o mare reușită îmbibată de eleganță și dătătoare de prestigiu, d. Al. Bădăuță ne prezintă o culegere de remarcabile fotografii din țară. E prima, cred, pe care o avem. E, în orice caz, unică prin proporțiile și calitatea ei.

ION I. CANTACUZINO

Cunoaștem cu toții legenda lui Anteu în luptă cu monstrul. El, Anteu, bagă de seamă că monstrul capătă necontenit puteri, în luptă, atingînd pămîntul și Anteu, ca să-l învingă, nu l'a mai lăsat să se atingă de pămînt. Numai așa, l'a doborît.

În lupta pe care și noi Românii, o ducem cu atîtea dușmănii dinăuntru și din afară, este bine ca, din vreme în vreme să atingem cu duhul draga imagine a țării noastre.

Albumul d-lui Al. Bădăuță ne poate oferi acest prilej.

Și pentru aceasta, nu putem decît să-i fim recunoscători lui, — și casei editoare care a dat la iveală frumoasa-i lucrare.

AL. LASCAROV-MOLDOVEANU

Cartea d-lui Bădăuță este o înșiruire de poeme ale pitorescului românesc, surprins în ce are el mai specific și mai plastic

Pretutindeni am fost și pe tot cuprinsul variat al paginilor purtînd amintiri atît de scumpe sufletului unui drumeț român, nu ne-am putut îndeajuns sătura de aceste vii tablouri naturale oprite într-o unică și statuară frumusețe de operă de artă. D. Bădăuță a ales cu inteligență și cu ochi bun de pictor tot ce face tezaurul și frumusețea acestui album.

CAMIL BALTAZAR

Aspră mustrare e cartea lui Bădăuță și expoziția lui ! Și mai aspră încă pare, cînd nu-i inimă să nu aibă într-însa o mică sete de ducă, o mică ispită de hoinăreală și o mare dorință de liniște, de larg, de tăcere și de soare.

Astfel, închizi ultima pagină a cărții, ori ieși din expoziția lui Bădăuță, răscolit și trist. Ai fost pus deodată, față în față cu tine, și ți-a lăsat amar pe suflet nevolnicia pe care ți-ai descoperit-o iar.

Pe munții pe care a colindat Bădăuță, puteai să colinzi și tu, pe căile umbroase, pe care le-a bătut el, puteai să colinzi și tu. Toată frumusețea adunată de el acolo, puteai s-o aduni și tu, fagure de miere cu soare în miezul sufletului tău. Aș zice să niciodată nu s-a făcut o propagandă mai bine închegată pentru frumusețea țării și niciodată n-am văzut un îndemn mai puternic pentru drumeție, de cum ne dă strădania lui Bădăuță.

VICTOR ION POPA

Este, în primul rînd, o călătorie în basm, aceea la care te invită această călăuză năzdrăvană, o călătorie în care fotoliul din carlingă e suplinit de scaunul din camera de lucru, o călătorie spre obîrșiile lirismului etnic, multiple și sacre ca și brațele apelor, ca și treptele munților, ca și troițele sau bisericuțele de lemn din cătunele Maramureșului. Unul din acele voiajuri la care te-au mai îmbiat fie culegătorii de vers și de viers popular, de costume și datine sau cîntăreții în viers și în proză ai frumuseților pămîntului românesc.

Albumul d-lui Al. Bădăuță se așează cu egale drepturi alături de toate acele imnuri ridicate, pe mai multe glasuri, întru preamărirea Patriei.

PERPESSICIUS

În numărul pe noiembrie al revistei noastre, am menționat cartea d-lui Al. Bădăuță „Munții României" ca operă a autorului unui volum de „note critice" pe care ni l-a amintit capitolul „Un cronicar al pămîntului românesc". Ne-au plăcut acele pagini despre neuitatul Nicolae Iorga prin căldura care le face comunicative, prin priceperea care le face competente, precum și prin simțul analizei care le dă aspect critic. Pe confratele de critică literară, l-am mai fi putut semnala și în capitolul „Prietenia frumuseților" sau l-am putea semnala acum, dacă nu ne-am fi propus altceva de data aceasta. E vorba despre talentul descriptiv al d-lui Bădăuță. În adevăr, autorul nostru este, alături de contemporanii Mihail Sadoveanu, Em. Bucuța, Ioachim Botez și Geo Bogza, un peisagist. Confrații săi în arta literară a descripției au fost mai întîi scriitori și apoi propunători ai frumuseților naturii. Spre deosebire de ei, d. Bădăuță a fost mai întîi turist, simplu turist, cum îi plăcea și lui Hogaș să spună despre sine, și numai apoi, cînd contemplarea de unul singur a trebuit să ia forma altruismului literar, a devenit peisagistul de azi. Căci, hotărît lucru, cartea aceasta a d-lui Bădăuță va apare în primul rînd ca gest altruist. E o reală generozitate în tehnica ei de album, în stilul ei de poem în proză, cele 14 capitole fiind 14 poeme în proză, ale căror fraze se vede bine că fac sforțarea de a nu părea chiar versete, după cum generozitate este și în atitudinea de largă contemplație pleneristă, cu care cititorul este mișcat din orice sedentarism în care s-ar complace. O deosebire a prozei d-lui Al. Bădăuță față de confrații numiți mai sus, deosebire evidentă de la primele fraze, este și lirismul producător de imagini. Imagismul frenetic în care lucrează autorul „Munților României" e de esența poeziei și de aceea, desigur, stilul d-lui Bădăuță se încadrează de la sine, cu un automatism care îi denunță natura proprie, într-o anumită familie de scriitori, în care membrii prozatori sunt de felul subiectiv al d-lui Ionel Teodoreanu, iar membrii poeți sunt cu brațele încărcate de flori ale exprimării. În orice caz, ce distanță enormă de la stilul amorf din „România pitorească" a lui Vlahuță și pînă la acest aspect al exprimării noului peisagist, aspect stilizat cu lipsa de măsură care a fost totdeauna legea poeziei. Citind cartea d-lui Bădăuță, este cu neputință să nu te întrebi pentru ce oare oficialitatea noastră nu pune din nou scriitorilor potriviți chestiunea unei noi „Românii pitorești". Vedem acest proiect supus unui grup de scriitori, printre care d. Al. Bădăuță ar ocupa un loc apreciabil în calitatea sa de peisagist al munților, așa cum se vădește din toată cartea, și deci și din acest mic fragment: „Munții alcătuiesc, de bună seamă, cea mai vastă colecție de basme care se poate imagina. Unele sunt inventate de oameni și culese în cărți. Altele scrise de natură, direct în slova frămîntată a pietrei. De aceea, mergînd pe munte, ai sentimentul că trebuie să se întîmple ceva. Aștepți continuu. Albia seacă a unui torent te îndeamnă să gîndești la niște guri vremelnic amuțite, dar gata, în orice clipă, să reia cuvîntul tumultuos al șuvoaielor. Negurile care cad brusc pe văi sunt asemeni unor cortine, în dosul cărora se pregătesc mari spectacole. Iar pietrele, cioplite de fulgere și ploi, devin, sub ochii drumeților, blocuri masive de legende și de basme. Liniile lor sunt pagini scrise într-un alfabet pe care închipuirea izbutește însă totdeauna să-l descifreze, ca pe un glas, eliberat de orice ecou pămîntean, adresat direct inimii omenești". Și ne este plăcut să notăm că, după d. Radu Tudoran, neîntrecutul peisagist marin, am obținut la un atît de scurt interval un remarcabil peisagist al munților.

VLADIMIR STREINU

Om de cultură inspicată în mai toate domeniile, el a fost prezent cu verbul transfigurat în mai toate zonele țării, inclusiv în „Cele trei Crișuri" din Bihorul meu de baștină și, bineînțeles, masiv, în capitala țării unde a circulat pe la toate revistele, în vecinătate, dar și în prietenie de pagină cu cele mai reprezentative spirite ale epocii: L. Rebreanu, Cezar Petrescu, Tudor Arghezi etc., date pe care le spicuiesc din bogata informație a „Prefeței" lui George Muntean la: „O carte trăită" (Albatros, 1977).

Cartea e de evocări în genul Sadoveanu, Sandu Aldea sau, mai la zonă, Zaharia Stancu. De la amintirea bunicului podgorean, mărturiile istorice duc la războiul de independență, cu participarea masivă a teleormănenilor, ca apoi să se treacă la evocarea primului război mondial văzut cu ochii de adolescent. Realismul se amestecă cu uimirea și spaima la vederea morților de la Roșu, în sublinieri de proză, de aleasă autenticitate: „Prea tineri ca să fi putut încă încărunți astfel noi ne-am maturizat numai în noaptea aceea de noembrie 1916".

AL. ANDRIȚOIU

Dar ar trebui multe pagini pentru a trece în revistă contribuția lui Al. Bădăuță la mari acțiuni de cultură, enumerîndu-i nu numai cărțile literare și cele legate de pitorescul țării, ci și contribuția lui la tipăriri de albume în mai multe limbi de circulație universală, în care a făcut cunoscută istoria și frumusețea de basm a munților, cîmpiilor și apelor țării noastre. Munții României, România la lucru, Icoane argeșene, ca să amintesc încă trei titluri, sînt în realitate „cărți trăite" întocmai ca aceea apărută nu demult, cu acest titlu, în Editura Albatros, beneficiind de o amplă prefață a lui George Muntean.

AL. RAICU

Postfață

Deceniul '30 a însemnat o perioadă deosebită pentru turismul românesc. Nu vrem să afirmăm că acest imens pas înainte s-a datorat lui Alex. Bădăuță, dar nici nu putem nega că specialistul, tehnicianul care s-a dovedit a fi Alexandru Bădăuță, în funcția sa și în cadrul atribuțiunilor sale de serviciu, indiferent că a fost încadrat consilier tehnic sau director, nu a contribuit direct și nemijlocit, prin organizarea judicioasă a propagandei turistice, la promovarea și dezvoltarea turismului românesc pe alte coordonate decît în deceniul anterior.

La 1930, în România activau cîteva asociații și societăți de turism, dintre care SKV la Sibiu, Touring Clubul României la București, Frăția Munteană la Cluj, și din 1929 ADMIR la București erau cele mai importante. Preocupările lor se axau în primul rînd pe organizarea de excursii, construirea de cabane, trasarea și marcarea potecilor turistice, editarea de volume, calendare, almanahuri, broșuri și hărți turistice, în special în și pentru zonele de munte, la mică sau mare altitudine.

Fără pretenția de a consemna exhaustiv o pagină completă de istorie a turismului din epocă, nefiind acesta rostul rîndurilor de față, ne vom mulțumi să consemnăm numai ceea ce nu *a existat la începutul deceniului '30 și* a apărut *pentru prima dată în acest deceniu, determinînd ceea ce am numit mai sus imensul pas înainte al turismului românesc.*

Astfel :

— în cadrul unei conferințe publice, tipărită și în broșură, Vasile A. Marinescu pune problema unei industrii

turistice cu avantaje substanțiale pentru economia națională, în 1932 ;

— se înființează o federație a asociațiilor și societăților de turism, pentru o mai bună coordonare a activității acestora, în anul 1934 ;

— prin lege se înființează Oficiul Național de Turism (O.N.T.) ca organ al Statului pentru coordonarea de pe pozițiii oficiale a activității turistice și valorificarea potențialului turistic al țării ;

— apare în condiții grafice de excepție revista ROMÂNIA, editată de O.N.T. ;

— apar diferite birouri de voiaj care organizează excursii în străinătate cu turiști români (Voiaj, Realitatea Ilustrată, Wagon-Lits-Cook, Europa etc.) ;

— se acordă reduceri pe C.F.R. pentru turiști ;

— se organizează expoziții de fotografii turistice în țară și în străinătate, iar în cadrul pavilioanelor românești, la expozițiile de mare anvergură, din țară și de peste hotare, se prezintă posibilitățile pe care le oferă România pentru turiștii străini ;

— se construiește la Mamaia hotelul internațional Rex;

— se înființează primul club de alpinism (Clubul Alpin Român — C.A.R.) care consemnează pentru prima dată premiere de alpinism-cățărătură și organizează primele școli de alpinism din țară ;

— apar mai multe publicații de turism, fie ale asociațiilor și societăților de turism, fie ale birourilor de voiaj, în afara calendarelor și almanahurilor despre care am spus că au existat înainte de anul 1930 și în afara revistei ROMÂNIA a O.N.T.-ului (spre exemplu : Turismul, Voiaj, Lumea turistică, România Pitorească, Buletinul Alpin etc.).

Și toate acestea în condițiile în care (la început în cadrul Ministerului de Externe, care coordona propaganda românească, apoi în cadrul Ministerului de Interne, care avea un departament pentru propagandă, sau chiar în cadrul unui Minister al propagandei) a existat un serviciu al propagandei turistice al cărui șef a fost Alexandru Bădăuță din 1930, cînd a încetat să mai funcționeze doar în calitate de consilier tehnic, și pînă în 1938, cînd a devenit subdirector al propagandei turistice, apoi director în 1939, și, din 1941 pînă în 1944, secretar general.

Dacă ținem seama de Al. Bădăuță, ca specialist al propagandei turistice oficiale, deci inițiator și organizator al tuturor expozițiilor și al pavilioanelor cu specific turistic la marile expoziții internaționale, dar și ca autor al primului album de prezentare a inegalabilelor valențe turistice ale țării, Priveliști românești, *și după aceea autor sau co-autor a numeroase volume și articole în revistele de specialitate turistică, inclusiv co-autor al ghidului România, este evident că nu se poate vorbi despre o desvoltare impetuoasă a turismului românesc în deceniul '30, fără a se alătura acestei desvoltări, cu obiectivitate, numele lui Alexandru Bădăuță.*

Pentru stabilirea bibliografiei lui Alexandru Bădăuță, considerăm util să consemnăm lista tuturor articolelor cu caracter turistic scrise și publicate de acesta, în măsura în care au fost identificate și cunoscute de autorul rîndurilor de față, în ordinea cronologică a apariției.

Iată-le :

— N. Iorga, călător — *Gîndirea, nr. 6—7—8, noembrie 1931.*

— Cîteva considerațiuni asupra publicațiilor turistice — *Buletinul Alpin, nr. 4, decembrie 1933.*

— România în imagini. Prin Oltenia — *Voiaj, nr. 4, decembrie 1933.*

— România în imagini. Iarna la Sinaia. — *Voiaj, nr. 5, ianuarie 1934.*

— Primăvara românească. Aspecte — *Buletinul Alpin, nr. 1, martie 1934.*

— Iarna turistică — *Voiaj, nr. 7, martie 1934.*

— Impresii de primăvară — *Voiaj nr. 8, aprilie 1934.*

— Valori turistice românești — *Lumea turistică, nr. 2, septembrie 1934.*

— Note pentru specificul turistic român, Bucovina și Maramureș — *Lumea turistică, nr. 3, octombrie 1934.*

— Vălenii de Munte — *Lumea turistică, nr. 3, octombrie 1934.*

— Munții lui Hogaș — *Buletinul Alpin, nr. 3—4, septembrie — decembrie 1934.*

— Țara fără drum de fier — *Lumea turistică, nr. 7, februarie 1935.*

— Sport și centre de iarnă — *Lumea turistică, nr. 7, februarie 1935.*

— Munții Făgărașului iarna — *Buletinul Alpin, nr. 1, martie 1935.*

— Iarna românească — *România, nr. 3, decembrie 1935.*

— București, oraș de contraste — *România, nr. 7—8, aprilie — mai 1936.*

— Expoziția României — *Lumea turistică, nr. 18—19, mai 1936.*

— Imagini de iarnă — *Buletinul Alpin, nr. 3, septembrie 1936.*

— Basme de piatră — *România, nr. 11—12, august — septembrie 1936.*

— Rînduri pentru cunoașterea schiului — *România, nr. 15, decembrie 193?.*

— Pe Valea Iadului — *România, nr. 9, septembrie 1938.*

— Sensul turistic al vînătorii — *România, nr. 10, octombrie 1938.*

— Rostul moral și educativ al munților — *România, nr. 12, decembrie 1938.*

La acestea se adaugă o serie de volume publicate în colaborare și texte care — deși îi aparțineau în întregime — nu au purtat, la vremea lor, semnătura autorului, precum și cele care au fost scrise în limbi străine, singur sau în colaborare :

— Guide balneo-climatique de la Roumanie *(1932).*

— Rînduri pentru un turism românesc *(la a doua expoziție „România în fotografii", 1932).*

— România — natură, clădiri, viața populară *(album, împreună cu Hielscher Kurt, Leipzig, 1933).*

— La Roumanie *(pliantul expoziției României de la Bruxelles împreună cu Emanoil Bucuța).*

— Arta populară românească *(cu Al. Tzigara Samurcaș, Thor Kielland și dr. Henrik Grevenor, Oslo, 1936, cu o prefață de Johan Bojer, laureat al premiului Nobel).*

— Ghidul Bucureștilor *(împreună cu Al. Cicio Pop, 1935).*

— Le guide de Bucarest et ses environs *(cu ocazia Lunii Bucureștilor, împreună cu Al. Cicio Pop, 1936).*

— A travers la Roumanie *(împreună cu Georges Détaille, ilustrații de Aurel Jiquidi, Bruxelles).*

— Les Roumains *(album editat cu prilejul expoziției de la Paris din 1937).*

— Vestiges arheologiques de Roumanie *(alt album, editat cu aceeași ocazie).*

— Les monuments historiques de Roumanie *(de asemenea, album editat cu prilejul expoziției de la Paris din 1937).*

Ajuns la vîrsta senectuții, Alexandru Bădăuță nu a încetat să publice, ori de cîte ori a fost solicitat.

Astfel, odată cu punerea în valoare turistică a tuturor monumentelor de artă și arhitectură veche românească, aflate în administrarea Bisericii Ortodoxe Române, pe întreg teritoriul țării, vechiul specialist în organizarea propagandei turistice a redactat, singur sau în colaborare, un număr de 16 pliante turistice și anume :

— Catedrala reîntregirii bisericii ortodoxe române din Transilvania — Alba Iulia.

— Monumente de artă și arhitectură bisericească din Episcopia Vadului, Feleacului și Clujului.

— Monumente de arhitectură și artă bisericească din Arhiepiscopia Craiovei.

— Mînăstirea Curtea de Argeș.

— Monumente de arhitectură și artă bisericească din Episcopia Rîmnicului și Argeșului.

— Monumente creștine dobrogene.

— Mitropolia Banatului, trecut și prezent.

— Cozia.

— Mînăstirea Turnu.

— Monumente de artă și arhitectură bisericească din Arhiepiscopia Banatului (ediție nouă).

— Mînăstirea Brîncoveanu — Sîmbăta de Sus — Făgăraș.

— Monumente bisericești din Arad și împrejurimi.

— Monumente de artă și arhitectură bisericească din Episcopia Dunării de Jos.

— Banat — Monumente de artă și arhitectură bisericească din Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.
— Episcopia Aradului — Monumente de artă și arhitectură bisericească.

Această prezență a lui Alexandru Bădăuță aproape permanentă în publicațiile de turism, înseamnă că exercițiul funcției sale oficiale s-a manifestat nu numai prin a conduce un timp propaganda turistică românească, dar și prin a participa *efectiv prin scris la realizarea ei, ceea ce este o dovadă a* pasiunii *sale pentru turism.*

MIRCEA DUMITRESCU

SUMAR

Redactor: GRIGORE DAMIRESCU
Tehnoredactor: MARIA TAMEŞ
Coli tipar: 5,5; Bun de tipar: 25.VI.1983.

Întreprinderea Poligrafică Braşov — 1045

LEI 8,25